

Fra den Røde plass til Blomstertorvet

Politiets overvåkning av den revolusjonære arbeiderbevegelsen i mellomkrigstidens Bergen

Eirik Carlsen Nestegjerde

Masteroppgave i historie

Høsten 2022

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Humanistisk fakultet

Universitet i Oslo

Forord:

Takk til min veileder, professor Øystein Sørensen, for god faglig veiledning og motiverende ord i en krevende skriveprosess. Jeg visste det ville bli krevende å skrive en masteroppgave på grunn av dysleksien min. I tillegg til utfordringene med sterk dysleksi, har det siste året vært preget av store helseutfordringer for min del. Arbeidet med oppgaven startet høsten 2021, men ble i oktober avbrutt på grunn av en ulykke som gjorde at jeg ikke var i stand til å arbeide med oppgaven på lang tid. Det at jeg nå endelig er kommet i mål med oppgaven er en stor lettelse og noe jeg er utrolig glad for.

Videre vil jeg takke LO og arbeiderbevegelsens bibliotek og arkiv for økonomisk støtte til oppgaven. Sist, men ikke minst, vil jeg takke mine kjære medstudenter, Jostein og Ingeborg for gode samtaler, motivasjon og lesestunder, samt min samboer Guro for gjennomlesning og støtte. Uten dere hadde heller ikke denne oppgaven latt seg gjennomføre, tusen hjertelig takk.

Sammendrag

Tiden etter første verdenskrig var preget av splittelse og sosial uro i arbeiderbevegelsen. Hvordan målet om sosialisme best ville la seg realisere var spørsmålet. I Bergen sto den revolusjonære delen av arbeiderbevegelsen sterkt. Frem til slutten av 1923 var DNA Bergen, partiet for den revolusjonære arbeiderbevegelsen. Etter splittelsen sent samme år ble NKP det dominerende revolusjonære arbeiderpartiet i byen. Gjennom store deler av mellomkrigstiden markerte arbeiderbevegelsen i Bergen seg på landsbasis som et radikalt og revolusjonært sentrum.

På bakgrunn av dette ble arbeiderbevegelsen ansett som en indre sikkerhetstrussel av myndighetene, og ble derfor gjenstand for overvåkning. Det ble blant annet oppdagelsesavdelingen ved Bergen Politikammer sin oppgave å bedrive overvåkning av arbeiderbevegelsen i mellomkrigstiden.

Oppgaven undersøker hvordan utviklingen i overvåkingen til Oppdagelsespolitiet utviklet seg i løpet av mellomkrigstiden. Oppgaven foretar en komparativ analyse, og sammenligner forskjeller og likheter ved overvåkingen på 1920- og 1930-tallet i Bergen. Avslutningsvis sammenligner oppgaven funnene fra Bergen med eksisterende forskning knyttet til overvåkning av arbeiderbevegelsen i resten av landet for samme periode.

Gjennom oppgavens undersøkelser har det blitt påvist en profesjonalisering i oppdagelsesavdelingens arbeid fra 1920- til 1930-tallet. Allikevel var arbeidet til politiet preget av å være på etterskudd. Politiet reagerte tregt på radikaliseringsprosessen av arbeiderbevegelsen og hadde ikke etablert et tilfredsstillende overvåkningsapparat før etter revolusjonstrusselen var på sitt mest markante tidlig på 1920-tallet.

Arbeidet til oppdagelsesavdelingen på 1930-tallet viste ingen bevis for at arbeiderbevegelsen utgjorde en revolusjonær trussel. Et interessant funn i oppgaven sådan, var politimesteren i Bergen sin revolusjonsfrykt midt på 1930-tallet.

Innhold

I. Innledning.....	1
Tema og problemstilling.....	1
Prosess og kilder.....	2
Metodisk tilnærming	4
Avgrensing	5
Tidligere forskning og historiografi	6
Overvåkning	6
Arbeiderbevegelsen	8
Bergen	8
Begrepsavklaring	8
Oppbygging av oppgaven	10
II. Bakgrunn.....	11
Fremveksten av den store arbeiderbevegelsen i Norge	11
Opposisjonen i DNA – gryende revolusjonære krefter	14
Norges Sosialdemokratiske Ungdomsforbund.....	14
Fagopposisjonen av 1911	15
Troen på en revolusjon	15
Den første splittelsen i DNA	17
Norges Kommunistiske Parti og «borg Bergen».....	18
Bergen	20
Arbeiderbevegelsen i Bergen.....	21
Politiet	23
Bergen Politikammer	24
Oppdagelsespolitiet.....	25
Sentralkontoret.....	26
Metoder	26
Hæren – Generalstabens	27
III. Overvåkning i Bergen på 1920-tallet	29
Revolusjonsforhold.....	29
Tidlige gnisninger i Bergen	31
De arbeidsløses forening.....	32
Moskvatesene på Folkets hus.....	36
Havnearbeiders bolsjevikavdeling	39
Agitasjon mot soldatene	40

Martin Tranmæl i skauen	41
Politiets samarbeid med Forsvaret	44
Oppsummering 1920-tallet	46
Analyse av politiets arbeid	46
IV. Overvåkning i Bergen på 1930-tallet	53
Skjerpet kontroll med revolusjonære elementer	53
Kommunistiske demonstrasjoner	54
Sovjetunionens Venner	59
Røde hjelp	60
De arbeidsløses forening	61
Samarbeid med utenlandske myndigheter	63
Antifascist- og antikrigskomiteen	64
En smal interesse for DNA	65
Den politiske etterretningscentralen	66
Revolusjonsfrykt og sentralisert interesse	68
Centralkontoretes samarbeid med politiet i Bergen	69
Oppsummering 1930-tallet	70
Analyse av politiets arbeid og fokus	70
V. Sammenligning mellom 1920-tallet og 1930-tallet	75
Rapportenes oppbygning	75
Mellomrommet 1925-1929	77
Gjennomføring av overvåkingen	78
Fokus og metodisk fremgang	79
Organisering	82
De overvåkede	83
Politiets paradoks	85
Historiografi	86
Bergen sammenlignet med landet forøvrig	91
VI. Konklusjon	95
VII. Kilde og litteraturliste	99
Kilder	99
Arkiver og utrykte kilder	99
Riksarkivet i Oslo	99
Statsarkivet i Bergen	99

Trykte kilder	104
Aviser	104
Lover	104
Nettbasert kildemateriale	105
Partiprogrammer	105
Proposisjoner	105
Statistikk	105
Valgresultater	106
Litteratur	107
Nettbasert litteratur	109

Ordforklaringer

AFL - Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon

Arbeidet – dagsavis for DNA i Bergen frem til 1923, deretter for NKP

B – Bondepartiet

DNA – Det Norske Arbeiderparti

FD – Forsvarsdepartementet

GE – Generalstabens etterretningskontor

JPD – Justis- og politidepartementet

NKP – Norges Kommunistiske Parti

NSA – Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti

NSU - Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund

PST – Politiets Sikkerhetstjeneste

RA - Riksarkivet

SAB – Statsarkivet i Bergen

I. Innledning

Tema og problemstilling

Temaet for denne masteroppgaven er Oppdagelsespolitiets overvåkning av arbeiderbevegelsen i mellomkrigstidens Bergen. Oppgaven vil behandle tidsperioden fra 1920 til 1935, og er geografisk avgrenset til Bergen. Hovedfokuset ligger på Oppdagelsespolitiets arbeid og virke i forbindelse med overvåkingen. Oppgaven tar sikte på å undersøke utviklingen i dette arbeidet.

Tiden under og etter første verdenskrig var i stor grad preget av stor sosial uro. Det Norske Arbeiderparti (DNA) ble i 1918 erklært revolusjonært. Arbeiderklassen var en samfunnsklasse i rask vekst, med krav til det etablerte samfunnet om en rask og produktiv økning i rettigheter, makt og innflytelse. Bergen hadde en stor arbeiderbevegelse.

Bergen sin industri tiltrakk seg stadig nye mennesker på jakt etter arbeid. Skipsfarten var en viktig næring og var blant industrien som hadde behov for arbeidere. Dette, kombinert med teknologiske framskritt innen jordbruket på Vestlandet, hadde ført til en stor sosialforflytning. Byen fikk en stor organisert politisk arbeiderbevegelse. Tiden etter første verdenskrig var preget av konkurser og nedgangstider i Bergen. Dette skapte uår og bidro til radikaliseringsen av arbeiderbevegelsen. Bergen ble et sentrum for revolusjonær arbeiderbevegelse i Norge.

Det var fraksjoner innen arbeiderbevegelsen som ønsket bruk av radikale og drastiske metoder for å nå målene om frigjorte arbeidere. Om nødvendig skulle man ha muligheten til å ta i bruk direkte aksjon, som ville si antiparlamentariske metoder, som streik, sivil ulydighet, sabotasje og i siste instans væpnet revolusjon. Det oppsto en revolusjonær retorikk rettet mot det etablerte samfunnet og statsapparatet. Hendelser i datidens Europa, spesielt den russiske revolusjon, hadde bidratt til den styrkede tro på at antiparlamentariske strategier og metoder kunne bli viktig og avgjørende i kampen for et nytt og bedre samfunn.

Det ble etablert en stadig tettere kontakt mellom deler av norsk og utenlandsk arbeiderbevegelse, spesielt med Russland. Det etablerte statsapparatet så med bekymring på

den revolusjonære utviklingen som foregikk. Tradisjonelt sett hadde det vært politiet sin oppgave å beskytte landet og dets befolkning mot indre uro.

Overvåkingen av arbeiderbevegelsen i mellomkrigstiden var tidvis en omfattende prosess som involverte mange instanser, blant annet kommune, forsvar, tollmyndigheter, postvesenet og politiet. Denne oppgaven er begrenset til politiets taktiske og strategiske vurderinger og gjennomføring av overvåkingen av arbeiderbevegelsen i Bergen.

Min hovedproblemstilling er:

Hvordan utviklet overvåkingen av den revolusjonære arbeiderbevegelsen i Bergen seg i perioden 1920 til 1935?

Oppgaven har noen underproblemstillinger som jeg må besvare for å svare på hovedproblemstillingen:

Hvem ble overvåket og hvorfor?

Hvem bedrev overvåkingen og hvilke metoder benyttet de seg av?

Hvordan vurderte politiet i Bergen arbeiderbevegelsen, og den potensielle trusselen de utgjorde?

Avslutningsvis skal jeg sammenligne mine funn fra Bergen med eksisterende forskning knyttet til overvåkingen av arbeiderbevegelsen i Norge som helhet.

Prosess og kilder

For å svare på problemstillingen var jeg avhengig av arkivene til politiet i Bergen, nærmere bestemt arkivene til Oppdagelsespolitiet. Det var tidvis utfordrende å finne de kildene jeg hadde behov for.

Oppgaven bygger på skiftelige kilder fra Statsarkivet i Bergen. Arkivet til Bergen Politikammer Oppdagelsesavdeling, A-60401 - *Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen*, inneholdt ingen dokumenter som var direkte knyttet til overvåkingen av arbeiderbevegelsen. Arkivet besto hovedsakelig av vedlegg og andre dokumenter knyttet til fremmedkontrollen; oppholdstillatelser, arbeidstillatelser og fakturaer for saksbehandling.

I arkivene til Justis- og politidepartementet (JPD) eksisterte det noen overvåkingsrapporter fra oppdagelsesavdelingen ved Bergen Politikammer. Det at det ikke fantes overvåkingsrapporter i oppdagelsesavdelings eget arkiv var et problem.

Det finnes en rekke mulige forklaringer på hvor dette materialet har tatt veien. En mulighet er at overvåkingsrapportene ble arkivert for seg selv og forsvant i arkivet. En annen mulig forklaring er at materialet ble fjernet av de som sto for overvåkingen. Det var eksempler på at i forbindelse med overvåking hadde norsk politi benyttet seg av metoder som rent juridisk var tvilsomme. Postsensureringen Martin Tranmæl ble utsatt for i 1918, slik at politiet kunne få tak i etterretning, var et slikt eksempel.¹

Hadde politiet drevet med ulovlig overvåking av personer i arbeiderbevegelsen som senere oppnådde maktposisjoner, hadde politiet og de involverte et insentiv til å fjerne bevis for å unngå eventuelle konsekvenser.

Det er også en mulighet for at dette materialet gikk tapt under den tyske invasjonen av Norge under andre verdenskrig. Rapportene kan ha blitt destruert av politiet under invasjonen slik at de ikke kunne bli brukt som et verktøy for tyskerne til å lokalisere kommunister og sosialister. Tyskerne kunne også selv ha fjernet det under krigen. Dette forklarer ikke helt hvordan det kun var overvåkingsrapporter som var borte, og at det eksisterte andre dokumenter i samme bokser av mindre relevant art.

Videre er det mulig at overvåkingsrapporter og lignende aldri ble overlevert til Arkivverket, men heller levert til overvåkingstjenesten. Det har vært vanskelig å få innsyn i saker knyttet til overvåkingstjenesten på grunn av gradering og hemmelighold. PST ville ikke kommentere om de besatt disse dokumentene, men de ville uansett ikke gitt innsyn i dokumentene på grunn av sikkerhetshensyn med hjemmel i politiloven. Dette var rart med tanke på at det kun handlet om eldre dokumenter.

Statsarkivet i Bergen hadde i sin besittelse et interessant privatarkiv. Det dreide seg om det såkalte *Thuland-arkivet*, som var arkivert på Statsarkivet, men som verken var digitalisert eller lagt inn i katalogen. Dette var det personlige arkivet etter politimannen Dankert Thuland. Thuland arbeidet i Oppdagelsespolitiet i Bergen i mellomkrigstiden, og senere ved kriminalavdelingen etter andre verdenskrig.² Arkivet besto av overvåkingsrapporter, intern kommunikasjon, avisutklipp og noen dokumenter fra Forsvaret knyttet til overvåkingen av

¹ Sørensen, Øystein. Brandal, Nik. *Det norske demokrati og dets fiender 1918-2018*. (Oslo: Dreyer, 2018), 44-45.

² Oppdagelsesavdelingen ble i 1937 omorganisert, og byttet samtidig navn til kriminalavdelingen.

arbeiderbevegelsen i Bergen. Noe av materialet i arkivet var ufullstendig. Tidsperioden dokumentene omhandlet strakk seg fra 1920 til 1935. Historien bak dette arkivet var interessant, ettersom dokumentene i arkivet hadde ligget under en trapp på politihuset i Bergen i mange år, før de ble overlevert til Statsarkivet en gang på 1990-tallet. Dette var kanskje grunnen til at arkivet var noe ufullstendig. Uansett utgjorde Thuland-arkivet den eneste kjente samlingen av overvåkningsrapporter fra Oppdagelsesavdelingen i Bergen, utenom de spredte dokumentene i JPD sine arkiver.

Jeg har benyttet Thuland-arkivet som hovedkilde i denne oppgaven. Selv om arkivet var ufullstendig, ga det allikevel et unikt innblikk i overvåkingen av arbeiderbevegelsen i mellomkrigstidens Bergen.

Motivene til Thuland for å ta vare på dokumentene er usikre. Det er sådant et interessant spørsmål hvorfor Thuland besatt rapporter fra 1920-tallet, da han selv ikke begynte i politiet før i 1934. Det tas forbehold om at noen rapporter er ufullstendige, og at arkivet ikke inneholder alt arbeidet avdelingen foretok seg i det aktuelle tidsrommet. Ingen av rapportene i arkivet var skrevet av Thuland selv, men andre politibetjenter ved avdelingen. Jeg mener dette er en styrke for arkivet som historisk kilde ved at det gir innblikk i hvordan flere av de ansatte ved avdelingen vurderte arbeiderbevegelsen.

Metodisk tilnærming

Jeg har benyttet meg av komparativ metode i denne oppgaven. For det første har jeg sammenlignet 1920-tallet og 1930-tallet. For det andre har jeg sammenlignet mine funn for Bergen i disse periodene opp mot allerede eksisterende forskning knyttet til overvåking av arbeiderbevegelsen. Spesielt Per Ole Johansen sine *tre faser* utgjorde et spennende sammenligningsgrunnlag, og dette vil jeg komme tilbake til under *tidligere forskning og historiografi*. Felles for bruken av den komparative metoden var at jeg så etter både likheter og forskjeller. Derfor har jeg benyttet meg av både overenstemmelsesmetoden og forskjellsmetoden.³ Det essensielle for min oppgave var å forklare utviklingen i overvåkningsarbeidet. For å svare på dette måtte jeg se etter både likheter og forskjeller, der hvor forskjellene var det som kunne gi grunnlaget for å finne utviklingen.

³ Kjeldstadli, Knut. *Fortiden er ikke hva den en gang var*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1999), 266-267.

Denne oppgaven bygger på et empirisk arbeid, der funnene mine stammer fra et systematisk arbeid og gjennomgang av arkivet til Oppdagelsespolitiet i Bergen. I en hermeneutisk prosess har rapportene blitt behandlet og bearbeidet flere ganger for å forstå essensen i dem.⁴ Dette har vært helt essensielt for å se dem i sammenheng med hverandre, forstå dem og få de til å utgjøre 1920-tallet og 1930-tallet som to helhetlige perioder. På denne måten har jeg lagt grunnlaget for å bruke disse periodene til besvarelse av problemstillingen.

Avgrensning

På bakgrunn av kildematerialet vil oppgavens tidsavgrensning være fra 1920 til 1935. Mer riktig blir det å si at jeg sammenligner perioden 1920 til 1924, med perioden 1930 til 1935. Bakgrunnen for dette er kildematerialet. Arkivet inneholdt ingen dokumenter for tidsperioden 1925 til 1929. Det vil allikevel gi et godt grunnlag for å vurdere utviklingen i overvåkingen.

Arbeiderpartiets regjeringstid fra 1935 var det definitive punktumet i datidens debatt vedrørende partiets potensielle revolusjonære sympati. 1935 var også året Norges Kommunistiske Parti (NKP) utførte en stor ideologisk vridning. Frem til 1935 hadde NKP hatt en hard retorikk mot DNA, og sammenlignet dem med fascistene. NKP sto fra 1935 for en felles enhetsfront med DNA mot fascismen, og dette hadde også ført til at NKP la revolusjonsideen på is.⁵ NKP sitt medlemskap i Komintern var avgjørende i disse spørsmålene. Dette gjorde at etter 1935 var det ikke en revolusjonær massebevegelse i Norge på samme måte som tidligere. I og med at oppgaven skal undersøke overvåkingen av den revolusjonære arbeiderbevegelsen, markerte året 1935 et vendepunkt som gjorde 1935 til et naturlig år å avslutte.

Opgaven er avgrenset i rom til å gjelde hovedsakelig Bergen kommune, med gjeldende kommunegrenser fra datiden. Dette var fordi politiet i perioden var et kommunalt ansvar. Dette betydde at materialet og det geografiske grunnlaget for Oppdagelsespolitiet i Bergen hovedsakelig utgjorde kommunegrensene. Jeg har ikke utelukket forbindelser som strakk seg utenfor den geografiske avgrensingen, så lenge det var relevant til arbeidet med overvåkingen i Bergen. Det er viktig å huske på at Bergen var et sentrum for Vestlandet som hadde forbindelser inn og ut av byen. Bergen var i perioden i 1920-1935 geografisk mindre

⁴ Kjeldstadli. *Fortida er ikke hva den en gang var*. 139.

⁵ Pryser, Tore. *Klassen og nasjonen – Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind IV*. (Oslo: Pax Forlag, 1990), 83.

enn i dag, for eksempel var ikke Fana en del av Bergen kommune, sånn som i dag. Avgrensingen tar dermed hensyn til at mange kunne bo utenfor Bergen kommune, men allikevel arbeide og ha mye av sitt liv og virke innenfor Bergen kommune.

Tidligere forskning og historiografi

Det har blitt skrevet svært mye om arbeiderbevegelsens historie i Norge. Nedenfor vil jeg presentere noe litteratur og forskning som er anvendt i arbeidet med oppgaven.

Overvåkning

I og med at Thuland-arkivet ikke har blitt benyttet til historisk forskning tidligere, er det ingen eksisterende litteratur som er skrevet med dette arkivet som sin hovedkilde. Det som har blitt skrevet om revolusjonær arbeiderbevegelse i Bergen tidligere har primært vært basert på arkiv fra Riksarkivet. Mappene «Den revolusjonære bevegelse i Norge I-VI»⁶ inneholdt de gjenværende arkivene til Justis- og politidepartementet knyttet til overvåkning av revolusjonær arbeiderbevegelse. Disse var blant annet brukt som kilde i Per Ole Johansen sin avhandling «Da Generalstaben var overvåkningspoliti»⁷. Johansens avhandling var svært interessant for oppgaven og handlet hovedsakelig om Generalstaben sin håndtering og arbeide som sentral aktør innen den politiske overvåkingen. Selv om Johansen hadde hovedfokus på den militære delen av overvåkingen, samarbeidet Forsvaret tett med politiet i overvåkningsarbeidet.

Johansen tok opp revolusjonsfrykten i Norge og omtalte ryktene som «fargerike og utrolige».⁸ Avhandlingen inneholdt en bred fremstilling av tidens tilstand i Norge på 1920- og 1930-tallet. Han tok for seg Bergen i mindre grad, men var innom arbeiderbevegelsen i Bergen ved noen anledninger. Johansen sin artikkel var skrevet med et overordnet nasjonalutgangspunkt, men med lokale eksempler fra flere steder i Norge. Dette, sammen med fokuset på Kristiania/Oslo, var fellestrekk ved flere verk som handlet om temaet. Dette utgjorde et godt sammenligningsgrunnlag for mine funn fra Bergen.

⁶ RA/S-2220/O/Ob/L0074-L0079 - Den revolusjonære bevegelse i Norge I-VI

⁷ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*.

⁸ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 30.

Per Ole Johansen presenterte en teori knyttet til inndelingen av overvåkningen. Johansen delte overvåkningen inn i tre faser; 1918 – 1925, 1925 – 1929 og 1930 – 1932. Fase I ble kjennetegnet av dominerende revolusjonsfrykt. Fase II representerte en nedtrapping i rapportering og overvåkning. Fase III ble kjennetegnet av enda flere og mer ukritiske rykter enn før, og toppet seg i 1932 med Quisling sine beskyldninger mot DNA om forsøk på våpensmugling.⁹ Det ville vært interessant å se hvordan politiet vurderte forholdene i Bergen sammenlignet med Johansen sine overordnede funn for Norge. Johansens funn bygget hovedsakelig på militære arkiver og arkivene til JPD. En eventuell bruk av lokale politiarkiver kunne bidratt til å belyse lokale forhold enda bedre. Jeg vil bruke denne inndelingen som et sammenligningsgrunnlag for mine egne funn.

Arnt- Erik Selliaas skrev avhandlingen *Politisk politi i Norge 1914 – 1937*.¹⁰ Selliaas sin avhandling omhandlet organiseringen av politisk politi i Norge. Et interessant moment var hans bruk av ordet «politisk politi» istedenfor «overvåkningspoliti», som skyldtes maktutøvelsen staten hadde satt politiet til å utføre. Selliaas argumenterte med at hovedoppgaven: «Kontroll med potensielle indre fiender av det politiske system»,¹¹ i seg selv var et godt argument for hans navnevalg. Seillaas redegjorde for opptakten til en etablering av et overvåkningssystem i Norge. Hovedfokuset til Seillaas lå på Kristiania/Oslo, grunnet hans fokus på det sentrale apparatet i Norge. Seillaas mente han hadde funnet hold for noe han omtalte som en «special branch» innen politiet i Norge.

Boka *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*, skrevet av Øystein Sørensen og Nik Brandal, var god lesning knyttet til hvilken måte arbeiderbevegelsen utgjorde en demokratisk motstandskraft. Boka fremstilte overvåkningsarbeidet i Norge på starten av mellomkrigstiden som amatørmessig.

Trond Bergh og Knut Einar Eriksen sin bok *Den hemmelige krigen – overvåkningssystemet bygges opp 1914 – 1955*¹² må også nevnes som en svært god og dyptgående bok knyttet til overvåkningsarbeidet.

⁹ Johansen, Per Ole. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. (Oslo: Pax Forlag as, 1982), 45-46.

¹⁰ Selliaas, Arnt-Erik. *Politisk politi i Norge 1914 – 1937*. (Oslo: Pax forlag, 1982).

¹¹ Selliaas. *Politisk politi i Norge 1914 – 1937*. 55-56.

¹² Bergh, Trond. Eriksen, Knut Einar. *Den hemmelige krigen, Overvåkningssystemet bygges opp 1914 – 1955*. (Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 1998).

Arbeiderbevegelsen

Radikaliseringen av arbeiderbevegelsen har vært viktig for denne oppgaven, og har vært grundig behandlet tidligere. Sentrale verk i denne oppgaven knyttet til arbeiderbevegelsen har blant annet vært Per Mausteh sin bok *Gjennom kriser til makt*,¹³ og Øyvind Bjørnson sin bok *På klassekampens grunn*.¹⁴ Einhart Lorenz sin bok «*Det er ingen sak å få partiet lite*» har vært god litteratur om NKP og hvordan deres svært tette forhold til Sovjet påvirket dem.

Bergen

For bakgrunnen om politiet i Bergen har Anders Bjarne Fossen og Egil Ertesvaag sin bok *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer*¹⁵, vært informativ. Den var svært detaljert og inneholdt mye historie om politiet i Bergen. Boka redegjorde for at det eksisterte en utvikling i politiets arbeid. En kritikk av boken var at den hadde en gjennomgående ukritisk rød tråd vedrørende at arbeidet til politiet hele tiden ble tolket som profesjonalisering. Bokas stadig tilbakevendende forsvar knyttet til politiets profesjonalisering, ble noe ukritisk og ga mer uttrykk for et forsvar av arbeidet til politiet i Bergen i trange tider. Videre har *Bergen byleksikon*, skrevet av Gunnar Hagen Hartvedt, fungert som et godt oppslagsverk for Bergen.

Begrepsavklaring

Det har vært viktig med refleksjon og avklaring rundt noen sentrale begreper brukt i prosjektet. «Revolusjon» kan defineres som «en endringsprosess som er grunnleggende og foregår i løpet av meget kort tid».¹⁶ Eller som en «en voldelig og plutselig forandring, omveltning i statsform, politisk styre».¹⁷ «Radikal» kan defineres som «personer, bevegelser og organisasjoner som ønsker store og raske endringer av etablerte sosiale, politiske og økonomiske forhold». Altså trenger man ikke nødvendigvis å være revolusjonær for å være radikal, men begrepene henger ofte tett sammen fordi de ofte søker samme mål.¹⁸

¹³ Maurseth, Per. *Gjennom kriser til makt, Arbeiderbevegelsens historie bind III*. (Oslo: Tiden forlag, 1987)

¹⁴ Bjørnson, Øyvind. *På klassekampens grunn, Arbeiderbevegelsens historie bind II*. (Oslo: Tiden forlag, 1990)

¹⁵ Fossen, Anders Bjarne. Ertesvaag, Egil. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer*. (Bergen: Centraltrykkeriet Bergen, 1992).

¹⁶ Store Norske Leksikon. *Definisjon av Revolusjon*. (28.08.2022)

¹⁷ Norske Akademikers ordbok. *Definisjon av Revolusjon*. (28.08.2022)

¹⁸ Store Norske Leksikon. *Definisjon av radikal*. (28.08.2022)

Omtalen «den revolusjonære arbeiderbevegelse» og «radikale arbeiderbevegelse», brukes i denne oppgaven om den delen i DNA som før 1918 sto i opposisjon til ledelsen og som overtok makten i partiet i 1918. Begrepene brukes også om de som senere brøt ut av DNA for å etablere Norges Kommunistiske Parti. De brukes også om enkeltpersoner som ved handling og ideologi kan defineres som radikale eller revolusjonære.

Arbeiderbevegelse og arbeiderklasse er to begreper som er viktig å skille i denne oppgaven. Arbeiderbevegelsen er «en fellesbetegnelse for faglige og politiske bevegelser som har sin sosiale basis i arbeiderklassen og tar sikte på å bedre arbeidernes levestandard og i det hele forsvare deres interesser».¹⁹ Altså er arbeiderbevegelsen de organisasjonene og partiene som arbeidet for arbeiderklassens interesser. Arbeiderklassen var ifølge marxistisk teori de mennesker som ikke selv eide produksjonsmidler og måtte selge sin arbeidskraft, og dermed ufrivillig sto i et motsetningsforhold til andre klasser.²⁰ En mer moderne definisjon: «alle mennesker som selv identifiserer seg som arbeidere tilhører arbeiderklassen», og det avgjørende blir da klassebevisstheten.²¹

Fagbevegelsen er en del av arbeiderbevegelsen gitt definisjonen i avsnittet over og defineres som «alminnelig fellesbetegnelse for fagforeninger, landsomfattende fagforbund og lokale organisasjonsledd i arbeidstakerorganisasjoner.»²² Ordet forbindes gjerne i dag som noe enhetlig og samlet, og dette var også funksjonen tidligere. Det er allikevel viktig å merke seg at fagbevegelsen etter første verdenskrig var mer i en konsolideringsfase og var dermed ikke så enhetlig som vi kjenner den i dag. I 1920 var det 78 forskjellige fagforeninger i Bergen som var organisert under Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon (AFL), og i tillegg til disse eksisterte det flere andre fagforeninger som ikke sto under AFL.²³

Ordet revolusjonær, revolusjonære handlinger og lignende har forskjellig betydning utfra ståsted. NKP var et revolusjonært parti og anså alle sine handlinger som revolusjonære, som ville si at demonstrasjoner og taler var revolusjonære handlinger for dem. Politiet derimot var kun interessert i ulovlig revolusjonær virksomhet, ikke legal politisk virksomhet. Praktiske forberedelser til maktovertagelse, for eksempel etablering av våpenlagre, var et eksempel på en ulovlig revolusjonær handling som var interessant for politiet. For politiet var ikke revolusjonære arrangementer interessant hvis de ikke oppfattet det som fant sted som en del

¹⁹ Store Norske Leksikon. *Definisjon av arbeiderbevegelse*. (29.08.2022)

²⁰ Engels, Friedrich. Marx, Karl. *Det kommunistiske manifest*. (Riga: Livonia Print, 2016)

²¹ Bull, Edvard. *Arbeiderklassen blir til*. (Oslo: Tiden Forlag, 1985), 241-244.

²² Store Norske leksikon. *Definisjon av Fagbevegelsen*. (30.08.2022)

²³ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 99-100.

av ulovlig revolusjonær virksomhet. Dermed kunne en si at en demonstrasjon NKP regnet som et revolusjonært arrangement, ikke ble ansett som revolusjonært av politiet, med mindre det forekom noe av ulovlig art. Hovedsakelig var det brudd på straffeloven §98, den såkalte *revolusjonsparagrafen*²⁴, som var interessant for politiet, men også §140, den såkalte *oppviglerparagrafen*²⁵, opptok politiet.²⁶ Dette betydde at personer som bidro eller medvirket til en revolusjon kunne straffes, men også de som oppfordret til straffbare handlinger kunne straffes.

Oppbygging av oppgaven

Oppgaven begynner med et bakgrunnskapittel som utgjør kapittel II. I dette kapitlet gjør jeg rede for splittelsen i DNA, Bergen som revolusjonært senter og hvordan politiet var organisert og opererte. Deretter følger kapittel III, der jeg presenterer funn og drøfter overvåkingen som foregikk i Bergen i perioden 1920 – 1924. Her ser jeg på hvem som ble overvåket, hvorfor, samt hva politiet fokuserte på. I kapittel IV gjør jeg det samme som det foregående kapitlet, men for perioden 1930 – 1935. Funnene fra kapittel III og IV blir grunnlaget for kapittel V. I kapittel V foretar jeg en komparativ sammenligning av de to periodene, med fokus på å se utviklingen i hvem som ble overvåket og hvorfor, hvem som overvåket og hvordan overvåkingen fant sted. Deretter sammenligner jeg mine funn fra Bergen med allerede eksisterende forskning knyttet til overvåking av arbeiderbevegelsen. Kapittel VI utgjør konklusjonen.

²⁴ Den som søker å bevirke eller å medvirke til at rikets statsforfatning forandres ved ulovlige midler, straffes med hefte eller fengsel i minst 5 år. Skjer handlingen med bruk av våpenmakt eller under utnyttelse av frykt for inngripen av fremmed makt, kan fengsel inntil 21 år idømmes.

²⁵ Den, som offentlig oppfordrer eller tilskynder til Iværksettelsen af en strafbar Handling eller forherliger en saadan eller tilbyder at udføre eller bistaa ved Udførelsen af en saadan, eller som medvirker til Opfordringen, Tilskyndelsen, Forherligelsen eller Tilbudet, straffes med Bøder eller med Hefte eller Fængsel indtil 8 Aar, dog i intet Tilfælde med højere Frihedsstraf end to Tredjedele af den højeste for Handlingen selv anvendelige.

²⁶ Lovdata. *Almindelig borgerlig Straffelov 1905 (Straffeloven)*.

II. Bakgrunn

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for den norske arbeiderbevegelses fremvekst og utvikling, splittelsen i DNA, og bakgrunnen for overvåkning. Jeg vil forklare foranledningen til hvorfor deler av arbeiderbevegelsen ble radikaliseret og hva som dannet grunnlaget for fiendebildet og overvåkingen fra myndighetens side. Jeg vil også redegjøre for Bergen og forhold der som var interessante. Jeg mener det er viktig å redegjøre for dette, for å skape et forklarende narrativ som lå til grunn for hvorfor arbeiderbevegelsen kunne oppfattes som en fiende, og statens egen rettferdiggjøring av overvåkingen. Videre vil jeg også redegjøre for hvordan politiet fungerte, deres organisering og ansvarsområder, samt samarbeidet med Forsvaret. Kapittelet har som mål å forklare arbeidsmetodikken til politiet og bakgrunnen for hvorfor arbeiderbevegelsen var interessant å overvåke.

Fremveksten av den store arbeiderbevegelsen i Norge

Stiftelsen av DNA i 1887 var starten på den sentralt organiserte arbeiderbevegelsen i Norge. Partiet hadde som mål å «forbedre de ulykkelige forhold så mange folk og særlig arbeiderklassen lever under.»²⁷ Gjennom å selv definere sin egen identitet, av og for arbeiderklassen, ville man skape et bevisst forhold for arbeiderne om hvilken samfunnsklasse de tilhørte og fellesskapet de delte, og dermed skape oppslutning om bevegelsen.

Viktige bemerkninger fra det første partiprogrammet i 1887 var målet om Alminnelig stemmerett, og erkjennelsen om at det var arbeidernes plikt å danne og organisere fagforeninger.²⁸ Fagforeningene skulle bli et instrumentelt verktøy i kampen for samfunnsendringene arbeiderklassen ønsket å oppnå, og i 1891 ble Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon stiftet. Det var tette bånd mellom DNA og AFL. Selv om de var selvstendige organisasjoner hadde de gjensidig styremedlemsrepresentasjon i hverandres organisasjoner. Disse tette båndene mellom DNA og fagbevegelsen ble senere et stridsspørsmål i partiets møte med Komintern. Det kollektive medlemskapet i fagforeningene

²⁷ DNA. *Partiprogram 1891*.

²⁸ DNA. *Partiprogram 1887, Program punkt 1. 1 og Almindelige resolutioner punkt 1. 3*.

skulle bli svært viktig for DNA, og det kom også til å bli et stridsspørsmål under debatten om medlemskap i Komintern etter første verdenskrig.

Utvidelsen av valgordningen i 1898 og 1901, som ga menn alminnelig stemmerett både i stortings- og kommunevalg, var ifølge Edvard Bull avgjørende for identitet og strategiskapingen i partiet.²⁹ Denne utvidelsen gjorde at mange av partiets tilhengere kunne stemme på dem i valg. Bull mente også saken var viktig for å samle arbeiderklassen. Målet var å samle arbeiderne på bakgrunn av klasseidentitet, fordi man mente det eksisterte fellesinteresser i alle saker for arbeiderklassen. Arbeiderklassen skulle samles i arbeiderbevegelsen.

En viktig faktor for den økende tilslutningen til arbeiderbevegelsen var den økte industrialiseringen Norge opplevde på starten av 1900-tallet. Fra 1905-1910 økte bevegelsens medlemsmasse fra 17 000 til 74 000. Edvard Bull mente betydningen av dette var viktig:

Massevis av unge bonde gutter blev revet løs fra det rotfaste livet i bygdene og blev de mest rotløse av alle, anleggsarbeidere, rallare, uten familie, uten hjem, uten fast bosted. Disse ny -proletariserte arbeiderne var uten tradisjon er som knyttet dem til gamle organisasjonsformer, gamle kampmetoder eller gamle ledere. Deres levevis gjorde dem uvørne, hensynsløse — villige til å prøve nye metoder. Deres levestandard var lavere enn fagarbeidernes, de hadde mer å sloss for og mindre å tape.³⁰

Bull mente at det var denne gruppa som dannet grunnlaget for en revolusjonær opposisjon i arbeiderbevegelsen.³¹ Det at denne gruppa fikk stor tillit til faglig politikk og økt tro på gjennomføringskraften til arbeiderbevegelsen, skapte enda større tilstrømning.³²

Uten denne omgjøringen av hele arbeidsmarkedet med flytting av store masser mennesker fra jordbruk til industri, hadde arbeiderbevegelsen hatt en mye mindre rekruteringsmasse.

Organiseringen av arbeidsmarkedet var svært viktig, spesielt på Vestlandet der den skapte grunnlaget for en stor arbeiderklasse.

Frem til 1901 hadde ikke DNA definert en eksplisitt strategi for hvordan man skulle arbeide for arbeidernes frigjøring. Det var et delt syn, der deler av bevegelsen ønsket muligheten til å

²⁹ Bull, Edvard. *Det norske arbeiderparti 1887-1927*. (Oslo: DET TYVENDE ÅRHUNDREDE – DET NORSKE ARBEIDERPARTIETS FORLAG. 1927), 5-6.

³⁰ Bull. *Trønderne i norsk arbeiderbevegelse før 1914*. 78.

³¹ Bull. *Trønderne i norsk arbeiderbevegelse før 1914*. 78.

³² Rognes, Åke Trond. *Ungdomsforbundets gjennombrudd*. (Oslo: Pax Forlag, 1976), 143.

bruke revolusjonære midler, mens de fleste ønsket samfunnsendring gjennom politisk arbeid. Satt på spissen; revolusjon kontra reformer. Dette året ble parlamentarismen en del av partiets strategi. Partiet fikk valgt inn representanter på både Stortinget og i kommunestyre. DNA fikk sine første representanter på Stortinget i 1903.³³ DNA ble et erklært demokratisk, ikke-revolusjonært parti som ønsket en sosialistisk samfunnsomveltning gjennom reformer og demokratiske virkemidler.³⁴ Selv om dette var DNA sine offisielle holdninger utad, var det interne uenigheter innad i partiet.

Allerede i 1897 var det medlemmer i partiet som mente arbeiderne måtte ha våpen. Landsmøtet til DNA nedstemte med stort flertall et forslag om å etablere et bevæpnet folkeforsvar bestående av arbeidere.³⁵ Folkeforsvaret var en reaksjon på trusselen enkelte i arbeiderbevegelsen følte ovenfor det eksisterende samfunnet. I 1904 utga Michael Puntervold en brosjyre «antimilitarismen». Her argumenterte han for at så lenge kapitalismen besto, kunne arbeiderbevegelsen bli utsatt for angrep og de måtte kunne forsvare seg selv.³⁶ På den andre siden sto kampen mot militarismen i Europa sterkt i arbeiderbevegelsen. Synet til Puntervold var det samme som *den andre internasjonale*, som mente at alle de tradisjonelle armeene i Europa måtte erstattes med et folkeforsvar av arbeidere, og på den måten unngå mye unødvendig vold og krig.³⁷

I Norge mente arbeiderbevegelsen at det ble brukt for mye penger og ressurser på Forsvaret, sett i forhold til hvor fattig Norge var som land på starten av 1900-tallet. Folk sultet, og enkelte deler av arbeiderbevegelsen brukte blant annet dette som en legitimerende faktor for bruk av vold og masseaksjon for å oppnå sine mål.³⁸

Før første verdenskrig var det normalt at tariffavtaler ble forhandlet for fire til fem år av gangen. Dermed var lønnen til arbeiderne satt og tok ikke hensyn til prisøkninger på varer, hovedsakelig mat, som oppsto som følge av svingninger i markedet. Dermed gikk kjøpekraften til arbeiderne ned mens man var bundet i gjeldende avtaler. Dette skapte frustrasjon rettet mot ledelsen i DNA og AFL, og ifølge historiker Jorunn Bjørgum ble ledelsen sett på som lite tilpasningsdyktige og handlingslammet.³⁹ Dette var en del av den

³³ Bjørnson, Øyvind. *På klassekampens grunn*. (Oslo: Tiden Forlag, 1990), 209-211.

³⁴ Bjørnson. *På klassekampens grunn*. 209-211.

³⁵ Bjørnson. *På klassekampens grunn*. 326-327.

³⁶ Bjørnson. *På klassekampens grunn*. 325.

³⁷ Bjørnson. *På klassekampens grunn*. 326-327.

³⁸ Bjørnson. *På klassekampens grunn*. 333.

³⁹ Bjørgum, Jorunn. *Fagopposisjonen av 1911*. (Oslo: Pax Forlag, 1976), 69-70.

reformistiske linjen som ledelsen hadde lagt seg på, og var med på å skape grobunn for en opposisjon i arbeiderbevegelsen.

Opposisjonen i DNA – gryende revolusjonære krefter

I 1903 ble Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund (NSU) stiftet. Dette var et forbund for arbeiderungdom. De anså sin oppgave som å radikalisere arbeiderbevegelsen og gjøre den mer revolusjonær. Jorunn Bjørgum mente at sammen med fagopposisjonen av 1911, og den nye retning i DNA, utgjorde ungdomsforbundets arbeid det mulig for maktovertagelsen i partiet, som gjorde DNA revolusjonært.⁴⁰

Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund

Det første ungdomslaget til DNA ble stiftet i 1903 som et svar på den reformistiske linjen som ledelsen i DNA hadde gått inn for. Historiker Åke Rognes mente at budskapet til NSU var en etisk, revolusjonær og ungdommelig reaksjon mot det flere opplevde som en treg ledelse i DNA.⁴¹ Det var altså deler av arbeiderbevegelsen som ikke vedkjente seg den reformistiske linjen, og som mente at den var i strid med de grunnleggende linjene som tilhørte bevegelsen.

På starten av 1900-tallet så flere unge mot Russland der generalstreik ble fremstilt som en ekvivalent til parlamentarismen. Rognes mente at NSU ikke hadde en klar ideologisk avklaring, men sto svært tett på revolusjonær grunn.⁴²

Sentrale personer i NSU var leder Edvard Mørk, nestleder Sverre Krogh og redaktør av klassekampen Eugene Olaussen. Sverre Krogh hadde et personlig marxistisk ståsted og var en viktig figur i radikaliseringen av arbeiderbevegelsen i Bergen før første verdenskrig. En viktig strategi for NSU var å arbeide med utviklingen av agitasjon og tilstedeværelse der de tidligere ikke hadde vært representert.⁴³

I 1911 hadde NSU 16 lokallag, og året etter hadde de hele 28 lokallag. Det var spesielt en økning av lokallag i området rundt Bergen og Odda. Den kraftige veksten skyldtes arbeid som NSU utførte på det organisasjonsmessige planet, og Rognes omtalte dette som

⁴⁰ Bjørgum. *Fagopposisjonen av 1911*. 63.

⁴¹ Rognes. *Ungdomsforbundets gjennombrudd*. 134.

⁴² Rognes. *Ungdomsforbundets gjennombrudd*. 135-136.

⁴³ Rognes. *Ungdomsforbundets gjennombrudd*. 137.

gjennombruddet til NSU.⁴⁴ NSU sto for en mer radikal linje som det viste seg lettere å rekruttere medlemmer til på Vestlandet. NSU var et radikalt element i arbeiderbevegelsen i Bergen før første verdenskrig, som særlig bidro til radikaliseringsprosessen av arbeiderbevegelsen i byen.

Fagopposisjonen av 1911

I likhet med ungdomsbevegelsen var fagopposisjonen en reaksjonær reaksjon på datidens samfunnsproblemer og en del av den nye retningen innen arbeiderbevegelsen.

Fagopposisjonen hadde sin bakgrunn fra «Trondheimsrepulsjonen», der Martin Tranmæl var en av de mest sentrale skikkelsene, sammen med Alfred Madsen og Elias Volan.

Fagopposisjonen definerte seg selv som en «agitationsorganisation indenfor rammen av den faglige landsorganisation».⁴⁵ En bevegelse innen fagbevegelsen som ønsket en oppløsning av klassesamfunnet, og som var inspirert av syndikalister. Fagopposisjonen avskrev det parlamentariske systemet som et middel for å danne et idealsosialistisk samfunn. Bjørgum mente likevel at fagopposisjonen ikke var rent syndikalistiske, da de så nytten av å bruke datidens parlamentariske institusjoner for å spre budskapet om sosialismen og oppnå delforbedringer.⁴⁶

Troen på en revolusjon

Mange mennesker i Norge levde i trange og kummerlige forhold, slik som denne beretningen fra en arbeiderjente oppvokst i Bergen på starten av 1900-tallet beskrev: «Vi var fjorten søsken født på forskjellige kanter av Bergen, sjel er eg født i Nygård. Vi hadde som regel stue og kjøkken, slik som mange fattige folk hadde den gangen ... Langs det ene gjerdet sto alle doane og søppelkassene, og det vrimla med rotter og katter.»⁴⁷ Første verdenskrig hadde også forverret forholdene for folk i Norge. Prisnivået økte med 140% mens lønningene økte med 90%, som førte til at de fleste opplevde en stor reallønnsnedgang.⁴⁸ Samtidig som de fleste ble fattigere, opplevde kapitaleierne en økning i inntekter som følge av krigen. Dette ga økt klassebevissthet og oppslutning til arbeiderklassen.

⁴⁴ Rognes. *Ungdomsforbundets gjennombrudd*. 136-138.

⁴⁵ Bjørgum. *Fagopposisjonen av 1911*. 63.

⁴⁶ Bjørgum. *Fagopposisjonen av 1911*. 84.

⁴⁷ Bull, Edvard. *Renhårig slusk*. (Oslo: Tiden forlag as, 1961), 164.

⁴⁸ Lysestøl, Peder Martin. *Arbeiderklassen – Visjoner om en annen verden*. (Riga: Solum forlag, 2021), 90.

I *staten og revolusjonen* omtalte Lenin parlamentarismen som et skinndemokrati med hensikten å lure allmuen.⁴⁹ Lenin mente at parlamentarismen aldri ville føre til sosialisme. Svaret til dette var den russiske revolusjonen i november 1917.⁵⁰ Bak revolusjonen sto det ytterliggående revolusjonære partiet kjent som *Bolsjevikene*.⁵¹ Etter en langvarig borgerkrig som bolsjevikene gikk seirende ut av, etablerte de Sovjetrusland, verdens første sosialistiske stat. Ambisjonen var å skape et nytt samfunn først i Russland, og deretter spre revolusjonen til verden.⁵² Bakgrunnen for revolusjonen i Russland var blant annet de elendige forholdene russiske arbeidere levde under. De hadde svært lav lønn, lange arbeidsdager og fryktelige boforhold, for å nevne noe.⁵³

I Europa var det en revolusjonær stemning mot slutten av første verdenskrig.⁵⁴ Den største grunnen til dette var den russiske revolusjonen som for mange hadde vist at revolusjonen kunne la seg gjennomføre. Rett etter den russiske revolusjonen ble gjennomført, samlet det seg flere tusen mennesker på Tivoli i Kristiania. De erklærte at det hadde funnet sted en overgang fra *krig mellom stater* til *krig mellom klasser*.⁵⁵ Klassekrigen var i full gang. Våren 1918 uttalte Edvard Bull, som en representant for arbeiderbevegelsen, at revolusjonen kun var noen uker unna.⁵⁶ Den russiske revolusjonen hadde helt klart bidratt til entusiasme og radikaliserings av arbeiderbevegelsen i Norge.⁵⁷ På partikongressen til DNA i 1920, hadde partiet vedtatt et nytt program der skillet mellom klassene ble poengtert og problematisert. Herredømmet over produksjonsmidlene lå hos en klasse, mens arbeidet ble utført av en annen.⁵⁸ Dette ville ført til krise og DNA forberedte seg til å gjennomføre en sosialistisk revolusjon.⁵⁹

Slike uttalelser, sammen med radikaliserings av DNA, bidro til en stadig voksende revolusjonsfrykt i Norge. Spesielt de som utgjorde fienden til arbeiderne, kapitaleierne og Forsvaret, så med stor bekymring på arbeiderbevegelsen sin utvikling. Det var heller ingen tvil om at regjeringen fryktet revolusjonstrusselen arbeiderbevegelsen utgjorde. Våren 1918

⁴⁹ Lenin, Vladimir. *Staten og revolusjonen*. (Oslo: Norsk forlag, 1952), 41.

⁵⁰ Etter kalenderen brukt i Norge, fant revolusjonen sted i november, men siden Russland brukte den julianske kalenderen var det da oktober i Russland da revolusjonen fant sted. Derav navnet Oktoberrevolusjonen.

⁵¹ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender: 1918 – 2018*. 19.

⁵² Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender: 1918 – 2018*. 19.

⁵³ Bjørnson. *På klassekampens grunn*. 474-477.

⁵⁴ Lysestøl. *Arbeiderklassen – visjoner om en annen verden*. 93.

⁵⁵ Lysestøl. *Arbeiderklassen – visjoner om en annen verden*. 92.

⁵⁶ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender: 1918 – 2018*. 46.

⁵⁷ Sørensen. Brandal. *Det norsk demokratiet og dets fiender: 1918 – 2018*. 22.

⁵⁸ Lysestøl. *Arbeiderklassen – visjoner om en annen verden*. 99.

⁵⁹ Lysestøl. *Arbeiderklassen – visjoner om en annen verden*. 99.

eskalerte Sulitjelma-affæren med kamp mellom antimilitaristiske arbeidere, og politi og Forsvaret, der opprøret til slutt ble hardt nedslått av store militære styrker.⁶⁰

Den første splittelsen i DNA

Helt siden DNA ble grunnlagt som et sosialistisk parti hadde diskusjonen vært til stede om hvordan partiets strategi for sosialismen skulle være.⁶¹ Ved landsmøtet til DNA i 1918 mistet den reformistiske delen av partiet flertallet, til fordel for den revolusjonære delen av partiet.⁶² De to fløyene var uenig i hvilken taktikk partiet skulle stå for, reformistisk eller revolusjonært. De revolusjonære argumenterte med behovet for drastiske virkemidler, der man hadde blitt inspirert av oktoberrevolusjonen i Russland. Dette hadde skapt resultater og kunne ha noe for seg i Norge. Problemet var bare at Norge var et mye mer egalitært samfunn, kontra hva det differensierte tsarsamfunnet Russland var. Den reformistiske delen av partiet mente en revolusjon i Norge ikke ville være hensiktsmessig på bakgrunn av forskjellene i landene. DNA ble erklært revolusjonært på landsmøtet i 1918. Dermed måtte den reformistiske delen av partiet bestemme seg for om de ville forlate partiet eller bli værende. En splittelse i partiet ville helt klart gi dårligere forutsetninger for det kommende stortingsvalget samme høst. Et brudd i DNA ville mest sannsynlig også ført til et brudd i fagbevegelsen. Derfor ble det intet brudd i 1918.⁶³

Opptaksvilkårene til Komintern forandret seg fra 1918 til 1920. De nye medlemsvilkårene, Moskvotesene, ble for mye for den reformistiske delen i partiet å akseptere. Moskvotesene påbudte medlemspartiene å være utelukkende kommunistiske, og det var ikke rom reformister. I tillegg måtte partiene følge en streng sentralisering. Beslutninger skulle bli fattet av Komintern i Moskva og medlemspartiene måtte følge dette. Dette prinsippet utgjorde den demokratiske sentralismen. Da Moskvotesene ble behandlet på landsmøtet til DNA tidlig i 1921, fikk de flertall. Allikevel ble det en svært begrenset gjennomføring av bestemmelsene på grunn av at de var omstridte i partiet. Dette førte uansett til at den reformistiske delen forlot partiet og dannet Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti.⁶⁴ Frem til dette hadde DNA

⁶⁰ Lysestøl. *Arbeiderklassen – visjoner om en annen verden*. 104-105.

⁶¹ Lysestøl. *Arbeiderklassen – visjoner om en annen verden*. 105.

⁶² Fostervold, Kaare. *Norges socialdemokratiske Arbeiderparti: 1921-1927*. (Oslo: Det Norske Samlaget, 1969), 44.

⁶³ Fostervold. *Norges socialdemokratiske Arbeiderparti: 1921-1927*. 47-48.

⁶⁴ Fostervold. *Norges socialdemokratiske Arbeiderparti: 1921-1927*. 75-77.

vært et parti som samlet både sosialdemokrater og kommunister. Bruddet med sosialdemokratene markerte på ingen måte slutten på splittelsene i DNA.

Norges Kommunistiske Parti og «borg Bergen»

Etableringen av Norges Kommunistiske Parti i 1923, ble utfallet av en årelang kamp mellom reformistiske og radikale krefter i DNA og arbeiderbevegelsen. Den partimessige splittelsen der de radikale kreftene i DNA brøt ut og dannet sitt eget parti, var ikke bare en partisplittelse. Den førte også til en permanent splittelse av arbeiderbevegelsen.⁶⁵ Dette var ikke den første splittelsen DNA hadde opplevd. To år tidligere hadde de reformistiske kreftene i partiet brutt ut, og dannet Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti. Denne splittelsen varte ikke lenger enn til 1927 da NSA sine medlemmer konsoliderte og ble slått sammen med DNA, og de to partiene ble til ett igjen.⁶⁶ Splittelsen mellom DNA og kommunistene ble derimot permanent. Allikevel var DNA lenge usikre på om hvordan de skulle fremstå utad og identifisere seg selv.

Det oppsto en strid internt i DNA om valg av politisk og faglig taktikk. Striden omhandlet forholdet til Komintern. Kunne DNA lage et program som søkte løsninger på arbeiderklassens problemer innen det etablerte kapitalistiske system og fortsatt være tro mot Komintern? Nei, mente de radikale kreftene i DNA, men flertallet i partiet mente det ville være vanvidd å ikke ta hensyn til de lokale politiske forholdene i Norge.⁶⁷ Etter mange lange og krevende interne drøftelser, og personer som skiftet side, ville flertallet av partiet ha en dreining vekk fra Komintern og heller føre sin egen uavhengige linje.⁶⁸ Da det ble et klart flertall på DNA sitt ekstraordinære landsmøte i november 1923 om å holde på retten til å føre egen politikk, førte det til brudd med Komintern. Mannen bak flertallsforslaget var Martin Tranmæl.⁶⁹ Dette bruddet førte deretter til at de mest moskvalojale brøt ut av partiet.⁷⁰ Komintern ønsket i det lengste å beholde DNA som medlem, da DNA representerte et brudd for medlemspartiene i organisasjonen. DNA var et masseparti som hadde blitt medlem i Komintern. De fleste andre partiene som var med i Komintern, var mindre partier med liten oppslutning, og flere var

⁶⁵ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 252.

⁶⁶ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 252-253.

⁶⁷ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 254-255.

⁶⁸ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 294-295.

⁶⁹ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 301-302.

⁷⁰ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 299.

forbudte i sine hjemland.⁷¹ Uansett bruddet med Komintern, var DNA erklært revolusjonært og kommunistisk, men da et uavhengig revolusjonært kommunistisk parti.⁷²

Selv med bruddet i norsk arbeiderbevegelse, var kravet om bedring i arbeiderens rettigheter og økonomisk frigjøring felles for begge partiene. Forskjellen var derimot at den ene siden ville føre en uavhengig kamp, mens den andre siden ville være en del av Komintern og rettet mot Moskva. NKP sverget troskap til den internasjonale arbeiderbevegelsen og ble medlem i Komintern. Både NKP og Komintern-ledelsen var sikre på at NKP ville bli den store aktøren i den norske arbeiderbevegelsen.⁷³ Dermed var NKP underlagt Komintern, og måtte føre deres politikk.

Ut fra hvordan stemmene fordelte seg på landsmøtene i DNA i 1923 var det flere interessante momenter. Det var hovedsakelig representantene fra hovedstadsområdet som hadde sikret flertallsovervekt for Tranmæl sitt forslag. Alle representantene fra Hordaland hadde stemt imot forslaget, og tilhørte den siden som ville være lojale og beholde kontakten med Moskva.

Kommunistene fikk liten innflytelse over fagbevegelsen sentralt, mye på grunn av en allianse mellom arbeiderpartiet, sosialdemokratene og de partiløse. Disse tre fraksjonene fikk et stort flertall innen fagbevegelsen og styrte organisasjonen i deres retning. Valget om leder og nestleder i 1924 viste et klart flertall, der det ble 155 stemmer for treerfronten og 64 stemmer for kommunistene.⁷⁴ DNA var altså ikke interessert i å gi makt eller innflytelse til kommunistene. NKP prøvde ved flere anledninger å samle de tre arbeiderpartiene under en enhetsfront, men ble kontant avvist av DNA. Samlingen mellom DNA og NSA i 1927 styrket motsetningsforholdet i arbeiderbevegelsen, og motsetningene mellom DNA og NKP økte.

Splittelsen i partiorganisasjonen fortalte om interessante forhold i Bergen. I Bergen beholdt DNA bare ni prosent av medlemmene sine, som utgjorde 150 medlemmer.⁷⁵ Før splittelsen hadde DNA Bergen 1620 medlemmer, og av disse meldte 1000 medlemmer overgang til NKP. De resterende 470 tidligere DNA-medlemmene meldte seg ut, og sto dermed uten en partitilhørighet. Dette betydde først og fremst en betydelig svekkelse for DNA.⁷⁶ Det viste også at store deler av den organiserte arbeiderbevegelsen i Bergen foretrakk NKP sin politikk.

⁷¹ Lysestøl. *Arbeiderklassen – visjoner om en annen verden*. 105.

⁷² Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 301.

⁷³ Lorenz, Einhart. *Det er ingen sak å få partiet lite*. (Oslo: Pax Forlag, 1983), 8-9.

⁷⁴ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 398-399.

⁷⁵ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 310-311.

⁷⁶ Lorenz. *Det er ingen sak å få partiet lite*. 35.

Et annet tegn på at den radikale arbeiderbevegelsen sto sterkt på Vestlandet var overtagelsen av partiapparatet, og med det den viktige partiavisa «Arbeidet», ved partisplittingen.⁷⁷

Dermed ble Arbeidet partiavisa til NKP Bergen etter splittelsen.⁷⁸

Stortingsvalget fra 1924 bekreftet også NKP sin overlegenhet i Bergen. Av stemmene på arbeiderpartiene, DNA, NKP og NSA, fikk NKP over 70% av stemmene.⁷⁹ Samlet sett hadde NKP fått mer enn 30% av stemmene i Hordaland. Dette skyldtes ikke bare høye stemmetall i Bergen, men også andre industriplasser i fylket. Spesielt i Odda hadde NKP oppnådd gode resultater.⁸⁰ Også på landsbasis hadde NKP oppnådd svært sterke resultater på industriplasser. Blant annet i Bergen, Odda, Skien og Trondheim var de desidert det største arbeiderpartiet.⁸¹

NKP hadde tatt over både partiapparatet og stemmene i Bergen, og sto sterkt på Vestlandet som var deres innflytelsessfære. Dette kunne forklares på en måte, nemlig at før splittelsen sto kommunistene svært sterkt i Bergen, og Bergen var den store påvirkningskraften til hele regionen. Etter splittelsen ble det dermed en NKP-dominans i Bergen og på Vestlandet.⁸² Historiker Einhart Lorenz omtalte Bergen som NKP sin høyborg rett etter partisplittelsen.⁸³ Altså hadde Bergen en radikal arbeiderbevegelse dominert av kommunistene.

Bergen

Bergen var en stor norsk by i mellomkrigstiden med et folketall på i underkant av 100 000.⁸⁴ Tradisjonelt sett hadde Bergen blitt regnet som en handel- og sjøfartsby. På starten av 1900-tallet førte moderniseringen innen jordbruket til en endring i næring. Man fikk en overgang til et handelslandbruk i Bergen og omegn. Det ble etablert både møller, meierier og næring knyttet til disse. Det ble også en kraftig økning i tekstilindustri.⁸⁵ Kraftbasert industri økte også. Vestlandet hadde mange høye og lange fossefall som ga et godt grunnlag for kraftutbygging og kraftkrevende industri. En delvis modernisering innen skipsbyggingen ga

⁷⁷ Dahl, Hans-Fredrik. *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 4: Norske aviser fra A til Å*. (Oslo: Universitetsforlaget, 2010), 41.

⁷⁸ Lorenz. *Det er ingen sak å få partiet lite*. 30.

⁷⁹ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 320.

⁸⁰ Lorenz. *Det er ingen sak å få partiet lite*. 49.

⁸¹ Lorenz. *Det er ingen sak å få partiet lite*. 52-53.

⁸² Lorenz. *Det er ingen sak å få partiet lite*. 34.

⁸³ Lorenz. *Det er ingen sak å få partiet lite*. 54.

⁸⁴ Hartvedt, Gunnar Hagen. *Bergen Byleksikon*. (Oslo: Kunnskapsforlaget, 1999), 19.

⁸⁵ Hartvedt. *Bergen Byleksikon*. 40-41.

etter hvert grobunn for tilhørende industri som motorfabrikker, jernstøperier og mekaniske verksted. Med industrien kom også behovet for flere arbeidere. Det skrikende behovet for skip under første verdenskrig og Norges nøytrale standpunkt, ga Bergen solide inntekter under krigen. Dog gikk det fort nedover for næringene i byen på starten av mellomkrigstiden på grunn av feilslåtte investeringer, dårlig tilpasningsevne og mangel på modernisering. Dette skapte misnøye blant arbeiderne og førte til en arbeidsløshet som ble et problem i byen.⁸⁶ Fra 1900 til 1920 økte antall ansatte i serviceyrker med 90% på landsbasis.⁸⁷ Stadig flere arbeidet innen varehandel, samferdsel og andre tjenestebaserte yrker, og i Bergen var dette også tilfellet.

Et viktig poeng med Bergen var byens geografiske plassering. Bergen var omgitt av høye fjell og den naturlige veien til byen var via sjøen. Det var sjøveien som dominerte og gjorde at veinettet til og fra Bergen ikke ble prioritert. Dette førte til at da nedgangen innen skipsfarten kom, var Bergen noe isolert sammenlignet med andre norske byer som tidligere ikke hadde vært så ensrettet mot sjøveien. Bergens hadde dermed en slags geografiske undermobilitet. Det var ikke før i 1938 at Bergen fikk veiforbindelse med Norges øvrige veinett.⁸⁸

Arbeiderbevegelsen i Bergen

I Bergen hadde de revolusjonære kreftene sikret seg kontroll over arbeiderbevegelsen, noe som førte til at arbeiderbevegelsen i Bergen var blant de mest radikale i hele Norge.⁸⁹ Særlig de som så mot Sovjet for inspirasjon ble utover 1920-tallet viktige aktører i Bergen. Peder Furubotn, Robert Nielsen og I. B. Aase var ledende skikkelser i arbeiderbevegelsen i Bergen.⁹⁰

Boligmangelen blant arbeiderne over hele landet ble en mer og mer prekær krise utover 1900-tallet og toppet seg rundt 1920. Måten arbeiderbevegelsen i Bergen håndterte dette problemet, var et godt eksempel på linjen bevegelsen sto for. Kampen ble ført både parlamentarisk og utenomparlamentarisk.⁹¹ Bergen arbeiderparti etablerte en leieboerforening med flere ledende

⁸⁶ Hartvedt. *Bergen Byleksikon*. 40-41

⁸⁷ Lysestøl. *Arbeiderklassen – visjoner om en annen verden*. 91-92.

⁸⁸ Hartvedt. *Bergen Byleksikon*. 61.

⁸⁹ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 97-98.

⁹⁰ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 96.

⁹¹ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 95.

partimenn i styret. Foreningen jobbet politisk for boligrasjonering, men de tok også i bruk direkte aksjonsmidler. Ledige boliger ble lokalisert og tatt i bruk av bostedsløse arbeidere.

Foreningen havnet også i direkte konfrontasjon med huseiere da de fysisk hindret utkastelser. Resultatet av dette ble færre husville arbeidere, færre utkastelser og at Bergen kommune tok mer aktivt ansvar for boligspørsmålet.⁹² Aksjonene ble tatt godt imot av de lokale medlemmene i arbeiderbevegelsen og støtten økte. Til sammenligning var den lokale arbeiderbevegelsen i Kristiania tilbakeholdne med å etablere et eget husleieutvalg, samt å benytte de samme virkemidlene som i Bergen. I Kristiania ble det gjennomført enkelte direkte aksjoner av syndikalistgrupperinger, men disse ble møtt med en kald skulder av arbeiderbevegelsen i byen og fikk ingen anerkjennelse.⁹³

Et annet eksempel på at medlemmer av arbeiderbevegelsen i Bergen kunne ta i bruk vold, var da Bergens ordfører, Henrik Ameln, spontant ble banket opp. Dette skjedde som følge av at Bergen bystyre hadde besluttet å utvise Robert Nielsen etter en politisk disputt vedørende boligrasjonering. De som hadde tydd til vold hadde tidligere deltatt på et møte i regi av arbeiderbevegelsen i byen, der Sverre Krogh, redaktør av arbeidet, hadde oppfordret til bruk av revolusjonær handling. Etter dette vedtok Bergens Arbeiderparti og Bergen faglige samorganisasjon, å oppheve den kongelige resolusjon som utviste Robert Nielsen og hentet han i ypperste hemmelighet hjem til Bergen. De oppfordret samtidig sine medlemmer til å bruke militante aksjonsformer.⁹⁴

Arbeiderbevegelsen i Bergen håpte at disse midlene skulle bli tatt i bruk av arbeiderbevegelser rundt omkring i hele Norge. Igjen ble tankene fra Bergen møtt med en enda mer avvisende holdning fra de sentrale partitoppene i Kristiania.⁹⁵ Bergen arbeiderparti ønsket landsstyret med seg på et forslag om generalstreik dersom myndighetene på ny skulle prøve å utvise Nielsen. Svaret Bergen fikk fra Tranmæl sa mye om de forskjellige oppfatningene og meningene som var internt i arbeiderbevegelsen. Tranmæl mente at det ikke var et spørsmål om vilje, men om partiets evne, og at det ikke var partiet som rådet over slike aksjonsmidler foreslått.⁹⁶

⁹² Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 96.

⁹³ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 98.

⁹⁴ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 99-100.

⁹⁵ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 100.

⁹⁶ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 188.

Peder Furubotn var tidlig en sentral person i arbeiderbevegelsen i Bergen og Norge, først i DNA der han representerte de mest radikale kreftene. Fra 1923 var Furubotn en del av fraksjonen i DNA som var lojale mot Moskva, og som følge av det skiftende flertallet i DNA, var han blant de som brøt ut og dannet Norges Kommunistiske Parti. Furubotn fikk rollen som generalsekretær.

Politiet

Politiet i Norge var frem til 1938 et kommunalt ansvar med varierende bevilgninger etter hvordan kommuneøkonomien strakk til. I de større byene, som Bergen, var politiet delt i Oppdagelsespolitiet og ordenspolitiet. Staten bidro med noe finansieringen til politiet, og betalte for embetsmennene. Dette utgjorde kun en liten del av politistyrken ettersom hoveddelen av de ansatte i politiet ikke var embetsmenn. I Bergen i 1913/14 var budsjettet til politiet på 280 000 kroner, og av dette betalte Bergen kommune 95%.⁹⁷

Hvem som skulle finansiere politiet hadde lenge vært et stridsspørsmål. I 1908 kom et vedtak fra Bergen bystyre om at det skulle opprettes et kommunalt politiråd som hadde arbeidsgiveransvar for politiet.⁹⁸ Frem til dette var det politimesteren, en statlig ansatt embetsmann, som hadde arbeidsgiveransvaret for et politikorps som var nesten helt kommunalt finansiert. Forslaget skapte debatt, men endte opp med å bli avvist av JPD. Allikevel endte det opp med å presse gjennom en del forandringer på sikt. Det ble satt ned en kommisjon i 1912 som skulle se på grensedragning mellom stat og kommune når det gjaldt politiets oppgaver og ansvar.⁹⁹ Komiteen mente kommunene hadde et «rettmessig krav» i å bli avlastet noen av utgiftene de hadde knyttet til politiet. Det ble på ingen måte en full statliggjøring.¹⁰⁰ Komiteen mente det var på sin plass at staten finansierte utgiftene til Oppdagelsespolitiet.¹⁰¹

Hvor stort var egentlig motsetningsforholdet mellom arbeiderbevegelsen og politiet? I Bergen var det i 1914 totalt 147 ansatte ved politikammeret. Av disse var det 78 konstabler, 15 overkonstabler og 14 aspirantkonstabler. Dette utgjorde totalt 107 ansatte og 72% av de

⁹⁷ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 240-241.

⁹⁸ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 244-245.

⁹⁹ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 246.

¹⁰⁰ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 247.

¹⁰¹ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 247.

ansatte ved politikammeret.¹⁰² I tillegg til konstablene var det flere andre lavtstående stillinger i politiet; vaktmestere, vektere, arrestforvarere og andre ansatte. Av høyerestående ansatte var det 27 betjenter, inspektører og andre høytstående ansatte.¹⁰³ Konstablene utgjorde altså en stor del av politiet. De var kommunalt ansatte og hadde relativt lave lønninger. En kan derfor argumentere for at motsetningsforholdet mellom hovedvekten av de ansatte i politiet og arbeiderklassen ikke var så stort. Konstablene hadde mye til felles med andre arbeidere, og det kunne tenkes at noen av dem identifiserte seg som en del av arbeiderklassen. Flertallet av konstablene ved Bergen Politikammer var riktignok hovedsakelig unge tidligere gårdsgutter fra distriktene. En gruppe som da ikke ble regnet som en del av den tradisjonelle arbeiderklassen.¹⁰⁴ Hvor stor betydning dette hadde i deres utførelse av arbeidet i praksis, er derimot vanskelig å si.

Et problem med at politiet var et kommunalt ansvar, var at myndighetsområde til politiet hovedsakelig ble avgjort av kommunegrensene. Skulle kommunegrensen krysses, måtte man teoretisk sett innhente tillatelse fra den aktuelle kommunen. Samarbeidsklimaet mellom kommunene som grenset med hverandre varierte svært mye. Et dårlig forhold til nabokommunen kunne skape samarbeidsproblemer for politiet.

Bergen Politikammer

Første verdenskrig hadde ført til et helt nytt syn på verden. Som følge av den ubarmhjertige tyske ubåtkrigen hadde mange nordmenn mistet livet på sjøen, samtidig som rederne hadde tjent enormt med penger på en hensynsløs måte. Den russiske revolusjon i 1917 fikk også betydning for den politiske stemningen i Norge. Midt i dette storpolitiske spillet, sto Bergen. Bergen var en sentral by både for skipsnæringen og var en åpen inngang via sjøveien fra Nordsjøen og Atlanterhavet. Alt i alt betydde dette nye og markante utfordringer for politiet. En økt globalisering og bedre kommunikasjon førte også til stadig flere innreisende til Norge. Før 1914 var fremmedkontrollen i Bergen en svært marginal oppgave som var bortsatt til den

¹⁰² Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 240.

¹⁰³ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 240.

¹⁰⁴ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 225.

eldste betjenten ved oppdagelsesavdelingen.¹⁰⁵ Dette førte til en oppbemanning under krigen, men som fort ble trappet ned igjen etter krigen var slutt.¹⁰⁶

Fram til 1928 var det en betjent ved Oppdagelsespolitiet som hadde et overordnet ansvar for fremmedsaker og politiske saker.¹⁰⁷ I 1928 ble det opprettet en egen fremmedavdeling, som også hadde ansvar for politiske saker. Det var ikke før den mye omtalte «våpensaken» at det ble én dedikert betjent til politiske saker ved oppdagelsesavdelingen i Bergen. «Våpensaken» stammet fra et rykte, utsatt av General Lunde, om at kommunister smuglet inn i våpen i Bergen.¹⁰⁸ Lunde nektet å oppgi sin kilde, men saken førte uansett til en storstilt etterforskning som ikke fant hold i påstandene. Saken er blant de mest omtalte knyttet til den revolusjonære arbeiderbevegelsen i Bergen, og førte til en omorganisering ved Oppdagelsespolitiet i Bergen.

Oppdagelsespolitiet

I 1866 ble politiet i Christiania, ved stortingsbeslutning, delt i to; ordenspolitiet og Oppdagelsespolitiet. Ordenspolitiet hadde ansvaret for å håndtere ro og orden, og var politiets ansikt utad. Flere avdelinger ble etablert under Oppdagelsespolitiet, blant annet signalementkontoret, sedelighetsavdelingen og fremmedkontoret. Fremmedkontoret førte kontroll med utenlandske statsborgere. Den første kjente spionsaken kontoret arbeidet med var den såkalte «Assannovitsj-saken» i 1913.¹⁰⁹ Oppdagelsesavdelingen i Kristiania ble styrt av Johs Sørr, som selv hadde et stort personlig engasjement for spionasjesaker. Etter utbruddet av første verdenskrig økte sakene knyttet til spionasje, og fremmedkontoret ble styrket.¹¹⁰ Fra 1915 ble fremmedkontoret kjent som «Spionpoliti», og i 1917 ble det opprettet en kontraspionasjeavdeling under Oppdagelsespolitiet. Fokuset til politiet lå på en ytre spionfare mot Norge. Mot slutten av første verdenskrig skjedde det en klar oppmerksomhetsforskyvning. Oppmerksomheten ble rettet mot en indre fiende og den raskt voksende arbeiderbevegelsen, ble sett på som en trussel.¹¹¹

¹⁰⁵ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 268-269.

¹⁰⁶ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 270-271.

¹⁰⁷ Seillaas. *Politisk politi i Norge 1917 – 1937*. 75.

¹⁰⁸ Seillaas. *Politisk politi i Norge 1917 – 1937*. 75-77.

¹⁰⁹ Norge ble brukt som mellomledd i russisk spionasje mot Østerrike-Ungarn.

¹¹⁰ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåkning i Norge 1914-1997 bind I*. 28.

¹¹¹ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåkning i Norge 1914-1997 bind I*. 29.

Det ble opprettet oppdagelsesavdelinger andre steder i Norge etter inspirasjon fra Kristiania. I 1897 fikk Bergen sin egen oppdagelsesavdeling.¹¹² Denne avdelingen ble skilt fra ordenspolitiet og fikk i oppgave å etterforske og påtale forbrytelser.¹¹³ Opprettelsen av oppdagelsesavdelingen var ifølge Fossen og Ertesvaag, et ledd i den tidlige profesjonaliseringen av politiet i Bergen.¹¹⁴ Under oppdagelsesavdelingen i Bergen sitt virkeområde, lå både fremmedkontrollen og politisk overvåking. I tillegg til dette hadde Oppdagelsespolitiet etterforskningsansvaret for andre lovbrudd.¹¹⁵

Centralkontoret

1.mai 1935 ble det opprettet et sentralkontor for å føre kontroll med revolusjonær virksomhet i Norge. Kontorets egentlige navn var *Oslo politikammers etterforskningskontor*.¹¹⁶ Med revolusjonær virksomhet mente man de eller den som tok sikte på å omstyrte statsforvaltningen ved ulovlige midler, samt oppfordre, forherlige eller forberede slike handlinger.¹¹⁷ Både kommunistene og fascistene var av interesse. Kontoret lå formelt under oppdagelsesavdelingen ved Oslo politikammer, men innehadde en nasjonal overordnet funksjon. Sentralkontoret var en sentral som de lokale politikamrene skulle innsende opplysninger om personer og begivenheter av interesse til. Det ble så Sentralkontoret sin oppgave å videreformidle informasjon av interesse ut til de aktuelle distriktene.

Metoder

I 1915 fikk politiet en lov som ga dem hjemmel til å undersøke og tilbakeholde postforsendelse, men «kun når det antas påkrevd av hensyn til rikets sikkerhet». Det er viktig å merke seg at da loven kom i 1915 var fiendebildet annerledes enn etter første verdenskrig. Loven var hovedsakelig tiltenkt anvendelser mot ytre fiender, altså utenlandske statsborgere.¹¹⁸ Loven ville senere bli brukt som hjemmel mot postsensur mot norske

¹¹² Rødder, Sverre. *Her lukter messing*. (Bergen: Bergen Politilag 1973), 87.

¹¹³ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 224.

¹¹⁴ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 225.

¹¹⁵ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender: 1918 – 2018*. 39.

¹¹⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Herr Politimester. Hemmelig.»

¹¹⁷ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåking i Norge 1914-1997 bind I*. 38.

¹¹⁸ Bergh, Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåking i Norge 1914-1997 bind I*. 30.

statsborgere så flittig at JPD senere måtte komme med en presisering, nemlig at loven kun skulle brukes mot norske borgere når mistanken var «særlig begrunnet».¹¹⁹ Politiet drev med postsensur, både på veiene av Generalstabens Etterretningskontor (GE), men også på eget initiativ.¹²⁰ Politiet fulgte også med i arbeiderpressen for å tilegne seg informasjon om arbeiderbevegelsen.

Telefonavlytting fant også sted uten at politiet egentlig hadde hjemmel til å drive med dette. Det hendte at politiet lot vær å bruke den informasjonen de hadde tilegnet seg gjennom overvåkning med tvilsomme metoder som bevisføring i retten. Informasjonen ble kun brukt som en pekepinn for hvem som var av interesse.¹²¹ Politiet brukte også ressurser på å være til stede på arrangementer i regi arbeiderbevegelsen, som møter og demonstrasjoner. I tillegg benyttet politiet seg av spaning.¹²²

Innhenting av informasjon fra tystere eller informanter var også en metode politiet benyttet seg av. Dokumenter fra JPD tydet på at Politiet ga penger til informanter mot informasjon.¹²³ Politiet anså at dette var en god metode å benytte seg av under urolige situasjoner for å sikre seg pålitelig informasjon.¹²⁴

Hæren – Generalstabens

Forsvaret fikk etter første verdenskrig rollen som den sentrale aktøren i spionkontrollen og i den politiske overvåkingen.¹²⁵ Noe av grunnen til dette skyldtes den interne risikovurderingen til Forsvaret kontra politiet. Forsvaret så på den revolusjonære arbeiderbevegelse som en større trussel enn det politiet gjorde.¹²⁶ Dette førte til at Forsvaret iverksatte tiltak rettet mot å slå ned potensielle revolusjonære forsøk. I 1918 ble bevoktningen av våpendepoter betydelig økt og sluttstykker ble fjernet fra våpnene, slik at våpnene i praksis ble ubrukelige. Tiltaket svekket samtidig beredskapen mot ytre fiender. Dette var et klart

¹¹⁹ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåkning i Norge 1914-1997 bind I. 33.*

¹²⁰ Johansen. *Da Generalstabens var overvåkningspoliti. 15.*

¹²¹ Johansen. *Da Generalstabens var overvåkningspoliti. 15.*

¹²² Johansen. *Da Generalstabens var overvåkningspoliti. 15-16.*

¹²³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Til Det kgl. Justis- og Politidepartement - Oslo 21/12»

¹²⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Til Det kgl. Justis- og Politidepartement - Oslo 21/12»

¹²⁵ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåkning i Norge 1914-1997 bind I. 30.*

¹²⁶ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåkning i Norge 1914-1997 bind I. 31.*

bevis på at Forsvaret så på den indre trusselen fra arbeiderbevegelsen som en større risiko enn ytre fiender.

Samtidig var motsetningsforholdet mellom arbeiderbevegelsen og Forsvaret mye sterkere enn det var mellom arbeiderbevegelsen og politiet.¹²⁷ Noe av dette kunne forklares med den sterke antimilitarismen deler av arbeiderbevegelsen sto for. De lokale distriktskommandoene ble pålagt å lage planer for potensiell indre uro. Det viktigste tiltaket som ble gjort var at GE fikk rollen som spionkontroll og politisk politi. En rolle som vedvarte hele 1920-tallet, og avtok på 1930-tallet.

GE fikk mye informasjon fra informanter som flere ganger viste seg å være feil, og det var en slik episode som reduserte forvarets rolle i kampen mot indre fiender. Da Vikun Quisling var forsvarsminister i 1932 hevdet han å ha pålitelig etterretning fra informanter knyttet til GE, om at DNA drev med innsmugling av våpen fra Sovjet. Våpnene skulle brukes i en væpnet revolusjon, men informasjonen viste seg å være uten belegg.¹²⁸ Tiltak rettet mot indre fiender i regi av GE ble avvirket, og politiet fikk et større ansvar for overvåkning og beskyttelse mot indre fiender.¹²⁹

¹²⁷ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåkning i Norge 1914-1997 bind I.* 36.

¹²⁸ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåkning i Norge 1914-1997 bind I.* 35.

¹²⁹ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen – overvåkning i Norge 1914-1997 bind I.* 35.

III. Overvåkning i Bergen på 1920-tallet

Basert på funn i en rekke politirapporter og andre dokumenter fra Oppdagelsespolitiet, skal jeg i dette kapittelet gjøre rede for overvåkingen av den revolusjonære arbeiderbevegelsen i Bergen på 1920-tallet. Deretter vil jeg analysere og drøfte dette.

Det faktum at overvåkingen skjedde har i seg selv en iboende verdi som kan hjelpe oss med å stille noen spørsmål. Handlet medlemmer i arbeiderbevegelsen i Bergen på en sånn måte at overvåking var nødvendig, eller var overvåkingen mer vilkårlig basert på antakelser og erfaringer fra nasjonale myndigheter? I hvilken grad kan man vurdere arbeidet politiet utførte?

Gjenspeilte store begivenheter i arbeiderbevegelsens historie seg på noen måte i politirapportene? Hvordan påvirket splittelsen i DNA i 1923 arbeidet til politiet?

Revolusjonsforhold

Et dokument beslaglagt av Oppdagelsespolitiet i Bergen i 1923 ga interessant informasjon om hvordan Sovjetunionen selv vurderte forholdene for en revolusjon i Norge.¹³⁰ Dokumentet var en hemmelig instruks for sovjetiske handelsdelegasjoner i utlandet. Mottaker av instruksjonen var ikke oppgitt, men dokumentet må kunne antas å være til noen med revolusjonære sympatier i Norge. Siden dokumentet var skrevet på norsk var det overhengende sannsynlig at nordmenn var målgruppen. Det ble innledningsvis slått fast at forholdene for en revolusjon var dårlig, og at det dermed var krevd økt innsats for å tilrettelegge for dette.

I den siste tid er forutseningene for en revolusjon i mange land ikke bedret, men snarere dårlig, hvad er gjør endnu større anstrengelser nødvendig.¹³¹

Instruksjonen er svært interessant fordi den var et bevis på hva Sovjet ønsket å oppnå, og inneholdt også strategier for å muliggjøre dette. Propaganda var et svært viktig verktøy for å

¹³⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket «Ekstrarapport Sovjetregjeringens hemmelige instruks for s.s.s.r» 1-2.

¹³¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket «Ekstrarapport Sovjetregjeringens hemmelige instruks for s.s.s.r» 1.

påvirke folk, og instruksene mangle til at handel skulle tas i bruk som propaganda.¹³² Instruksene anga en rekke andre tiltak som «handelsdelegasjoner» skulle utføre:

Pressen skal kjøpes. Arbeideres misnøye skal utnyttes og gives penger, det mest effektivt virkemiddel. Handelsagenter skal interessere seg for armeer og flåter, det skal settes splid mellom offiserer og soldater. Våpen skal anskaffes og utdeles til kommunistiske celler til revolusjonsutbruddene.¹³³

Handelsagenter skulle altså fungere mer som hemmelige agenter som skulle arbeide for revolusjonen, snarere enn med handel. Denne instruksene viste store ambisjoner om hva Sovjet ønsket å oppnå. Instruksene ga inntrykk av at disse tiltakene var gjennomførbare. Det skulle også grunnlegges handelskontorer i diverse byer som var nødt til å drive med propaganda. Det var likevel ingen informasjon som tilsa at Sovjet noen gang åpnet et slikt kontor, verken i Bergen eller noe annet sted i Norge.

En annen instruks som også var på norsk, undertegnet av N. Bukharin, omtalte også strategier og virkemidler til påvirkning i retning kommunismen. Nikolaj Ivanovitsj Bukharin var en ledende russisk marxistisk teoretiker.¹³⁴ Han hadde en fortid som flyktning i Norge og Sverige i 1915-1916. Under hans tid i Norge gjorde han seg bemerket i arbeiderbevegelsen som journalist i klassekampen.¹³⁵ Etter februarrevolusjonen i 1917 vendte han tilbake til Russland og inntok siden flere høytstående posisjoner, som formann i Pravda, formann og en av grunnleggerne i Komintern, og medlem av eksekutivkomiteen.¹³⁶ Bukharin ble utover 1930-tallet skjøvet ut i kulden i kommunistpartiet og ble som en del av den tredje Moskvaprossesen henrettet for mistanke om kontrarevolusjon i 1937. Det faktum at Bukharin var kjent i Norge og behersket språket, samt hans sentrale posisjon i Moskva, gjorde denne instruksene spennende med tanke på norske revolusjonære.

Det var dokumentert at han var til stede på DNA sitt landsmøte i 1923 som utsending fra Komintern.¹³⁷ Dermed vet man at Bukharin var i Norge etter han oppnådde stor innflytelse i Sovjet og i den internasjonale arbeiderbevegelse. Kan han ha vært en sovjetisk agent også?

¹³² SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket «Ekstrareport Sovjetregjeringens hemmelige instruks for s.s.s.r» «Handel skal tjene den kommunistiske propaganda» er understreket i dokumentet. Side 1

¹³³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket «Ekstrareport Sovjetregjeringens hemmelige instruks for s.s.s.r» Side 2

¹³⁴ Nag, Martin. *Bukharin og Norge*. (Oslo: Universitet i Oslo, 1988), 3.

¹³⁵ Nag. *Bukharin og Norge*. 4.

¹³⁶ Lorenz. *Det er ingen sak å få partiet lite*. 98-99.

¹³⁷ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 286-287.

Bukharin sto for at veien til sosialisme gikk gjennom en voldelig revolusjon, og revolusjonen skulle være internasjonal.¹³⁸ Likevel var det en vesentlig forskjell på å drive med påvirkningsarbeid og å drive med aktiv revolusjonsvirksomhet. På bakgrunn av dette burde han uansett ha vært en person av interesse for norske myndigheter.

Instruksen anga at man hadde en plikt til å støtte alle forsøk på revolusjoner både økonomisk og moralsk. Særlig forsøk på uroligheter knyttet til landets militære installasjoner var å foretrekke. For å oppnå dette var det viktig at sovjetiske agenter drev med agitasjoner. Soldater, da enten agenter eller informanter til agenter, skulle provosere offiserer i den hensikt å få straff. Denne straffen skulle brukes til å vise brutaliteten til offiserene, og det skulle gjøres et poeng av at det var store forskjeller på offiserer og soldater.¹³⁹ Dette skulle brukes til å rekruttere nye soldater til den kommunistiske tanke.

At disse instruksene var i politiets arkiv betydde at Oppdagelsespolitiet visste om noen metoder sovjetiske agenter kunne komme til å benytte seg av i sitt arbeide. Det virket også åpenbart utfra instruksjonene at det fantes agenter fra Sovjet i Norge, siden det eksisterte instruksjoner på hvordan det skulle opereres. I og med at dokumentene var på norsk kunne det tyde på at det fantes norske agenter som jobbet for sovjeterne.

Tidlige gnisninger i Bergen

Fredag 5. desember 1920 ble det avholdt et foredrag av Hilmar Knudsen i Folkets Hus. Arrangementet var kun for medlemmer i DNA.¹⁴⁰ Foredraget var en diskreditering av det Knudsen omtalte som «høiresocialister». Knudsen mente disse personene ikke kunne regnes som ekte sosialister, men som en egen gruppe politisk tilhørende, og dermed ikke under arbeiderbevegelsen. En annen taler til stede på foredraget var Peder Furubotn som i sitt innlegg støttet Knudsen sine meninger. Blant tilhørerne til stede var også politibetjent Johan Grimseth fra Oppdagelsespolitiet. Grimseth beskrev i sin rapport at stemningen på møtet var

¹³⁸ Lie, Haakon. *Martin Tranmæl. 1: Et bål av vilje*. (Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1988), 313.

¹³⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «instruks undertegnet av n. Bukharin.

¹⁴⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Front mot høiresocialistene, avisutklipp Arbeidet» merk som er vedlegg til «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet avgitt av Politibetjent Johan Grimseth, datert 5/12-1920»

matt.¹⁴¹ Selv om møtet kun var for medlemmer, var Grimseth til stede. Det betydde enten at Grimseth hadde blitt medlem i DNA for å få tilgang til møtet, eller kommet seg inn på annen måte. Grimseth kan også ha identifisert seg selv som politi for å få tilgang til møtet, men med tanke på hvordan mange i arbeiderbevegelsen hadde et anspent forhold til politiet, var dette lite trolig.

Oppdagelsespolitiet hadde valgt å være til stede på et foredrag som var knyttet til indre stridigheter i DNA. Så vidt Grimseth kunne observere forekom det ikke noe av betydning på tilstelningen.¹⁴² Formuleringen til Grimseth var interessant, ettersom det ikke forekom noe av betydning vil det mest sannsynlig henstille på at det ikke forekom noe av straffbar art.

En splid i DNA var altså interessant nok til å tiltrekke seg Oppdagelsespolitiet, men det var kanskje ikke selve spliden i seg selv som var interessant, men selve møtet. Møtet samlet flere medlemmer av radikal arbeiderbevegelse, og det kunne tenkes at det ville fremkomme oppfordringer til kriminelle handlinger eller revolusjonære handlinger som politiet ville være til stede for å dokumentere. Tilstedeværelsen baserte seg altså på antagelser knyttet til arbeiderbevegelsen. På den andre siden kunne tilstedeværelsen også ha vært personbestemt, på grunn av Peder Furubotn som var i søkelyset til Oppdagelsespolitiet.¹⁴³ Det kan også ha vært tilfeldig at Furubotn var til stede, men hans tilstedeværelse ble uansett lagt spesielt vekt på i rapporten til Grimseth, sikkert mye på grunn av Furubotn sin posisjon. Basert på rapporten fra Grimseth, var det vanskelig å helt klart fastslå motivet for politiets tilstedeværelse ved dette møtet.

De arbeidsløses forening

Lørdag 15.januar 1921 kunne man lese i Arbeidet at de arbeidsløse hadde organisert seg. På grunn av den stadig økende arbeidsledigheten hadde 500 arbeidsløse personer vedtatt å danne en forening.¹⁴⁴ En av personene som var med å starte foreningen var Peder Furubotn.

¹⁴¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Front mot høiresocialistene, avisutklipp Arbeidet» merk som er vedlegg til «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet avgitt av Politibetjent Johan Grimseth, datert 5/12-1920»

¹⁴² SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet avgitt av Politibetjent Johan Grimseth, datert 5/12-1920»

¹⁴³ Titlestad, Torgrim. *Peder Furubotn 1890-1938*. (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1975), 147-148.

¹⁴⁴ Arbeidet. *De arbeidsløse organiserer sig. (15/01-1921)*

Grimseth rapporterte om at foreningen skyldte arbeidsledigheten på kapitalister som hadde gjort seg rike på første verdenskrig, ettersom de mente at etter oppgangstider kom nedgangstider. Artikkelen hevdet at denne arbeidsløsheten ikke bare var lokal eller nasjonal, men internasjonal. I England var det nemlig også stor arbeidsledighet. Artikkelen identifiserte også et annet problem, Bergen kommune, som de mente ville kneble arbeiderne. Artikkelen brukte tidvis svært revolusjonær retorikk.

Arbeidsløsheten vokser fra dag til dag. De arbeidsløse maa organisere sig og stille sine krav. Bli disse avslaat, faar de selv finne veien til maten. Men bak dette spørsmaal ligger den oppgave at ride ned det nuværende samfund og skape et nytt, hvor nød og arbeidsledighet for alltid er avskaffet.¹⁴⁵

Det ble ifølge rapporten stilt krav til Bergen kommune og staten om at det var deres plikt å skaffe arbeidsløse arbeid, og da arbeid som betalte etter gjeldene tariffavtaler, altså en rettferdig lønn. Det andre kravet var at om arbeid ikke kunne skaffes, skulle kommune/stat betale en stønad til de arbeidsløse arbeiderene.

Et utklipp av denne artikkelen befant seg i arkivet. Dette betydde flere ting. Det som var helt sikkert var at Oppdagelsespolitiet holdt seg oppdatert på aviser utgitt av arbeiderbevegelsen. Oppdagelsespolitiet hadde blitt oppmerksom på denne foreningen som følge av artikkelen i Arbeidet. Det kan ha vært at den revolusjonære tilnærmingen foreningen brukte, var det som gjorde foreningen interessant for Oppdagelsespolitiet.

Det var nok også på grunn av denne artikkelen at Oppdagelsespolitiet var til stede på neste møte foreningen holdt 16. januar 1921. Politibetjent Grimseth var igjen til stede på møtet. Han rapporterte om cirka 400 personer til stede i Folkets hus, som var en relativt lik mengde som det første møtet i foreningen. På dette møtet ble det valgt et styre på seks personer, derav en kvinne, som Grimseth gjorde et poeng av i sin rapport.¹⁴⁶ På møtet ble det besluttet å sende en resolusjon til kommunen med kravene til foreningen. Selv om det fremkom av rapporten at Grimseth hadde vært til stede, hadde han ikke klart å oppdrive navnene på de valgte medlemmene til foreningen. Dette var litt spesielt siden han var til stede. Det fremkom ingen opplysninger om at møtet ble avholdt delt, for eksempel at en del av møtet var lukket. Dette kunne forklart hvorfor Grimseth ikke fikk tak i navnene. Uansett fastholdt Grimseth at det

¹⁴⁵ Arbeidet. *De arbeidsløse organiserer sig. (15/01-1921)*

¹⁴⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 26/01-1921»

skulle være mulig å oppdrive navnene til styret gitt litt tid. Rapporten kom også med informasjon om at møtelederens signalement stemte med en «Luihn», uten at det kom noe mer informasjon om hvorfor Luihn var en person av interesse. Mannen det dreide seg om var mest sannsynlig Otto Luihn, som i 1920 jobbet som journalist i Arbeidet.¹⁴⁷

Møtet ble avsluttet med proklamasjon fra lederen til styret om at styret hadde foreningens fulle tillit, og at dersom de fikk gjennomslag hos kommunen ville arbeidsledighetsmidlene finne veien til byens kolonier.¹⁴⁸ Det var ingen bemerkninger i rapporten om det hadde funnet sted noe av interesse for politiet. Dermed ga rapporten et begrenset innsyn i vurderingen til betjenten om møtet var av interesse for politiet. Dette kan også skyldes at rapporten indirekte ga inntrykk av at det viste seg vanskelig å få med seg alt som hendte på møtet. I dette tilfellet var det rimelig å stille spørsmål til hvordan politiet opererte, ettersom de hadde en mann til stede som fikk med seg lite informasjon. Den intetsigende rapporten kunne på den andre siden tyde på en ansatt med dårlig kompetanse eller motivasjon for jobben.

Onsdag den 2. februar 1921 ble det avholdt et møte i folkets hus. Temaet for møtet var en potensiell sammenslåing av leieboerforeningen og de arbeidsløses forening. Til stede på møtet var politibetjent Johan Grimseth. Grimseth rapporterte at forslaget om sammenslåing ble fremstilt av østlendingen Thomassen. Flere steder i rapporten understrekte Grimseth at Thomassen var østlending, som kunne være interessant da det betydde forbindelser ut av byen. Grimseth skrev derimot ikke noe direkte om hvorfor dette opptok han. Grimseth antok at Thomassen var leieboerforeningens formann. Konklusjonen på møtet ble at styret skulle arbeide med en sammenslåing, og på et senere tidspunkt komme med en innstilling. Rapporten hadde ingen informasjon som tilsa at det hendte noe som helst av interessant art, og dermed virket Oppdagelsespolitiet tilstedeværelse vilkårlig. Basert på informasjonen i rapporten var det ingenting som kallet på nødvendigheten av Oppdagelsespolitiets blikk på begivenhetene. Tilstedeværelsen til Oppdagelsespolitiet virket dermed basert på mistanker eller antagelser som ikke bevislig hadde rot i virkeligheten etter hendelsene i møtet.

¹⁴⁷ Norsk Bibliografisk leksikon. *Otto Luihn*. (06/09-2022)

¹⁴⁸ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 26/01-1921»

Av rapport avgitt 10. mars 1921 hadde politibetjent Johan Grimseth igjen tilegnet seg informasjon om et møte som fant sted i folkets hus samme dag.¹⁴⁹ Dette gjaldt et møte i de arbeidsløses forening. Av informasjonen som fremkom i rapporten var det ikke mulig å slå fast hvordan Grimseth hadde tilegnet seg informasjonen, altså om han var til stede eller var blitt referert til av en informant i etterkant. Møtet var todelt der det først ble vedtatt eksklusjon av to medlemmer, Støren og Johannesen, av ikke oppgitte årsaker. Deretter fulgte en debatt om en potensiell demonstrasjon. Foreningen hadde søkt formannskapet i bystyret om igangsettelse av arbeid knyttet til dobbeltspor mellom Bergen og Nesttun. Et tiltak for å sysselsette de arbeidsløse. Formannskapet hadde sendt saken videre til departementet. Denne byråkratiske prosessen hadde utløst sinne blant noen av medlemmene i foreningen som svært gjerne ville gjennomføre en demonstrasjon for å markere sin misnøye med saken. Formannen mente derimot at man burde vente med en demonstrasjon til svaret forelå. Flere andre opponerte mot formannen, derav Melby¹⁵⁰ og Engelsen¹⁵¹.

Melby ønsket uavkortet en demonstrasjon. Engelsen ønsket å stå klar med demonstrasjon og gi bystyret en time på å behandle saken. Dersom svaret var negativt, skulle man være klar til å gå til aksjon direkte. Både Melby og Engelsen sine navn var understreket i rapporten, som kunne tyde på at begge personene var av interesse for Oppdagelsespolitiet. Det var lite interessant informasjon som framkom i rapporten, med unntak av at politiet hadde tilegnet seg kunnskap om en mulig demonstrasjon. Hva politiet ønsket å oppnå med denne overvåkingen var vanskelig å vite utfra rapporten. En mulighet var at ettersom de arbeidsløses forening var knyttet til Bergen arbeiderparti og den radikale arbeiderbevegelsen, var de av interesse for Oppdagelsespolitiet. I det minste hadde Oppdagelsespolitiets tilstedeværelse sikret dem informasjon om en mulig demonstrasjon. Øverst på rapporten var det markert «avskrift», noe som tydet på at originalrapporten var skrevet for hånd, og deretter maskinskrevet av noen andre enn Grimseth selv. Dette ga mulighet for feilavskrift, uten å implisere at dette hadde hendt her. Dette var den eneste rapporten i arkivet som beviselig var skrevet av noen andre enn betjente selv. Dette kan tyde på at det var praksis for at betjentene selv skrev rapportene.

¹⁴⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 10/3-1921»

¹⁵⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 10/3-1921. Merk: navnet Melby er understreket i rapporten»

¹⁵¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 10/3-1921. Merk: navnet Engelsen er understreket i rapporten»

Basert på flere rapporter om de arbeidsløses forening var de av interesse for Oppdagelsespolitiet. Foreningens tidligere bruk av revolusjonær retorikk kan ha vært grunnen til den stadige tilstedeværende interessen fra Oppdagelsespolitiet.¹⁵² Det var tross alt deres mandat å holde øye med potensielle revolusjonære.

Moskvatesene på Folkets hus

I en rapport avgitt av Johan Grimseth, den 11.februar 1921, ble det beskrevet hvordan styremedlemmer i flere fagorganisasjoner møttes for å organisere et kommende møte der Moskvatesene skulle behandles.¹⁵³ Grimseth fikk ikke selv være til stede på møtet da det var lukket, men han var til stede på Folkets hus der møtet ble avholdt. Møtet som var under planlegging skulle være åpent for medlemmer, og Grimseth mente av den grunn at han skulle fremskaffe informasjon om hvordan partiet ville stille seg til Moskvatesene. Dette kunne med andre ord bety at Grimseth hadde meldt seg inn i DNA for tilgang til det kommende møtet. Et annet alternativ var at Grimseth benyttet seg av en informant som var medlem i DNA, og som dermed kunne delta på det kommende møtet.

I Arbeidet den 12. februar kunne man lese om at formannskapet i Bergen Arbeiderparti hadde vedtatt landsstyret sitt forslag, og gitt sin tilslutning til Moskvatesene.¹⁵⁴ Møtet Arbeidet refererte til, var det samme møte som politibetjent Grimseth var til stede på. Artikkelen var svært interessant da den ga mer informasjon om hva som fant sted på møtet enn det Grimseth hadde fått med seg. Rapporten til Grimseth var altså ikke veldig informativ. Det betydde også at Bergen DNA ikke følte de hadde mye å skjule. Det setter dermed spørsmålsteget ved politiets tilstedeværelse. Utklipp av denne artikkelen var stiftet på rapporten datert 13/2-1921, som omhandlet medlemmenes innstilling til Moskvatesene. I samme utklipp var det en annen overskrift «Medlemsmøte - Moskvatesene: Saken har været drøftet saa meget mand og mand imellom at naar man i morgen som parti skal ta standpunkt for eller imot, da bør deltagelsen

¹⁵² Arbeidet. *De arbeidsløse organiserer sig. (15/01-1921)*

¹⁵³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 11/02-1921»

¹⁵⁴ Arbeidet. *Moskvatesene. (12/2-1921)*

være bedst mulige.»¹⁵⁵ Med andre ord var dette et svært viktig møte for DNA, og de ønsket så høy deltagelse som mulig. En stor deltagelse ville bety legitimitet bak beslutningen.

Samme dag som Grimseth var til stede på møtet i Folkets hus, sto det en annonse i Arbeidet: «Bergens arbeiderparti innkaller til medlemsmøte til behandling av Moskvatesene søndag formiddag klokken 10. NB: medlemskort fremvises ved inngangen ».¹⁵⁶

Den 13. februar ble medlemsmøtet om partiets stilling til Moskvatesene avholdt.¹⁵⁷

Politibetjent Johan Grimseth hadde i etterkant av møtet skrevet en rapport om det. Ut fra rapporten var det ikke mulig å fastslå om Grimseth selv var til stede på møtet, om han hadde fått informasjon fra noen som var til stede, eller oppdrevet informasjonen på annen måte.

Dersom han selv var til stede i folkets hus måtte han vært medlem, da det eksplisitt sto på innkallingen til møtet at medlemskort måtte fremvises for inngang.¹⁵⁸ Møtet ble avholdt i folkets hus og varte i over fire timer, noe rapporten beskrev som langt.¹⁵⁹ Rapporten beskrev en amper stemning i forkant av møtet, der flere «gammelsosialister» ble bortvist av formannen i Bergen Arbeiderparti, Aase, og ikke fikk delta i behandlingen av Moskvatesene. Blant de bortviste var Mæland og Tjønneland. Grunnen til at de ble bortvist var visstnok at de ikke hadde gjort sin plikt som medlemmer av Husleienemnden.

Av de som fikk være til stede på møtet var det en stor overvekt av yngre personer. Av cirka 400 deltagere var det cirka kun 20 eldre personer ifølge Grimseth.¹⁶⁰ De eldre medlemmene kan ha blitt bortvist som følge av at de mest sannsynlig representerte den gamle retningen i DNA. Antageligvis var de dermed ikke radikale og positivt innstilt til Moskvatesene. Mange av de yngre medlemmene tilhørte den nye retningen i partiet, som var mer revolusjonære og radikale.¹⁶¹

¹⁵⁵Arbeidet. *Moskvatesene*. (12/2-1921)

¹⁵⁶ Arbeidet. *Medlemsmøte Moskvatesene*. (09/2-1921)

¹⁵⁷ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 13/02-1921»

¹⁵⁸ Arbeidet. *Medlemsmøte Moskvatesene*. Side 2. (09/2-1921)

¹⁵⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 13/02-1921»

¹⁶⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 13/02-1921»

¹⁶¹ Sørensen. Brandal. *Det norske demokrati og dets fiender*. 44.

Det var flere talere på møtet i Folkets hus, deriblant Peder Furubotn, Sverre Krogh og Nikolai Bukharin. Sverre Krogh hadde en fortid i NSU, der han hadde vært svært opptatt av Marx og var delaktig i radikaliseringsbevegelsen.¹⁶² På denne tiden var Krogh redaktør i DNA sin partiavis *Arbeidet*, og var en del av den radikale arbeiderbevegelsen i Bergen. Krogh fulgte kommunistene under splittelsen i 1924 og ble med i NKP.¹⁶³ Furubotn var også svært radikal og både Furubotn og Krogh var positive til Moskvasesene.

Bukharins tilstedeværelse på møtet var spennende, ettersom Bukharin hadde en sentral posisjon i Sovjet som redaktør av *Pravda*. Det ble ikke gjort noe større poeng av tilstedeværelsen til Bukharin i rapporten til Grimseth, men den var uten tvil interessant. Bukharins tilstedeværelse viste også Sovjet sin interesse for den norske arbeiderbevegelsen. Med tanke på hvor lite rapporten gjorde ut av Bukharin sin tilstedeværelse, impliserte det at politiet hadde mangelfulle bakgrunnskunnskaper om arbeiderbevegelsen. Møtet ble avsluttet med en avstemning der Moskvasesene ble vedtatt med et forholdsvis stort flertall.

Bortvisningen av gammelsosialistene hadde ført til en diskusjon i *Arbeidet* 21. februar mellom den bortviste Tjønneland, og bortviseren, formann Aase.

Tjønneland:

Ja, sandelig maa ikke mit arbeide i Bergens husleienænd være av vældige dimensjoner, naar Lening ogsaa i sine teser har fundet det nødvenidg at bestemme hvorledes Bergens arbeiderparti skal forholde sig til Husleienævden.¹⁶⁴

Forman Aase svarte:

Under debatten om Moskvaseserne blev der fra Mindretallet uttalt at den sterke centralisation vilde løsrive ledelsen fra kontakt med arbeidermassen. Dermed utalte Aase at moskvatesene firekte forlanger det nøieste samarbeid mellom ledelse og arbeidermassene. Det vil ikke gaa at en tillitsmann nekter å etferkomme organisationens beslutninger. Leieboerforeningen hadde besluttet å skille sig med hr T. Men hr T blev sittende ved hjælp av de borgerlige parti.¹⁶⁵

Ifølge Aase hadde Tjønneland vært illojal mot partiet ettersom han istedenfor å forlate sin posisjon, ble sittende som følge av hjelp fra borgerlige partier. Tjønneland sin kritikk av Aase

¹⁶² Sørensen, Øystein. *Fra Marx til Quisling: fem sosialisters vei til NS*. (Oslo: Dreyer Forlag, 2012), 17.

¹⁶³ Sørensen. *Fra Marx til Quisling: fem sosialisters vei til NS*. 10.

¹⁶⁴ Tjønneland. *En overraskelse. Arbeidet*. 21/2-1921)

¹⁶⁵ Aase. *Svar til: En overraskelse. Arbeidet*. (21/2-1921)

og ledelsen i Bergen DNA var interessant, da den var et eksempel på en opposisjon mot den moskvalojale ledelsen i Bergen DNA. Bortvisningen kan også ha vært et forsøk på å imponere Bukharin, som sto for en demokratisk sentralisme.

Det mest interessante var derimot ikke debatten og de interne stridighetene internt i DNA, men spørsmålstegnet diskusjonen satt ved Grimseth sin rapport. Aase sa altså at bortvisningene skjedde under debatten, men ifølge Grimseth sin rapport skjedde bortvisningen før debatten: «...samt en del andre gamle socilaister blev deretter bortvist fra møtet og fikk ikke anledning til å overvære dette.»¹⁶⁶ Dermed eksisterte det forskjellige versjoner av møtets hendelser, noe som var nok til å så tvil om opplysningene i Grimseth sin rapport. Hvor mye var egentlig denne informasjonen verdt? Med tanke på at Grimseth sin rapport ikke oppga hvor informasjonen kom fra, tydet det med andre ord på et arbeid med noe tvilsom troverdighet.

Havnearbeiders bolsjevikavdeling

Av en rapport datert 14/2-1921 kom politibetjent Johan Grimseth med en advarsel om en mulig generalstreik som startskudd for en revolusjon.¹⁶⁷ Merk datoen 14.februar, som var på samme tid som Bergen arbeiderparti debatterte, og vedtok Moskvatesene. Denne trusselen oppsto dermed samtidig som Bukharin var til stede i Bergen som sovjetisk utsending.

Grimseth sin informasjon kom fra svigersønnen til en havnearbeider som var bolsjevik og medlem i overnevnte forening. Informasjonen gikk ut på at medlemmene i havnearbeidernes bolsjevikavdeling på kort varsel skulle være klare for en generalstreik, og at denne streiken muligens var starten på en revolusjon. Hvem som ga denne ordren om økt beredskap for havnearbeiderne, ga rapporten ingen informasjon om. Hvis revolusjonen skulle finne sted, var det svært viktig at politikammeret, post- og telegrafkontoret, jernbanen og tollboden øyeblikkelig ble okkupert.¹⁶⁸

¹⁶⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 13/02-1921»

¹⁶⁷ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 14/02-1921»

¹⁶⁸ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 14/02-1921»

Slike ordrer hadde ifølge rapporten aldri tidligere blitt utstedt, men det var usikkert hvor alvorlig trusselen egentlig var ment. Antallet menn tilgjengelig for denne operasjonen var bekymringsfullt stor. Havnearbeiderne hadde dannet en sammenslutning med jernbanefunksjonærene, matrosene og fyrbøterne, samt alminnelige transportarbeidere. Gruppen utgjorde totalt over 25 000 mann, som var en betydelig mengde som raskt kunne okkupert flere viktige institusjoner, bare i form av at de var så mange.

Rapporten ga informasjon om noe som kunne bli en ganske alvorlig trussel. Det er usikkert om det ble gjort mottiltak, eller fulgt opp på senere tidspunkt. Det var i alle fall ingen flere dokumenter om denne trusselen i arkivet. Kanskje trusselen var overdrevet, eller ikke ble fulgt opp som følge av at andre uavhengige kilder ikke kunne bekrefte det samme.

Agitasjon mot soldatene

Som tidligere nevnt var agitasjon blant soldater en viktig strategi for å understreke klasseforskjellene og skape sympati for arbeiderbevegelsen. Kunne den revolusjonære arbeiderbevegelsen vinne sympati og rekruttere soldater, ville forholdene for en revolusjon bli kraftig forbedret. Dette var også noe politiet så med stor bekymring på. Et dokument beslaglagt av Kristiania Politikammer Oppdagelsesavdeling, som ble videreformidlet til Oppdagelsespolitiet i Bergen, ga innsikt i arbeiderbevegelsens bruk av denne metoden. Dokumentet var et informasjonsskriv fra *Soldatraadenes landssammenslutning* som manet til rask igangsettelse av arbeidet med agitasjon rettet mot soldater. Dokumentet var svært interessant da det også inneholdt en liste over personer som fikk tilsendt løpesedler for utdeling til soldatene. Det var nærliggende å anta at de nevnte personene var sentrale i arbeidet med soldatagitasjon. Dette dokumentet var også et eksempel på informasjonsdelingen og samarbeidet mellom Bergen og Kristiania Politikammer.

Listen oppga også informasjon om arbeidssituasjonen til personene, samt hvilke militærleirer agitatorene skulle arbeide opp mot. Listen inneholdt militærleirer over hele landet, fra Gimlemoen leir i Kristiansand til Altengaard leir i Hammerfest. At det skulle foregå et så landsdekkende arbeide betydde at agitasjonen var godt organisert og planlagt. «Må snarest omsendes til lagene, men bare til folk, som man kan stole helt på».¹⁶⁹ Slik ble dokumentet

¹⁶⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Strengt Konfidensielt. Kamerater. Kristiania Politikammer opd.avd 15 JUN 1921»

avsluttet, som med andre ord betydde at det var svært viktig for avsenderen at dokumentet skulle forbli hemmelig. På denne måten hadde agitasjonen større sjanse for å lykkes.

Hva fortalte dokumentet oss om politiet? For det første var dokumentet et eksempel på informasjonsdelingen mellom forskjellige politikamre på et tidlig tidspunkt i mellomkrigstiden, allerede i 1921. I arkivet til Oppdagelsespolitiet var dokumentet merket med «Strengt Konfidensielt». Denne tilsynelatende sikkerhetsgraderingen kunne fortelle en hel del om politiets vurdering av dokumentet.

De fleste dokumentene i arkivet til Oppdagelsespolitiet fra 1920-tallet var ikke merket med noe som minnet om sikkerhetsgradering. Det at nettopp dette dokumentet var merket, tilsa at dokumentet inneholdt informasjon som politiet ikke ville ha ut i offentligheten. Dette vitnet med andre ord om at innholdet i dokumentet var noe som politiet tok på største alvor. Soldater med tilgang på våpen kunne bli kalt en solid grunnmur i hvilket som helst forsøk på en maktovertagelse. Det var ikke rart at det var nettopp dette politiet fryktet. Radikaliserte soldater med tilgang på våpen ville utgjort en stor trussel for rikets sikkerhet. Det eksisterte ikke en standard for sikkerhetsgraderinger av dokumenter på 1920-tallet hos politiet, allikevel var dette dokumentet og noen andre dokumenter sikkerhetsgradert og merket.

Grunnen til at dokumenter sikkerhetsgraders i dag er fordi uautorisert innsyn kan ha stort potensiale til å skade nasjonale interesser.¹⁷⁰ Dette gjaldt for så vidt også tidligere. Politiets sikkerhetsgradering av dokumenter vil jeg drøfte senere i dette kapittelet.

Martin Tranmæl i skauen

«Nei, ikke har Martin Tranmæl vært mye til hjelp når det gjelder å kaste lys over ham selv.»¹⁷¹ Slik lød ordene til Haakon Lie i innledningen til hans to bind om Martin Tranmæl. Det sies ofte om en konge eller dronning at det er vanskelig å skille personen og institusjonen, og det samme kunne bli sagt om Martin Tranmæl og arbeiderbevegelsen. På tross av skiftende politikk og allianser klarte Tranmæl å være en sentral person både i DNA og arbeiderbevegelsen hele sitt voksne liv. Tranmæl var en marxist, agitator og tidvis revolusjonær. Han sto bak fagopposisjonen av 1911 som bidro til radikaliseringsen av

¹⁷⁰ Nasjonal Sikkerhetsmyndighet. *Veileder i verdivurdering av informasjon – Sikkerhetsgradering*. (19/09-2022)

¹⁷¹ Lie. *Martin Tranmæl. 1: Et bål av vilje*. 8.

arbeiderbevegelsen og var en del av den nye retning som godtok Moskvatesene. Noen år senere var han en del av opposisjonen mot Moskva som førte til splittelsen i DNA.

Haakon Lie skrev om en ung Tranmæl som i 1909 ble imponert av den svenske arbeiderbevegelsen og deres internasjonale åsyn.¹⁷² Selv om Tranmæl i 1921 fortsatt så etter inspirasjon internasjonalt, kastet et dokument fra arkivet til Oppdagelsespolitiet spennende nytt lys på Tranmæl.

Den 13. september 1921 ble det funnet en avrevet del av et hefte.¹⁷³ Arket ble funnet på en skogsti i Sandviken, Bergen. Denne skogstien ledet til en hytte som var eid av formann i Kristiania veivesen, Olsen. Ifølge rapporten fra Kristiania Politikammer datert 17. september 1921, hadde Martin Tranmæl og flere andre kjente kommunister, flittig frekventert hytta.¹⁷⁴ Natt til 12. september skulle flere av disse «kommunistene» ha besøkt hytta.

Informasjonen dokumentet inneholdt var av revolusjonær art. Tittelen var *Üvergäng till de röda*, og var signert Thomas Painn.¹⁷⁵ Dokumentet var skrevet på svensk og trykket ved Moskva boktrykkeri, noe som var et bevis på kontakten deler av arbeiderbevegelsen hadde med Sovjet. Forfatteren argumenterte mot at soldater med revolusjonære sympatier burde forlate arméene de tjenestegjorde i. De burde heller ha blitt og lært seg skikkelig våpenbruk. Denne revolusjonære gnisten burde de deretter ha delt med andre kamerater i arméene. Igjen et fokus rettet mot soldater. Slik ville man forberede arbeidernes revolusjonære armé.¹⁷⁶ Deretter listet forfatteren opp en rekke forhåndsregler slik at det kunne lykkes. Det har ikke lykkes meg i å finne mer informasjon om denne «Thomas Painn», men navnet ligner ettertrykkelig på den britiskfødte forfatteren Thomas Paine (1737-1809). Paine var både frihetskjemper og agitator, og var en av pådriverne for den amerikanske revolusjonen.¹⁷⁷ Paine levde riktig nok lenge før Karl Marx og Freidrich Engels skrev det kommunistiske

¹⁷² Lie. *Martin Tranmæl. 1: Et bål av vilje*. 102.

¹⁷³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Hemmelig övergnag till de röda. Kristiania Politikammer opd.avd 17.sep 1921. Signert Søhr.»

¹⁷⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Hemmelig övergnag till de röda. Kristiania Politikammer opd.avd 17.sep 1921. Signert Søhr.»

¹⁷⁵ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Hemmelig övergnag till de röda. Kristiania Politikammer opd.avd 17.sep 1921. Signert Søhr.»

¹⁷⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Hemmelig övergnag till de röda. Kristiania Politikammer opd.avd 17.sep 1921. Signert Søhr.»

¹⁷⁷ Ayer, A. J. *Thomas Paine*. (Chicago: Univeristy of Chicago Press, 1990), 4, 8, 11.

manifest som utvilsomt var inspirasjonen til den moderne arbeiderbevegelsen. Likevel hadde Paine vært en av drivkreftene bak en revolusjon, og det kunne derfor tenkes at det var en slags inspirasjon for noen. Likheten kan bare være en tilfeldighet også.

Dokumentet var et av få dokumenter som var «sikkerhetsgradert» og gradert som «Hemmelig». I og med at dokumentet var merket med en slags sikkerhetsgradering, betydde det at informasjonen var av en slik art at politiet anså den som viktig. Viktig i den forstand at informasjonen ga innsikt i den revolusjonære bevegelse.

Dokumentet var sendt fra Johs Sør, sjef for Oppdagelsespolitiet i Kristiania og en mann som personlig var svært opptatt av arbeidet med overvåkning av revolusjonære krefter. Med andre ord tydet kombinasjonen av graderingen av dokumentet og det faktum at dette revolusjonære dokumentet ble funnet i nærheten av et sted flittig frekventert av Martin Tranmæl, at Oppdagelsespolitiet tok dette alvorlig og fant informasjonen interessant. Samtidig er det viktig å huske på at Sør var en innbitt motstander av arbeiderbevegelsen og gjorde ofte sitt for å piske opp om frykten rundt arbeiderbevegelsen.¹⁷⁸

Dette var ikke det eneste dokumentet i arkivet som inneholdt navnet til Tranmæl.¹⁷⁹ Oppdagelsespolitiet hadde vært til stede på et foredrag av «redaktør Martin Tranmæl». Rapporten inneholdt ikke årstall, men i talen pratet Tranmæl om den pågående streiken blant jernarbeiderne i Kristiania. Streiken det mest sannsynlig dreide seg om var jernstreiken i 1923/24.¹⁸⁰ Altså fant foredraget sted rundt tiden ved partisplittelsen i DNA, der NKP ble dannet. Store deler av arbeiderbevegelsen i Bergen ble med i NKP ved splittelsen. Politiets rapport var stort sett kun en gjengivelse av Tranmæl sin tale, der hovedbudskapet til Tranmæl var at både organiserte og uorganiserte måtte holde sammen, og holde sammen i arbeiderbevegelsen. Dette kunne tyde på at talen fant sted før splittelsen.

¹⁷⁸ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 46.

¹⁷⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «..med foredrag av redaktør Martin Tranmæl»

¹⁸⁰ Maurseth, Per. *Arbeidskonflikter i Norge*. (Oslo: Pax Forlag, 1977), 13-14.

Politiets samarbeid med Forsvaret

Noen få dokumenter i arkivet til Oppdagelsespolitiet omhandlet samarbeidet med Forsvaret. Et brev adressert til Politimesteren i Bergen, fra Bergenhus Distriktskommando 28. april 1922, ga informasjon om et mulig forsøk på fabrikkering av politiskilt.¹⁸¹ Informasjonen kom fra en kilde som GE tidligere hadde fått troverdig informasjon fra. Det kom ikke frem hvem denne kilden var, eller hvor kilden hadde informasjonen sin fra. De falske skiltene skulle bli fabrikkert i Tyskland og var av høy kvalitet. Dokumentet ble gradert som «Hemmelig» av politiet, som kunne tyde på at innholdet ble ansett som interessant, og at det var viktig at informasjonen ikke kom ut.

Et dokument sendt fra GE til sjef for den 4. distriktskommando, inneholdt informasjon om interne stridigheter i DNA. 4. distriktskommando utgjorde hovedsakelig Hordaland og Sogn og Fjordane.¹⁸² Dokumentet hadde opprinnelig informasjon fra politiet i Kristiania, som var videresendt til Bergen Politikammer via distriktskommandoen. Dokumentet ble sikkerhetsgradert som hemmelig.¹⁸³ Dokumentet hevdet Karl Radek, utsending fra Sovjetunionen og medlem i Eksekutivkomiteen, gjorde et forsøk på å presse Martin Tranmæl til å følge Sovjets linjer. Dette i bytte mot at Sovjet skulle støtte DNA med penger og råd under en generalstreik. Ifølge rapporten ville denne streiken utvilsomt finne sted den kommende våren.¹⁸⁴ Det ble videre hevdet fra kilden at Radek hadde gitt ordre om direkte aksjon så fort det skulle forhandles til våren, for å ikke gi myndighetene en frist. Det måtte slås til hardt og brutalt, for et nederlag etter en kamp var bedre for moralen til de revolusjonære enn å bare følge den nåværende politikken. Det fremgikk også av dokumentet at Bergen- og Trondheim DNA varmt sluttet seg til dette programmet.¹⁸⁵ Samtidig advarte Radek ledelsen i DNA mot å unngå alvorlige konflikter med militærmakten. Ifølge kilden ble

¹⁸¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Distriktskommando Bergenhus 28.april 1922 Til Hr. Politimesteren i Bergen «Hemmelig»

¹⁸² ST. PRP. NR. 50. OM HÆRORDNINGEN. 441. (1909)

¹⁸³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Generalstabens etterretningskontor. Til Chefen for 4de Distriktskommando. Kristiania datert 26/1-1923»

¹⁸⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Generalstabens etterretningskontor. Til Chefen for 4de Distriktskommando. Kristiania datert 26/1-1923»

¹⁸⁵ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Hvilket man herved tillater sig aa meddels. Signert W. Steffens»

dette noe motstridene akseptert. Kilden mente også at Radek ville komme tilbake til Norge senere samme vinter. Ifølge kilden hevdet Radek også;

.. at den sande grunn til splittelsen i arbeiderpartiet, til dets tap av medlemmer og dets avvikende innflytelse er, at lederne ikke har de egenskaper, som er nødvendige for den virkelige ledelse, skjønt de staar høit som teoretikkere og revolusjonstalere.¹⁸⁶

Rapporten var fra en periode der det var kjent at Radek ble sendt til Norge for å mekle mellom de forskjellige fraksjonene internt i DNA, om hvordan man skulle forholde seg til Moskvotesene. Denne etterretningsrapporten stammet sannsynligvis fra dette besøket. På grunn av de opplysningene som fremkom i dokumentet ble det listet opp en rekke spørsmål politiet og Forsvaret måtte undersøke som et preventivt tiltak mot Radeks revolusjonære opplivning.

1. Hvorvidt Radek eller annen energisk kominternmedlem leder kann finne tilholdssted i Kristiania.¹⁸⁷
2. Hvorvidt rifler og maskingevær kann bli inns muglet til Nord-Norge i tilstrekkelig antall til å muliggjøre en reisning.¹⁸⁸
3. Hvorvidt forberedelsene til kommunistene i Finland faller heldig ut.¹⁸⁹

Om alle disse tre punktene gikk i oppfyllelse ble det holdt som stor sannsynlighet at en revolusjon kunne oppstå, der punkt 1 ble ansett som det viktigste. At disse tiltakene skulle utredes tydet på at informasjonen som framkom ble tatt på høyeste alvor av GE, som utsendte dokumentet. Hvor pålitelig informasjonen var, kom helt an på hvem kilden var. Det framkom ikke noe informasjon om hvem kilden egentlig var.

Den eneste informasjonen vi fikk var at kilden tidligere hadde kommet med pålitelig informasjon, men det var ikke nok til å vurdere hvorvidt denne informasjonen var pålitelig. Politiet hadde selv sikkerhetsgradert dokumentet som «Hemmelig», og klassifiseringen i seg

¹⁸⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Generalstabens etterretningskontor. Til Chefen for 4de Distriktskommando. Kristiania datert 26/1-1923»

¹⁸⁷ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med « Hvilket man herved tillater sig aa meddels. Signert W. Steffens»

¹⁸⁸ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med « Hvilket man herved tillater sig aa meddels. Signert W. Steffens»

¹⁸⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med « Hvilket man herved tillater sig aa meddels. Signert W. Steffens»

selv var et godt bevis på at også politiet tok informasjonen seriøst. Det fantes ingen andre dokumenter i arkivet som fulgte opp dette, noe som ville vært interessant.

Oppsummering 1920-tallet

Funnene presentert ovenfor var alle bevis for at overvåkning av arbeiderbevegelsen i Bergen på tidlig 1920-tallet fant sted. Informasjonen presentert i rapportene var av varierende relevans. Flere av rapportene inneholdt lite informasjon som tilsa at overvåkingen var nødvendig, så hvorfor var egentlig Oppdagelsespolitiet da til stede? Internt i arbeiderbevegelsen var det stor forskjell på hvor radikale og revolusjonære tankesett medlemmene hadde. Det var tross alt ikke ulovlig å tenke revolusjonært. Oppdagelsespolitiets tilstedeværelse virket enkelte ganger som et tiltak rettet mot ideen om at arbeiderbevegelsen kunne utgjøre en trussel, altså en preventiv tilstedeværelse. Likevel var det flere rapporter fra 1920-tallet som inneholdt svært spennende informasjon, som faktisk omhandlet mer enn kun revolusjonære tanker.

Analyse av politiets arbeid

Et interessant moment var at alle rapportene fra arkivet til Oppdagelsespolitiet i Bergen ble skrevet av en og samme person, politibetjenten Johan Grimseth. Hva kunne dette skyldes? Ressursene til politiet var meget knappe, og av den grunn var det generelt få ansatte i Bergen Politikammer. Det var få ansatte på oppdagelsesavdelingen og dermed har nok ansvarsfordelingen på tidlig 1920-tallet vært slik at Grimseth hadde hovedansvaret for overvåkning av den revolusjonære arbeiderbevegelsen, og derfor har forfattet samtlige rapporter. Det at det kun var en person som skrev rapportene var et svakhetstegn ved overvåkingen. Uavhengig av om det skyldtes økonomiske motiver eller annet, var det en svært stor oppgave for en person. I tillegg var det større rom for feil med kun en manns subjektive oppfatning kontra om flere ved avdelingen hadde deltatt. Samtidig var det ikke mye av informasjonen i rapportene til Grimseth som var så veldig interessant.

Var nedprioriteringen ressursmessig av overvåkingarbeidet et tegn på at politiet ikke vurderte arbeiderbevegelsen som en revolusjonær trussel? Finansieringsmodellen kunne forklare noe av grunnen. Samtidig som oppgaven har vist, drev Forsvaret også med

overvåkning og hadde informasjonsutveksling med politiet. Vurderingen til politiet av hvilken trussel arbeiderbevegelsen utgjorde måtte naturlig nok ha spilt inn, men med en skral kommuneøkonomi kunne man mest sannsynlig ikke ta så stort hensyn til dette. Da politietaten totalt sett hadde få ressurser var kanskje én dedikert mann til oppgaven den beste løsningen.

Generelt sett kunne vel arbeidet til Oppdagelsespolitiet kalles litt halvhjertet og lite fullstendig. Dette også kunne skyldes finansieringsmodellen til politiet. Politiet var hovedsakelig et kommunalt ansvar. Selv om politimesteren var ansatt i staten, var de fleste andre kommunalt ansatte. Dermed bestemte kommuneøkonomien hvor mye midler som gikk til politiet. Prioriteringene var harde, og det var allerede en hard kamp om de kommunale budsjettene. Blant annet økte stadig kravene fra arbeiderbevegelsen om sysselsetning og sosiale tiltak. Det hadde kanskje vært vanskelig å forsvare økt bruk av penger til å møysommelig overvåke folk som knapt hadde til livets opphold. Var det egentlig rettferdig å sette politiet til denne oppgaven fra statens side uten å bevilge mer penger? Oppgavene til politiet økte og økte, og frem til 1917-1918 var blant annet fremmedkontroll en svært marginalisert oppgave politiet drev med, og som plutselig eksploderte i omfang.

Det fantes rapporter datert fram til og med 1924, men ikke lenger. Hva kunne dette bety? Det kunne bety at politiet sluttet å overvåke arbeiderbevegelsen, noe som var svært lite sannsynlig med tanke på hvor radikal arbeiderbevegelsen i Bergen var. Det kunne også bety at det fortsatt var overvåkning, men at rapportene fra denne perioden var forsvunnet som følge av krigen og destruksjonen av dokumenter, som nevnt i kapittel I. Dokumentene kunne også ha blitt arkivert andre steder, eller inneholdt informasjon som satte overvåkerne i et uheldig lys og derfor forsvunnet. De neste rapportene i arkivet var fra 1930-tallet. Altså eksisterte det ingen rapporter i tidsrommet 1925-1929, noe som var uheldig da det hadde vært interessant å undersøke om politiets overvåkning gradvis skiftet interesse fra DNA til NKP med splittelsen i 1923, om det var et raskere skifte, eller om de overvåket både DNA og NKP samtidig.

I og med at den ene rapporten som kunne gitt et lite svar på dette ikke var datert og det var usikkert om den var fra 1923 eller 1924, var dette vanskelig å svare på. Rapporten det gjaldt var «med foredrag av redaktør Martin Tranmæl».¹⁹⁰ Var rapporten fra slutten av 1923, var bruddet så ferskt at det ikke var sikkert at politiet hadde klart å omstille seg enda, og av den

¹⁹⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «..med foredrag av redaktør Martin Tranmæl»

grunn var det ikke noe skifte i politiets interesse i overvåkningen. En annen mulighet var at politiet var interessert i både DNA og NKP på denne tiden.

Var rapporten fra 1924, kunne den i alle fall bekrefte at interessen for Tranmæl, som tilhørte DNA, fortsatt var til stede. Dermed kunne en hevde at DNA fortsatt var interessante for overvåkning etter bruddet. Interessen kunne også ha vært personbestemt og knyttet til Martin Tranmæl.

Det var heller ikke sikkert bruddet i 1923 hadde så stor betydning for overvåkningen som man kanskje kunne forestilt seg. Med tanke på hvor stor del av arbeiderbevegelsen som tilhørte ytre venstre i Bergen, kunne man si at bruddet i byen kun var en omorganisering og et navnebytte. De personene som var sentrale i Bergen DNA, ble også sentrale i Bergen NKP.

En fellesnevner for rapportene var at de fleste ikke oppga hvor informasjonen deres egentlig kom fra. Noen oppga «en pålitelig kilde», mens andre ikke oppga noe kilde til informasjon, bare selve informasjonen. Det var dermed vanskelig å vite hvor pålitelig informasjonen egentlig var. Vi vet i ettertid at det ble utsatt mange sterkt overdrevne rykter, som i ettertid ikke viste seg å stemme da de ble gått i sømmene. Det ble også vist lite skepsis til kildene, altså virket det som politiet ikke var særlig kildekritisk i selve rapportene. Videre kan flere av rapportene beskrives som halvhjertet forfattet. Dette kunne skyldes at betjenten som skrev rapporten ikke vurderte begivenhetene som særlig alvorlig, og at han ikke fikk tak i nok informasjon for å gjøre en vurdering. En annen forklaring kunne være at dette simpelt hen dreide seg om en politibetjent som gjorde det han var satt av sin arbeidsgiver til å gjøre. En nedskrevet og innlevert rapport var for politimannen, også et bevis for at han hadde gjort jobben sin.

Noe som kunne underbygge hypotesen om at rapportenes lite informative art, kunne skyldes en betjent som kun rapporterte for å ha et bevis for gjennomført arbeid, var rapporten fra Grimseth datert 13/2-1921.¹⁹¹ Denne rapporten inneholdt motstridende detaljinformasjon sammenlignet med hvordan begivenhetene ble fremstilt i arbeiderbevegelsens egen avis, i Arbeidet 13.februar.¹⁹² Det hele kunne beskrives som en bagatellmessig detalj, at Grimseth rapporterte en noe forskjellig rekkefølge på begivenhetene kontra Arbeidet. Ifølge rapporten til Grimseth ble «gammelsosialistene» kastet ut før møtet ble igangsatt, mens ifølge Arbeidet

¹⁹¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 13/02-1921»

¹⁹² Arbeidet. *Moskvatesene*. (12/2-1921)

ble de kastet ut under selve møtet. Likevel satt det spørsmålstegn til informasjonen Grimseth hadde oppdrevet, som kanskje kunne vært presedens for annen informasjon i andre rapporter fra Grimseth. Samtidig blir det feil å generalisere og mistenke Grimseth for slett arbeid på grunn av bevislige feil i én rapport.

Et annet aspekt var nivået betjenten innehadde evnemessig. Det var i 1920 svært begrensede krav til utdanning innen politiet. De fleste som arbeidet i politiet hadde kun erfaringsbasert kunnskap og etaten var langt unna så profesjonell som i dag. Et eksempel på dette var at Bergen Politikammer ikke engang hadde et strafferegister før i 1921.¹⁹³ Registeret som ble etablert da, dreide seg om et enkelt kort per arrestant med informasjon som ble lagt i en skoeske. Registeret ble etablert som følge av et personlig initiativ fra en betjent Sigveland i Bergen, som hadde fått inspirasjon fra en studietur til andre politikamre i Norden.¹⁹⁴ Forslaget om et register ble først møtt med stor skepsis, da flere konstabler og betjenter mente dette var unyttig merarbeid. Uansett var dette et eksempel på en etat som var lite profesjonell sammenlignet med dagens standarder. På den andre siden blir det feil å sammenligne politiets kompetanse i 1922 og 2022. Flere av etterforskerne ved oppdagelsesavdelingen hadde gjort seg bemerket som dyktige etterforskere på den tiden.¹⁹⁵ Allerede i 1911 hadde etterforskere i oppdagelsesavdelingen tatt i bruk fingeravtrykk som bevis i en straffesak, som blant de første i Norge.¹⁹⁶ Dette talte for at oppdagelsesavdelingen i Bergen var på høyde med resten av landet.

Samtidig kunne mange av rapportenes slapphet også komme av at det var politifolk selv som sympatiserte med arbeiderbevegelsen. Arbeidsforholdene til politifolk var heller ikke særlig godt regulert og på starten av mellomkrigstiden eksisterte det ingen politilov som regulerte viktige forhold som arbeidstid og ansettelsesforhold.¹⁹⁷ Siden politiet var kommunalt, var flere av politifolkene i Bergen medlem i den kommunale tjenstemannsorganisasjonen, som i sin tur var medlem i AFL.¹⁹⁸ I 1919 hadde politifolk i Trondheim deltatt i generalstreik i regi av AFL. Med andre ord kan man hevde at det var politifolk som selv identifiserte seg som medlemmer av arbeiderbevegelsen. De så dermed ikke trusselen arbeiderbevegelsen

¹⁹³ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 258.

¹⁹⁴ Rødde. *Her lukter messing*. 89.

¹⁹⁵ Rødde. *Her lukter messing*. 87.

¹⁹⁶ Rødde. *Her lukter messing*. 88.

¹⁹⁷ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 283.

¹⁹⁸ Fossen. Ertesvaag. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer 1692-1992*. 283.

potensielt utgjorde og behovet for overvåkingen. Kanskje simpelthen flere politifolk ikke var komfortable med å bedrive overvåking av personer de egentlig så på som sine likemenn.

Noe som talte positivt for rapportene var at de fleste av rapportene var skrevet samme dag som begivenhetene fant sted, eller kort tid etter. Dette var viktig fordi det minsket sjansen for at viktige detaljer ble glemt eller utelatt.

Kunne man utfra rapportene si noe om hvilken informasjon Oppdagelsespolitiet tok mest seriøst og alvorlig? En rapport datert 14. februar 1921, kom med ganske oppsiktsvekkende informasjon.¹⁹⁹ Ifølge rapporten hadde det blitt økt beredskap i havnearbeidernes bolsjevikforening, og foreningen skulle være klare til å besette politikammeret, tollboden og flere andre offentlige samfunnskritiske kontorer. Okkuperingen ville vært en viktig handling i en mulig revolusjon. Det at slike ordrer aldri tidligere hadde blitt utstedt kunne virke alarmerende og bekymringsfullt. Allikevel eksisterte det ingen andre rapporter eller dokumenter i arkivet som omtalte dette videre. Informasjonen var oppsiktsvekkende, men den var kanskje ikke så troverdig allikevel. Fantes det noe annet ved noen av de andre rapportene som kunne bety at de ble vurdert som mer troverdig, seriøse og alvorlige? Tre av rapportene fra 1920-tallet var merket med noe som kan minne om en sikkerhetsgradering. Et dokument var merket med «Strengt konfidensielt»,²⁰⁰ og to dokumenter var markert med «Hemmelig».²⁰¹

I dag blir dokumenter sikkerhetsgradert med hjemmel i sikkerhetsloven, og graderes utfra innholdet i følgende rekkefølge; begrenset, konfidensielt, hemmelig og strengt hemmelig. For at et dokument skal sikkerhetsgraderes må det inneholde informasjon som kan skade nasjonale sikkerhetsinteresser.²⁰² Hvis dokumentene i arkivet til Oppdagelsespolitiet hadde fulgt de samme retningslinjene som i dag, var det ikke helt enkelt å si hvilke av dokumentene som var høyest gradert. Det var mye som tydet på at det i mellomkrigstiden ikke eksisterte en nasjonal standard for sikkerhetsgradering av dokumenter hos politiet. Ifølge dagens standard

¹⁹⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 14/02-1921»

²⁰⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Strengt Konfidensielt. Kamerater. Kristiania Politikammer opd.avd 15 JUN 1921»

²⁰¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Hemmelig övergnag till de röda. Kristiania Politikammer opd.avd 17.sep 1921. Signert Søhr.» & SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Generalstabens etterretningskontor. Til Chefen for 4de Distriktskommando. Kristiania datert 26/1-1923»

²⁰² Nasjonal Sikkerhetsmyndighet. *Veileder i verdivurdering av informasjon – Sikkerhetsgradering.* (19/09-2022)

er hemmelig høyere enn konfidensielt, men på den andre siden er ordlyden i språket annerledes nå enn før.

Bruken av «strengt» i «strengt konfidensielt», kunne bety at det var «strengt konfidensielt» som var den øverste graderingen i datiden. I dag brukes «strengt hemmelig» og «hemmelig» om dokumenter som ved konfidensialitetsbrudd kan få helt avgjørende skadevirkninger for rikets sikkerhet. Uansett hva som i datiden ble regnet som den strengeste graderingen kunne man si at selve forsøket på en gradering fra politiets side, betydde at informasjonen i disse dokumentene var blitt vurdert til at de skulle hemmeligholdes. Det betydde med andre ord at politiets vurdering av dokumentene sammen med innholdet i dem, måtte ha vært en god pekepinn på hva Oppdagelsespolitiet fryktet mest knyttet til den revolusjonære arbeiderbevegelsen i mellomkrigstidens Bergen. Altså kunne en si at graderingen hadde en iboende egenskap i seg selv.

Dokumentet som ble gradert til «strengt konfidensielt» omhandlet hvordan man skulle operere og bedrive agitasjon mot soldater.²⁰³ Dokument en som var gradert som hemmelig, impliserte norske kommunisters kontakt med Moskva og listet opp hvordan man burde spre en revolusjonær gnist.²⁰⁴ Dokument to, som også var gradert som hemmelig, omhandlet fabrikkering av offentlige myndighetsbevis av kommunister. Disse dokumentene ga innblikk i momenter som kunne bli viktig om en revolusjon skulle lykkes. Selv om både gradering og innhold talte for videre oppfølging av sakene, fantes det ingen oppfølgingsdokumenter.

Dette betydde med andre ord at agitasjon mot soldater, tilknytning til internasjonal revolusjonær arbeiderbevegelse, og kontakt med Sovjetunionen, var det politiet vurderte som det mest interessante på 1920-tallet i Bergen. Dette var elementer som kunne bidratt til at en potensiell revolusjon skulle bli vellykket. Med andre ord var kanskje det politiet fryktet mest en revolusjon som følge av kontakt mellom norsk og utenlandsk revolusjonær arbeiderbevegelse. Den viktigste forutsetningen for revolusjonen var rekruttering av soldater med våpen, vilje og kunnskap. Det var flere dokumenter i arkivet som omhandlet dette. Uansett om politiet fryktet en revolusjon, var de opptatt av arbeiderbevegelsens potensielle

²⁰³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Strengt Konfidensielt. Kamerater. Kristiania Politikammer opd.avd 15 JUN 1921»

²⁰⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Hemmelig övergnag till de röda. Kristiania Politikammer opd.avd 17.sep 1921. Signert Søhr.»

agitasjon rettet mot soldatene. Selv om dette var det politiet vurderte som den største trusselen, var det forhold som talte for at den reelle frykten innad i politiet var begrenset.

Generelt basert på funnene kan man se at overvåkning fant sted. Overvåkingen virket noe usystematisk, ettersom eneste fellesnevner blant de overvåkede ofte var deres tilknytning til arbeiderbevegelsen, altså deres politiske ståsted. Dermed kunne man sette spørsmålstegn ved om overvåkingen i seg selv hadde en iboende egenskap, da det virket mer som overvåkingen fant sted som følge av politiets antagelser knyttet til arbeiderbevegelsen. Dette var antagelser om at arbeiderbevegelsen kunne utgjøre en trussel, på grunn av det store antallet rapporter med lite relevant innhold. Åpne kilder var kanskje den viktigste metoden politiet brukte for innhenting av informasjon.

Selv om Bergen hadde blant de største og mest radikale arbeiderbevegelsene, var det ingenting som tilsa at politiet hadde et godt grunnlag for å bedrive overvåking. Igjen skyldtes nok dette at det ikke eksisterte nok penger og kunnskap til å gjennomføre en så god overvåking som en hadde trengt for å få en god oversikt av arbeiderbevegelsen. Samtidig var spørsmålet om en enda mer dyptgående overvåking egentlig var ønskelig fra politisk hold. De overnevnte faktorene spilte inn sammen med flere andre. Norge var et mer egalitært samfunn enn andre land på kontinentet. Samtidig ville ikke de borgerlige partiene slå politisk mynt på frykten for revolusjon, og dermed forble konfliktnivået relativt lavt.²⁰⁵ Totalt sett kan en konkludere med at arbeidet til Oppdagelsespolitiet på 1920-tallet var av mindre profesjonell art.

²⁰⁵ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 46.

IV. Overvåking i Bergen på 1930-tallet

Basert på funn i en rekke politirapporter, og andre dokumenter fra Oppdagelsespolitiet, skal jeg i dette kapitlet redegjøre for og analysere overvåkingen av den revolusjonære arbeiderbevegelsen i Bergen på 1930-tallet.

Det faktum at overvåkingen skjedde har i seg selv en iboende verdi som kan hjelpe oss med å stille noen spørsmål. Handlet medlemmer av arbeiderbevegelsen i Bergen på en sånn måte at overvåking var nødvendig, eller var overvåkingen mer vilkårlig basert på antakelser og erfaringer fra nasjonale myndigheter? I hvilken grad kan man vurdere arbeidet politiet utførte, og var det profesjonelt?

Mye fant sted i løpet av 1920-tallet som endret det politiske landskapet i Norge. DNA hadde moderert seg noe utover 1920-tallet, før de hadde en venstresving før valget i 1930. NKP derimot var stadig knyttet til Kominterns og deres demokratiske sentralisme.

Skjerpet kontroll med revolusjonære elementer

Av et «hemmelig» dokument, datert 13.november 1930, sendt fra ekspedisjonssjefen i JPD til politimesteren i Bergen, ble det etterspurt resultatene etter at Oppdagelsespolitiet i Bergen tidligere samme år hadde økt og skjerpet kontrollen med revolusjonære elementer.²⁰⁶ Brevet etterspurte om etterretningen vedrørende våpenlageret på et bakeri på Nøstet, og et barnehjem i Fyllingsdalen, var korrekte. Det fantes ikke noe svar fra Politimesteren i Bergen i arkivet, men likevel var brevet interessant da det var en konkret forespørsel fra JPD om oppdatert informasjon knyttet til informasjon om den revolusjonære bevegelse.²⁰⁷ Det eksisterte ikke noe av lignende art fra dokumentene på 1920-tallet. Saken dokumentet stammet fra var nok den mye omtalte «våpensaken» fra 1930, der falsk informasjon utsatt av General Gulbrandsen hadde ført til avisoverskrifter og revolusjonsfrykt over hele landet. I et internt dokument sendt fra JPD til Forsvarsdepartementet (FD), kom departementet med kritikk av Gullbrandens

²⁰⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra det kongelige Justis- og Politi-departement. «Hemmelig» datert Oslo 13.november 1930»

²⁰⁷ Det finnes mange dokumenter knyttet til denne saken i JPD sine arkiver på Riksarkivet. Saken har blitt svært grundig skrevet om tidligere, derfor behandler jeg det kun kort her på grunnlag av det ene dokumentet fra Thuland-arkivet tilknyttet saken.

offentlige utsettelse av disse ryktene uten bevis.²⁰⁸ Uansett om det viste seg å ikke stemme, ga det økt oppmerksomhet til den revolusjonære arbeiderbevegelse og skjerpet kontroll av revolusjonære elementer i Bergen fra politiets side.

Kommunistiske demonstrasjoner

Av en rapport datert 30. juli 1931 kom det fram informasjon om en demonstrasjon avholdt 29. juli på Torvet.²⁰⁹ Rapporten omtalte demonstrasjonen som en «kommunistisk demonstrasjon».²¹⁰ Rapporten var skrevet av politikonstabel Solberg, og det fremkom at Solberg selv var til stede på demonstrasjonen. Altså stammet beretningene i rapporten fra Solbergs egne observasjoner. Ifølge rapporten var det cirka 100 deltagere, der de fleste var ungdommer. Talerne fra det kommunistiske ungdomslaget fokuserte på faren for en verdenskrig og de kapitalistiske lands kamp mot Sovjet. Bergen kommunistiske ungdomslag var forøvrig en del av NKP.²¹¹ Politiets deltagelse på demonstrasjonen måtte på bakgrunn av informasjonen som fremkom i rapporten, kunne kalles av preventiv art og viste en interesse for NKP.

Den 29. januar 1932 ble det avholdt en ny demonstrasjon på Torvet i Bergen. Oppdagelsespolitiet var til stede på arrangementet med intet mindre enn to betjenter, Salbu og Sellevold. De rapporterte om at selve demonstrasjonen hadde foregått fredelig og rolig, selv med mange deltagere. Rapporten ga ikke noe direkte informasjon om hvem som var arrangør, men at redaktør Galaaen var hovedtaler ved arrangementet.²¹² Jens Galaaen hadde siden splittelsen i 1923 vært en del av NKP, og i 1932 arbeidet han som redaktør i NKP sin partiavis, Arbeidet. Galaaen var en sentral del av NKP på 1930-tallet og var NKP sin

²⁰⁸ L0078 - Den revolusjonære bevegelse i Norge V, merket med «Fra det kongelige Forsvarsdepartement, Hæren, Oslo den 7. januar 1931. Gjenpart J.P.D.»

²⁰⁹ En liten presisering her knyttet til det geografiske stedet, Torvet, eller Blomstertorvet som blir nevnt i flere av rapportene på 1930-tallet. Begge navnene henviser på samme sted, torget vis a vi det som i dag utgjør fisketorget i Bergen. Tidligere handelsplass med torg. Hvilket ord som blir brukt for lokasjonen varierer noe i de forskjellige rapportene, men henviser som sagt på samme sted.

²¹⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politikonstabel Solberg. Datert 30/7-1931»

²¹¹ Arbeidernes arkiv og bibliotek. *Bergens kommunistiske ungdomslag. Sittende i midten på første rad; lagets stifter Henrik Martin Olofsson. 7 januar 1929. (28/09-2022)*

²¹² SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Selbu, datert 29/1-1932»

representant i Komintern i 1936-1938.²¹³ Dermed var det nærliggende å tro at arrangøren var, eller hadde tilknytning til NKP. Fokuset til Galaaen og de andre talerne var å mane til samhold internt i arbeiderbevegelsen mot stadige nedskjæringer i lønninger.

Ifølge rapporten leste Galaaen opp to resolusjoner som ble sendt til Stortinget og Bergen bystyre med krav om kutt i nedskjæringene. Ifølge rapporten skal Galaaen ha sagt at dette bare var begynnelsen og at en påfølgende demonstrasjon 15. februar skulle «møte annerledes sterk».²¹⁴ Altså var det en advarsel om at de kunne stille sterkere og mer markert enn dette. Politiets tilstedeværelse ga dem informasjon om den kommende begivenheten. Politiets bruk av åpne kilder kunne uansett ha gitt dem informasjon om den varslede demonstrasjonen bare ved deres lesing av Arbeidet. Det eksisterte ingen rapport om den varslede demonstrasjonen 15. februar i arkivet.

Ved demonstrasjon på Blomstertorvet 3. april 1933 hadde Oppdagelsespolitiet betjent Jens Sørebo til stede. Ifølge Sørebo sin rapport var poenget med samlingen, som besto av mellom 200 og 250 personer, å danne et demonstrasjonstog for å opponere ved talen som forhenværende statsminister Jens Hundseid (B) skulle holde i Bergen.²¹⁵ Sørebo oppga ingen informasjon om hvem som arrangerte demonstrasjonen, men den ble holdt på Blomstertorvet som var et kjent samlingsted for kommunistiske rørsler. I tillegg til at dette var en motdemonstrasjon mot forhenværende statsminister fra Bondepartiet, var det naturlig å tro at dette også dreide seg om en demonstrasjon knyttet til NKP. Ifølge Sørebo ble demonstrasjonen oppløst før den hadde startet, da politiet hadde gitt pålegg om at de ikke ville slippe inn på arrangementet i samlet flokk. Det var to ikke navngitte talere som fremførte et innhold som det ikke var noe spesielt å hefte seg ved. Rapporten inneholdt ikke informasjon av noe oppsiktsvekkende art, men var et bevis på politiets stadig økte tilstedeværelse på arrangementer i regi av NKP.

²¹³ Rønning, Ole Martin. *Stalins elever: Kominterns kadetskoler og Norges kommunistiske parti 1926-1949*. (Oslo: Universitet i Oslo, 2010), 262-263.

²¹⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Selbu, datert 29/1-1932»

²¹⁵ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Jens Sørebo, datert 3. april 1933.»

Det ble avholdt et friluftsmøte på Blomstertorvet 1. september 1933. Møtet ble referert av politibetjent Konrad Nøkleby som selv var til stede.²¹⁶ Det var totalt cirka 100 deltagere og hovedmålet med møtet var å samle arbeiderungdom. Det ble holdt tale av Sigvart Wang, som identifiserte fascismen som den store fienden og manet arbeiderbevegelsen til å stå sammen mot denne fienden. Nøkleby oppga ikke noen arrangør, men med tanke på at demonstrasjonen var mot fascismen, var det nærliggende å tro at fascistenes hovedopponent, NKP, sto bak møtet. Wang mente at det var fare, også i Norge, for en økt tilslutning til den fascistiske bevegelse. Wang kritiserte deretter de mange nye lover som han mente var arbeiderfiendtlig, uten at det fremkom av rapporten eksakt hvilke lover.

Deretter ble det opplest en appell og en resolusjon som en mann, formodentlig en motdemonstrant, sa seg uenig i. Rapporten til Nøkleby, opplyste da om at ordenspolitiet hadde ført mannen vekk. Utfra dette må en kunne anta at det var en noe amper stemning på møtet. Dette ga innsikt i at både ordenspolitiet og Oppdagelsespolitiet var til stede med hvert sitt ansvarsområde. Det at ordenspolitiet førte vekk en mann som opponerte mot møtets gang, ga innsikt i at politiet også var til stede for å ivareta møteholderne. Ordenspolitiets bortvisning av folk fra demonstrasjonene kunne samtidig føre til at jobben til Oppdagelsespolitiet med å holde oversikt over deltagerne ble mer utfordrende. Rapporten til Nøkleby avsluttet med: «For øvrig intet av spesiell interesse».²¹⁷ En treffende oppsummering av rapporten da det med politiets øyne ikke fant sted noe av særlig interesse eller noe ulovlig. Det mest interessante i den forstand var at rapporten viste at politiets tilstedeværelse og oppgaver også var å ivareta kommunistene.

17. september 1933 ble det avholdt et demonstrasjonsmøte av Bergen Arbeiderparti NKP på Blomstertorvet.²¹⁸ Konstabel August Skjelvaag var til stede under demonstrasjonen. Sammen med rapporten om demonstrasjonen var det stiftet på et avisutklipp fra Arbeidet som informerte og oppfordret folk til å delta.²¹⁹ Utklippet i arkivet var et eksempel på Oppdagelsespolitiets bruk av åpne kilder. Demonstrasjonens tema var kamp mot fascismen.

²¹⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Konrad Nøkleby, datert 2. September 1933.»

²¹⁷ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Konrad Nøkleby, datert 2. September 1933.»

²¹⁸ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politikonstabel August Skjelvaag, datert 17. September 1933.»

²¹⁹ Arbeidet. *Til enhetlig kamp mot den fascistiske blokk i Bergen. (15/09-1933)*

Talerne til NKP sammenlignet Hitler og hans fremferd i Tyskland med Quislings handlinger i Norge. Deretter ble de sosialistiske partiene kritisert for å ha samarbeidet med de borgerlige om å ha samlet seg rundt Mowinckel som statsminister.²²⁰ Demonstrasjonen ble avsluttet med en oppfordring om å stemme kommunistisk i valget, men at dette ikke var nok og mengden ble også oppfordret til å delta i husagitasjoner. Denne oppfordringen kunne bli sett på som en henstilling til en straffbar handling. Dog var ikke dette kommentert på noe spesielt vis, ei heller ikke uthevet i rapporten. Med andre ord var det ikke noe politiet vektla spesielt.

Av en rapport datert 13. februar 1934 fremkom det informasjon om en demonstrasjon avholdt samme dag. Rapporten var signert av politibetjentene Kvamme, Nøkleby og Årseth.²²¹ Basert på måten rapporten var skrevet virket det tilsynelatende som de tre betjentene alle hadde vært til stede på demonstrasjonen. I rapporten ble det ikke angitt hvem som hadde sett eller skrevet hva. Rapporten var kort, kun under en A4-side. Rapporten anga at det var mellom 400 og 500 personer som deltok, og at demonstrasjonstoget gikk fra folkets hus til Blomstertorvet. På blomstertorvet ble det holdt flere appeller. Innledning ble holdt av Randulf Dalland, journalist i Arbeidet og sekretær i Fagopposisjonen på Vestlandet.²²² Hovedtalerne var Adam Egde-Nissen og Robert Galaaen. Egde-Nissen var en del av den sentrale NKP ledelsen, og ble kun kort tid etter talen valgt til formann i partiet.²²³ I talen fremholdt Egde-Nissen DNA som arbeidernes verste fiende; «..partiets politikk var bedrageri»²²⁴. Deretter fortsatte Galaaen med samme retorikk i sin tale; «kommunistene var det eneste parti for arbeiderne».²²⁵ Deretter avsluttet Dalland demonstrasjonen med opplesning av en resolusjon og manet til ny demonstrasjon 19. februar.

Rapporten konkluderte med at demonstrasjonen foregikk i ro og orden. Det ble bemerket følgende i marginen på rapporten: «Galaaen opfordret videre til en mektig protestbevegelse mot

²²⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politikonstabel August Skjelvaag, datert 17. September 1933.»

²²¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjentene Kvamme, Nøkleby og Årseth, datert 13. februar 1934.»

²²² Stortinget.no. *Randulf Dalland. (03/10-2022)*

²²³ Aftenposten. *Egede-Nissen ny formann i kommunistpartiet. (23/02-1934)*

²²⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjentene Kvamme, Nøkleby og Årseth, datert 13. februar 1934.»

²²⁵ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjentene Kvamme, Nøkleby og Årseth, datert 13. februar 1934.»

uniformsforbudet».²²⁶ Grunnen til at dette sto i margen var mest sannsynlig slik at man slapp å skrive hele rapporten på nytt. Samtidig var det en viktig detalj da Galaaen var en mann med stor innflytelse gjennom sitt virke som redaktør i Arbeidet og posisjon i NKP. Forøvrig var uniformsforbudet et forbud mot at voksne mennesker tilhørende politiske organisasjoner skulle få bære uniform som viste en politisk tilhørighet på offentlig sted.²²⁷

Med tanke på at det var tre betjenter til stede på demonstrasjonen, kan man si det var slett at det kun ble forfattet en felles rapport og ikke tre separate. Ettersom man har forskjellige betraktninger og vurderinger, og politiet hadde tre betjenter der, ville det vært en fordel om de hadde skrevet hver sin rapport. Rapportens korte art og innhold kunne gi inntrykk av at den var forfattet som et bevis på en utført jobb, og ikke var tiltenkt brukt til noe mer enn dette i ettertid. Et annet aspekt med ressursbruken var hva forventningene til de overordnede i oppdagelsesavdelingen var. Det ble brukt mye ressurser ettersom de sendte tre tjenestemenn fra avdelingen. Da det ble levert en såpass kort og udetaljert rapport fra tre mann, ga det et inntrykk av at disse rapportene egentlig ikke betydde så mye, samt at forventningene og kravene til rapporteringen var lave. Det fremkom heller ikke noe informasjon i rapporten om hva grunnen til politiets tilstedeværelse var. Et navn som går igjen i flere rapporter var Galaaen, og politiet kan ha vært til stede på grunn av han.

En annen grunn for tilstedeværelsen kan ha vært en av de andre talerne. En siste grunn kan ha vært arrangøren, NKP, som var uttalt revolusjonært. Uansett oppga ikke rapporten noe grunn, og det ble dermed nærliggende å tro at dette var en preventiv tilstedeværelse. Det var heller ingen hendelser på demonstrasjonen som forsvarte den voldsomme ressursbruken til politiet.

Betjent Sellevold var 20. mai 1935 til stede på en demonstrasjon i regi av Bergens kommunistiske ungdomslag.²²⁸ Talen ble holdt av lagets formann Schrøder Evensen. Rapporten oppga at talerne var meget moderate i sine uttalelser. Det var lite folk til stede, kun 20 til 30 personer. Dette var en vesentlig endring fra flere tidligere demonstrasjoner i regi av samme grupperinger, da det tidligere hadde blitt rettet sterk kritikk mot andre deler av arbeiderbevegelsen, spesielt DNA.

²²⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjentene Kvamme, Nøkleby og Årseth, datert 13. februar 1934.»

²²⁷ Stortinget. «Midlertidig lov om forbud mot å bære uniform m. v., datert 6 juli 1933.» (05/10-2022)

²²⁸ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens politikammer, oppdagelsespolitiet, avgitt av betjent Sellevold, datert 21/5-1935»

Sovjetunionens Venner

Av rapporten datert 8. november 1932 fremkom det informasjon om en demonstrasjon avholdt dagen før, 7. november. Demonstrasjonen ble arrangert av Sovjetunionens Venner og Antikrigskomiteen. Begge organisasjonene var en del av NKP.²²⁹ Demonstrasjonen ble holdt på Blomstertorvet og hele plassen var fylt opp, ifølge politibetjent Konrad Nøkleby sin rapport.²³⁰ Det fremkom ikke i rapporten hvordan Nøkleby hadde oppdrevet informasjonen, men på grunn av måten den ble skrevet på var det nærliggende å tro at Nøkleby selv var til stede. Nøkleby ordla seg på en slik måte som om han var til stede.

Ifølge rapporten var det igjen redaktør Galaaen som var hovedtaler. Galaaen mintes begivenhetene i Russland for nøyaktig 15 år siden. Det dreide seg altså om oktoberrevolusjonen. Deretter gikk Galaaen, ifølge rapporten, til angrep på borgerpressen, da spesielt Bergens Tidende og Bergen Aftenblad. Han anklaget dem og deres redaktører for «bevisst løgnaktig agitasjon mot Sovjetrusland».²³¹ Videre glorifiserte Galaaen fremgangen i Sovjet, mens han tegnet et dystert bilde av forholdene i Amerika og Europa. Så tok Galaaen opp valget i Tyskland der kommunistene hadde hatt stor fremgang, mye på grunn av at sosialistiske arbeidere hadde stemt med kommunistene tross sine ledere. På dette tidspunktet var det ikke et tema for partier tilknyttet Komintern å samarbeide med sosialistiske partier. Altså mente Galaaen at sosialdemokrater hadde stemt på kommunistene for å øke sjansene til å oppnå stor nok oppslutning til å bli et styringsdyktig alternativ. Galaaen avsluttet med hovedbudskapet sitt:

Den eneste maate for arbeiderklassen til at nå sitt mål var at gå den revolusjonære vei, som var det Norske kommunistiske partiets vei.²³²

Den detaljerte gjengivelsen av innholdet i Galaaens tale kunne tyde på at politiet mente informasjonen var av interessant art. Talen var et angrep på deler av det etablerte samfunn og

²²⁹ Lippe, Just. *Norges kommunistiske partis historie. 1 : Forhistorien, partiets stiftelse, tiden fram til den annenverdenskrig.* (Oslo: Falken forlag, 1963), 244-245, 280-282.

²³⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 8/11-1932»

²³¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 8/11-1932»

²³² SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 8/11-1932»

tok til ordet for den revolusjonære vei. Om Oppdagelsespolitiets tilstedeværelse fant sted på grunn av arrangøren, altså NKP, eller om det var mer personbestemt, var ikke godt å si. Rapporten ga ikke noe tydelig svar på det. Uansett representerte både NKP og Galaaen revolusjonære ideer, og man kunne påstå at tilstedeværelsen fant sted for å dokumentere den revolusjonære propagandaen. På den andre siden fremkom det ingen informasjon i rapporten som tilsa at det var noe spesiell grunn til at politiet var til stede. Dermed skyldtes mest sannsynlig tilstedeværelsen en forutinntatt holdning om at en preventiv tilstedeværelse var nødvendig.

Røde hjelp

Den 31. januar 1933 ble det avholdt et demonstrasjonstog som gikk fra Blomstertorvet, via Torgalmenningen, til Folkets hus. Basert på beskrivelsene betjent Nøkleby kom med i rapporten sin, kan man tolke det slik hen at han selv var til stede på demonstrasjonen.²³³ Hovedtaler var igjen redaktør Galaaen som i sin tale gikk til angrep på det etablerte samfunnet, og han mente også at han og hans medarbeidere i Arbeidet hadde blitt ofre for klassejustis. De hadde blitt nektet å fotografere under en rettsak der Dagbladet hadde fått fritt leide til fotografering. Altså beskyldninger om brudd på pressefriheten, som var en alvorlig hendelse. Galaaen så på det som hevn fra det kapitalistiske samfunnet. Deretter fremholdt Galaaen viktigheten av slike demonstrasjoner og oppfordret til videre oppslutning for Røde hjelp.

Rapporten til Nøkleby om demonstrasjonen var detaljert, informativ og ga et svært godt bilde av hva som fant sted under demonstrasjonen. Det var dette som tydet på at Nøkleby enten hadde deltatt i demonstrasjonen, eller observert den selv. Igjen var det ingenting i rapporten som sa noe om hvorfor politiet var til stede, og en må derfor anta at tilstedeværelsen var av preventiv art. Rapporten understrekte også politiets interesse for redaktør Galaaen.

²³³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 31/3-1933»

De arbeidsløses forening

Den 13. oktober 1933 avholdt de arbeidsløses forening en demonstrasjon på Blomstertorvet. Politiet var til stede med to betjenter, Helland og Kleppe.²³⁴ Demonstrasjonen besto av cirka 200 mennesker ifølge rapporten, og det ble holdt taler fra en medbragt lastebil som fungerte som en provisorisk scene. Taleren Heiestad kritiserte den nye ordningen i forsørgervesenet, ettersom man tidligere hadde mottatt penger, men nå mottok matkuponger. Rapporten beskrev foredraget til Heiestad slik: «Foredraget var matt og der fremkom ingen utfordrende uttalelser og det hele foregikk i ro og orden».²³⁵ Etter dette gikk deler av de fremmøtte til folkets hus der saken ble diskutert videre.

Altså hadde alt foregått i ro og mak, uten noe oppstyr eller annet av oppildnede art. Av informasjonen som fremkom i rapporten virket møtet relativt lite. Politiets tilstedeværelse med to betjenter virket, sett i ettertid, merkelig. Selv om oppdagelsesavdelingen hadde fått større ressurser på 1930-tallet, var det fortsatt en liten avdeling med begrensede ressurser. Det at de da hadde to betjenter til stede, kunne tyde på at det var forventninger fra politiets side om at hendelser av mer interessant art kunne finne sted. Det var i alle fall ingenting av det som sto i rapporten som hadde krevd mer enn en tjenestemann til å overvære demonstrasjonen. På den andre siden kunne det simpelt hen dreie seg om en dårlig prioritering av ressurser fra politiets side.

Sammen med seddelarbeidernes forening, avholdt de arbeidsløses forening en demonstrasjon 27. april 1934. Demonstrasjonen var rettet mot fattigstyret i Bergen, som foreningen mente hadde utført feilaktige nedskjæringer rettet mot dem. Redaktør Galaaen var hovedtaler, og rettet skarp kritikk mot både Bergen kommune og politiet.²³⁶ Galaaen anklaget politiet for å ha bedrevet svært brutale handlinger mot demonstrerende arbeidere uken før. Etter denne talen gikk demonstrasjonstoget videre til lokalene til det kommunale fattigstyret. Da demonstrasjonen var fremme ved lokalet, begynte stemningen blant demonstrantene å

²³⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Helland og Kleppe, datert 13/10-1933»

²³⁵ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 31/3-1933»

²³⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 28/4-1934»

stige, og ifølge rapporten ble det uroligheter.²³⁷ Politiet måtte fjerne Erling Heiestad fra trappa til fattigstyrets lokaler da han nektet å etterkomme pålegg fra politiet. Etter dette kom flere improviserte taler. Da det ble meddelt at forsamlingen ikke fikk adgang til å entre lokalene, ble stemningen enda mer opphisset. Ifølge Nøkleby var det flere tusen mennesker til stede under demonstrasjonen.²³⁸ Medlemmene av fattigstyret som var i ferd med å forlate bygget, ble møtt med «fyord» fra de fremmøtte. Selv om stemningen var meget amper og de fremmøtte var stort i antall, tok foreningen avstand fra vold. Schrøder Evensen uttalte:

Det var ikke nødvendig eller meningen å slå kuler i hodet på noen av fattigstyremedlemmene, men man skulde tilkjenne gi sin forakt og avsky for deres opptreden med fyord. Man skulle gi de en bred, fri vei gjennom de arbeidsløses rekker når de forlot møtet.²³⁹

Rapporten var lang, detaljert og ga inntrykk av at undertegnede politibetjent Nøkleby selv var til stede under demonstrasjonen. At Nøkleby også tok med beskrivelsene til Galaaen om brutal atferd fra politiet var en styrke for rapportene, da de kunne inkriminere politiet, om ikke annet skade ryktet deres. Dette var også en av få rapporter som omhandlet demonstrasjoner som ble ampre, og der politiet måtte gripe inn og ty til frihetsberøvelse. Selv om dette ikke var uvanlig, var det likevel en av få rapporter fra Oppdagelsespolitiet som omtalte dette. Demonstrasjonen var også av et større omfang enn hva tidligere rapporter hadde omtalt.

Efter ordre var undertegnede tilstede ved Arbeidsløses aksjonsutvalgs møte på Blomstertorvet mandag 25. juni 1935.²⁴⁰

Slik begynte rapporten til konstabel Arne Grunnför etter han hadde vært til stede på et møte til de arbeidsløses forening på Festplassen. Ordlyden til Grunnför om at han var «til stede etter ordre», kan tyde på at undertegnede kun utførte jobben sin. Rapporten var også svært kortfattet. Grunnför rapporterte om at foreningen ville igangsette tiltak og aksjoner ved flere

²³⁷ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 28/4-1934»

²³⁸ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 28/4-1934»

²³⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 28/4-1934» 2.

²⁴⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport avgitt til politimesteren i Bergen, av politi konstabel Grunnför, datert 25/6-1934»

kommunale arbeidsplasser som følge av kommunes forslag om nedskjæringer i støtten til de arbeidsløse. Deretter nevnte rapporten at hovedtaleren var Randulf Dalland, før den avsluttet med at det forøvrig ikke var noe av kriminell art i talene.²⁴¹ Selv om Grunnför skrev at foreningen skulle igangsette aksjoner, ble det ikke rapportert mer vedrørende dette. Dette kunne bety at politiet ikke vurderte at disse aksjonene skulle tilsi noe av interessant art. Et annet alternativ var at konstabelen kun hadde vært der for å notere hendelser. Med tanke på at rapporten ble avsluttet med at det ikke skjedde noe av kriminell art, kan konklusjonen være at politiet vurderte udefinerte aksjoner til å ikke være av betydning. Samtidig vet vi fra tidligere at politiet brukte åpne kilder, og at de fleste demonstrasjoner ble varslet i Arbeidet for å nå ut til folk. Dermed kunne en kanskje si at politiet følte de hadde god oversikt over de planlagte demonstrasjonene.

Samarbeid med utenlandske myndigheter

Den 3. mars 1933 ble det sendt et dokument til fremmedavdelingen ved Bergen Oppdagelsespoliti fra Justis- og politidepartementet. Brevet kom med advarsler om at det var økt sannsynlighet for at utenlandske kommunistagitatorer ville søke opphold og arbeidstillatelser.²⁴² JPD forespurte fremmedavdelingen om å ha ekstra oppmerksomhet knyttet til dette. Bakgrunnen for dette, slik det fremkom av dokumentet, var riksdagsbrannen i Berlin. Dagen etter, den 4. mars, mottok fremmedkontoret i Bergen et nytt dokument fra Oslo Politikammer oppdagelsesavdelingen, signert av sjefen for Oslo Oppdagelsespolitiet, Johs Sør.²⁴³ Det nye dokumentet inneholdt en liste med 40 personer som var etterlyst av det tyske kriminalpolitiet for høyforræderi. Dette kunne tyde på at norske myndigheter anså Bergen som en mulig destinasjon for de tyske kommunistene som var etterlyst, på grunn av den store kommunistiske bevegelsen i byen. På den andre siden kan også dokumentene ha blitt utsendt til andre politikamre.

²⁴¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport avgitt til politimesteren i Bergen, av politi konstabel Grunnför, datert 25/6-1934»

²⁴² SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra det kongelige justis- og politidepartement. Centralpasskontoret. Oslo, den 3.mars 1933. Asbjørn Lindboe»

²⁴³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Oppmerksomhet henledes på følgende kommunister som etterlyses av Deutsches Kriminalpolizeiblatt for høiforrederi. Oslo Politikammer, oppdagelsesavdelingen den 4. mars 1933. Chefen for oppdagelsespolitiet»

Uansett fortalte dette oss litt om samarbeidet norske justismyndigheter og politiet hadde med utenlandske myndigheter. Sett i ettertid var det et noe kritikkverdig forhold, men i datiden var det tyske politiet blant de beste i Europa og det norske politiet hadde vært på flere studieturer i Tyskland for å lære av politiet der. Dokumentene viste i alle fall en videreformidling av dokumenter og et samarbeid med tysk politi i den forstand at norsk politi måtte være på utkikk og oppmerksom rundt disse personene.

Antifascist- og antikrigskomiteen

Onsdag den 11. april 1934 ble det avholdt en demonstrasjon på Blomstertorvet av antifascist- og antikrigskomiteen til NKP. I rapporten datert 11/4-34 oppga politibetjent Hasle og konstabel Skjelvåg at de var til stede under demonstrasjonen.²⁴⁴ Rapporten anslo at det var mellom 100 og 150 mennesker som deltok, hovedsakelig unge mennesker. I rapporten sto det: «ingen benyttet uniformer».²⁴⁵ Det betydde med andre ord at politiet hadde fokus på å overholde det nylig vedtatte uniformsforbudet fra 1933. Formålet med demonstrasjonen var å vise støtte til arbeidet mot krig og fascisme.

Senere på kvelden skulle det på Folkets hus bli valgt delegater til «Antifascist og antikrigskongressen» som skulle avholdes i Oslo 14.-15. april. Hovedtaler ved demonstrasjonen, Schrøder Evensen, fremholdt at situasjonen i samtiden hadde utviklet seg negativt med den store militære opprustningen som fant sted i Europa. Evensen mente at det da var ekstra viktig for arbeidere, eldre og unge, å holde sammen som arbeidere. Evensen omtalte krigsfarene fascistene utgjorde «.. som en truende forberedelse fra kapitalistenes side til et menneskeslakteri som verden aldri tidligere hadde sett maken til».²⁴⁶

Evensen så på major Quisling og general Gulbrandsen som de fremste representantene for fascismens bevegelse i Norge. Deretter prøvde Evensen å samle støtte fra avholdsbevegelsen ved å si at den beste måten å bekjempe alkohol på, var ved å bekjempe kapitalismen.

²⁴⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport avgitt til politimesteren i Bergen, av politibetjent Kristian Hasle og konstabel Skjelvåg, datert 11/4-1934»

²⁴⁵ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport avgitt til politimesteren i Bergen, av politibetjent Kristian Hasle og konstabel Skjelvåg, datert 11/4-1934»

²⁴⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport avgitt til politimesteren i Bergen, av politibetjent Kristian Hasle og konstabel Skjelvåg, datert 11/4-1934»

Rapporten avsluttet slik: «For øvrig var det ikke noe særlig å hefte sig ved i foredraget. Efter talen blev det masjert i sluttet orden til Folkets hus og demonstrasjonen forløp stille og rolig.»²⁴⁷

Dette betydde med andre ord at selv om møtet skulle fortsette på Folkets hus, avsluttet politiet sine aktiviteter med arrangementet da de forlot Blomstertorvet. Dette kunne ha flere betydninger. En mulighet var at politiet vurderte at informasjonen som fremkom under demonstrasjonen ikke var god nok grunn til å fortsette overvåkningen, altså at det legale politiske arbeidet NKP bedrev ikke var av interesse for politiet. Det ville vært en mye mer inngripende atferd fra politiet å prøve å få tilgang til folkets hus og det som skjedde der. Det var en vesentlig forskjell på å overvåke det som foregikk i det offentlige rom, og å drive mer inngående overvåkning i dens privatsfære. Fokuset til NKP i denne situasjonen var hovedsakelig på fredsarbeid. NKP forsøkte å favne bredt med sin demonstrasjon, og fremholdt Sovjet og arbeiderfellesskapet som løsningen på alle utfordringene.

En smal interesse for DNA

Av rapportene fra 1930-tallet, var det en rapport som omhandlet DNA og AFL. Rapporten ble skrevet i forbindelse med et 1.mai-arrangement i 1934. Arrangementet ble holdt av AFL Bergen, og hadde DNA-mannen Alfred Madsen som hovedtaler. Madsen var på denne tiden representant på Stortinget for DNA. Ifølge rapporten anslo politiet at det var mellom 1000 og 1500 deltagere til stede på demonstrasjonen.

Det kom frem av rapporten til politikonstabel A. Hammer at han selv var til stede under arrangementet.²⁴⁸ Alfred Madsen fokuserte i sin tale på den økonomiske krisen i datiden, og mente at måten de borgerlige partiene forholdt seg til krisen var meget kritikkverdig. Madsen oppfordret deretter arbeidere, bønder og fiskere til en masseopplutning om DNA og AFL, slik at man kunne stå samlet i kampen mot krisen.²⁴⁹

²⁴⁷ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport avgitt til politimesteren i Bergen, av politibetjent Kristian Hasle og konstabel Skjelvåg, datert 11/4-1934»

²⁴⁸ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politikonstabel A. Hammer, datert 1/5-1934»

²⁴⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politikonstabel A. Hammer, datert 1/5-1934»

Rapporten til Hammer avsluttet med konklusjonen at det var ingenting i Madsen sin tale som kunne tydes som oppfordringer til noe som helst straffbart forhold. Rapporten var kort og godt kun en gjengivelse av talen til Madsen som ikke var spesielt interessant med overvåkningsøyne. Rapportens ordlyd var i det hele tatt svært forsiktig.

Den politiske etterretningscentralen

I 1930 opprettet Bergen Politikammer et lokalt etterretningskontor ved oppdagelsesavdelingen, der det arbeidet en dedikert betjent. Der ble det etablert et politisk kartotek med en oversikt over revolusjonære politikere, revolusjonære agitatorer, de revolusjonære partiets tillitsmenn og medlemmer i Bergen, samt alle utsendinger fra Sovjetunionen.

I 1934 var registeret helt a jour og ble beskrevet av politimesteren i Bergen som: «...i meget god og oversiktlig stand».²⁵⁰ Registeret inneholdt flere tusen kort med informasjon om personalia, og hvilke tilknytning de hadde til NKP og organisasjoner tilknyttet partiet. Det eksisterte også i registeret oversikt over hus og eiendommer som tilhørte revolusjonære organisasjoner og fremtredende medlemmer av kommunistpartiet.²⁵¹ Registeret inneholdt også alle organisasjonene som hadde tilknytning til NKP. Kartoteket var svært omfattende og inneholdt mye informasjon.

Betjenten ved etterretningscentralen, fra nå av omtalt som den politiske betjenten, hadde en del spesifiserte oppgaver som var knyttet til arbeidet med den revolusjonære arbeiderbevegelsen. Spesielt viktig var det at den politiske betjenten fulgte med i revolusjonær lokalpresse, både for å orientere seg om begivenheter og kampspørsmål, men også for å avdekke eventuelle gnisninger internt blant de forskjellige kommunistgruppene.²⁵²

Den politiske betjenten skulle kontrollere rykter om mulige våpentransporter. På bakgrunn av dette hadde politiet etablert et samarbeid med tollvesenet, havne- og losvesenet, og

²⁵⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 1.

²⁵¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 1.

²⁵² SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 1.

brannvesenet. Spesielt sistnevnte var viktig for politiet, da man i ly av å foreta en branninspeksjon kunne kontrollere interessante eiendommer uten å ha en ransakingsordre.²⁵³ Altså skjulte politiet seg bak brannvesenet og bedrev ransakninger som kanskje kunne omtales som ulovlige, i alle fall en høyst tvilsom metode med tanke på rettssikkerheten til de berørte.

Personer som ble pågrepet for alminnelige forbrytelser ble kryssjekket mot det politiske registeret. Eksiterte personen der kunne det bli utført ransakelse av bopelen til den arresterte av den politiske betjenten. Enda viktigere var det for den politiske betjenten å inndra personalia på personer arrestert under streiker og andre uroligheter, slik at det politiske registeret hele tiden ble mer komplett. Politiet hadde også muligheten til å gå til husransaker av disse arrestantene.²⁵⁴

Den politiske betjenten hadde også som oppgave å være til stede under demonstrasjoner og sammenkomster av politisk art.²⁵⁵ Under slike begivenheter ble det også tatt i bruk fotografering av deltagerne til senere bruk i det politiske registeret. Dette materialet ble brukt under straffesaker. Rekruttering av informanter som vanket i revolusjonære kretser, og gjerne de som deltok på lukkede møter, var også en av arbeidsoppgavene til den politiske betjenten.

I brevet sendt fra oppdagelsessjefen i Bergen, Anders Aulie, ble det etterlyst penger som skulle brukes til å betale snyltere for informasjon fra de revolusjonære kretsene. Aulie var svært opptatt av dette, da han mente det var en viktig metode under alvorlige situasjoner. Han skrev i sitt brev til Justis- og politidepartementet: «Det trenges imidlertid da pengemidler, ikke altfor snaut tilmålt, der bør stilles til politikammerets disposisjon av statskassen.»²⁵⁶

Dokumentet antydnet på at politiet ga penger til informanter mot informasjon.²⁵⁷ En økonomisk motivert metode på denne måten kunne slå ut begge veier, med tanke på hvor pålitelig

²⁵³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 1.

²⁵⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 2.

²⁵⁵ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 1.

²⁵⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 2.

²⁵⁷ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Til Det kgl. Justis- og Politidepartement - Oslo 21/12»

informasjon egentlig var. Uansett mente Riksadvokaten og politiet at dette ville være en god metode å benytte seg av under urolige situasjoner for å sikre seg pålitelig informasjon.²⁵⁸

Revolusjonsfrykt og sentralisert interesse

Den 10. desember 1934 ble det avholdt et møte på kontoret til Riksadvokaten i Oslo. Møtet hadde kommet i stand som følge av et initiativ fra sjefen i Justis- og politidepartementet. Riksadvokaten fikk oppgaven, i samråd med politimyndighetene, å komme med forslag til forhåndsregler til kontroll av revolusjonær virksomhet.²⁵⁹ På møtet deltok Riksadvokaten, Statsadvokat Faye Hansen, Politimester Welhaven – Oslo, Politimester Selmer – Bergen, Politimester Løchstøer – Trondheim, og Politimester Ulfsby – Narvik.

Målet med møtet var blant annet å fastslå om det ble bedrevet virksomhet med revolusjonær og illegal propaganda. I så fall om det krevdes ekstra virkemidler for å bekjempe dette, eller om det fortsatt kun skulle overlates til lokalt politi. Et tidlig forslag var å opprette et Sentralkontor for å bedre samarbeidet og frigjøre ressurser. Møtet ville også undersøke om det var grunnlag for at revolusjonær propaganda kunne utvikle seg til enda farligere former.²⁶⁰

Representantene på møtet skulle representere et utvalg fra politiet. Spesielt Bergen og Trondheim var steder med antatt sterke revolusjonære krefter, og det var derfor ikke tilfeldig at politimestrene fra disse byene deltok. Møtet drøftet faren for hvorvidt det ble bedrevet revolusjonær propaganda. Samtlige deltagere på møtet var enig i at man ikke kunne se bort ifra at det til en viss grad ble bedrevet revolusjonær propaganda fra de ytterliggående partiers sider. Spesielt kommunistpartiet ble vurdert av gruppen som det partiet som bedrev mest av denne virksomheten, men at også NS til en viss grad drev med lignende virksomhet.²⁶¹

²⁵⁸ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Til Det kgl. Justis- og Politidepartement - Oslo 21/12»

²⁵⁹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Riksadvokaten - FORTROLIG – HERR POLITIMESTER SELMER, BERGEN, datert 17/11-1934»

²⁶⁰ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «PROGRAM for diskusjon på møtet den 10. desember 1934»

²⁶¹ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «PROTOKOLL for møte på Riksadvokatens kontor den 10. desember 1934 ang. revolusjonær propaganda.»

Knyttet til faren for at den revolusjonære propaganda kunne eskalere, konkluderte møtet slik:

Selv om tilhengerne av de revolusjonære aksjoner for tiden neppe er mange – i alle fall ikke utenom Bergen og Trondheim – var alle møtes deltagere enige om, at man efter de høstede erfaringer måtte innrømme, at det er en fare – selv om den ikke netop er aktuell – for at en liten klikk kan komme til å benytte en given anledning til å prøve å tiltvinge sig makten ved illegale midler.²⁶²

Altså ble Bergen og Trondheim ansett som de stedene som var mest revolusjonære.

Protokollen definerte ikke videre hva som mentes med «å tiltvinge seg makten», men dette kunne bli tolket dit hen at møtet mente et revolusjonsforsøk. Selv om det var størst fare for at det kunne utspringe revolusjonsforsøk fra Bergen eller Trondheim, ble allikevel ikke faren vurdert som veldig sannsynlig. Dermed vurderte politiet at Bergen i 1934 fortsatt var et senter for revolusjonære strømninger i Norge.

Centralkontoretes samarbeid med politiet i Bergen

På bakgrunn av funn fra arkivet til Oppdagelsespolitiet i Bergen forela det ikke mye informasjon om samarbeidet mellom Centralkontoret og Oppdagelsespolitiet i Bergen, men det fantes noe. Blant annet sendte oppdagelsessjefen i Bergen, Aulie, inn en rekke forslag til oppgaver og organisering for Centralkontoret.²⁶³ Aulie var opptatt av å sikre økonomiske midler direkte fra staten til arbeidet. Han var også opptatt av viktigheten av det samarbeidet politiet i Bergen hadde hatt med det lokale postvesenet. Han ønsket mer midler til å opprette et skikkelig laboratorium for gjennomlysning av post, og mente dette var en god metode for å tilegne seg informasjon. Aulie la spesielt vekt på brev fra Russland. Han ønsket også at Centralkontoret skulle opprette en mobiliseringsplan i tilfelle alvorlige uroligheter. Han så for seg at uroligheter ville oppstå flere steder i landet samtidig, der politiets viktigste oppgave ville være å sikre militære våpendepoter. Aulie mente at man ikke kunne stole på Forsvaret til

²⁶² SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «PROTOKOLL for møte på Riksadvokatens kontor den 10. desember 1934 ang. revolusjonær propaganda.»

²⁶³ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 2.

å selv utføre en slik oppgave.²⁶⁴ Til slutt var han opptatt av å kunne styrke fremmedkontrollen på kort varsel, og fremholdt at fremmedkontrollen i Bergen ikke var tilfredsstillende nok med kun en mann.²⁶⁵ Det Aulie mest sannsynlig fryktet var at det kunne komme inn personer til landet som utgjorde en sikkerhetsrisiko. Spioner kunne prøve å komme inn i Norge, og på grunn av lite ressurser i fremmedkontrollen ville de ikke klare å oppdage disse.

Oppsummering 1930-tallet

Basert på en rekke rapporter presentert i kapittelet kan en slå fast at det fant sted overvåkning av den revolusjonære arbeiderbevegelsen på 1930-tallet i Bergen. Det var den kommunistiske bevegelsen Oppdagelsespolitiet fant mest interessant. En rekke rapporter forekom, og inneholdt varierende grad av relevant informasjon. En overhengende andel av rapportene inneholdt lite spennende informasjon, og virket som overvåkning for overvåkningens skyld. De kunne også tolkes som en preventiv tilstedeværelse basert på antagelser om trusselen arbeiderbevegelsen kunne utgjøre. Innholdet i rapportene tilsa at faren arbeiderbevegelsen utgjorde var liten. Politimesteren derimot mente samtidig at arbeiderbevegelsen utgjorde en trussel.

Analyse av politiets arbeid og fokus

Rapportene, altså den faktiske overvåkingen, utgjorde den største andelen av dokumenter i arkivet til Oppdagelsespolitiet fra 1930-tallet. Rapportene ble skrevet av flere forskjellige ansatte ved oppdagelsesavdelingen. I alt var det elleve betjenter og fem konstabler som hadde skrevet overvåkningsrapportene. Det store antallet ansatte som hadde deltatt i overvåkingen, tydet på en større ressursbruk i arbeidet med overvåkingen. Samtidig var det ikke sikkert at flere betjenter og konstabler til å bedrive overvåkning var den beste ressursbruken. Ser man antall rapporter under ett, har hver ansatt i gjennomsnitt skrevet mellom en og to rapporter hver. Om man var delvis tilstedeværende i arbeidet med overvåkingen kunne fort

²⁶⁴ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 2.

²⁶⁵ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.» 3.

helhetsinntrykket bli borte. Likevel var det flere av betjentene, spesielt Nøkleby og Sellevold, som hadde skrevet desidert flest rapporter. Dette kunne bety at det var disse to betjentene som sto for hoveddelen av overvåkningen av arbeiderbevegelsen, og talte for at de burde ha hatt god kjennskap til bevegelsen. Med andre ord deltok noen av de andre betjentene og konstablene kun i overvåkningsarbeid ved enkelttilfeller.

De fleste rapportene var skrevet «til Oppdagelsespolitiet Bergen Politikammer», men det eksisterte også noen rapporter som var «avgitt til Politimesteren i Bergen». Om det var noe forskjell på disse to typene rapporter, var ikke helt enkelt å svare på. Innholdet i rapportene var skrevet noenlunde likt, og begge rapporttypene var skrevet av både konstabler og betjenter. Ofte var ordenspolitiet også til stede på demonstrasjoner og arrangementer i regi av arbeiderbevegelsen, da hovedsakelig for å opprettholde orden i gatene. Det var en mulighet for at rapportene som var skrevet «til politimesteren», ble skrevet av ansatte fra ordenspolitiet dersom de hadde tilegnet seg interessant informasjon. Samtidig kunne det hele også dreie seg om en tilfeldighet da det kun eksisterte et fåtall rapporter adressert «til politimesteren».

Dette dreide også søkelyset over på Oppdagelsespolitiets ansatte. Av det vi vet, var det i 1914 ansatt 12 betjenter og en sjef ved Oppdagelsespolitiet. I 1924 var det totalt 20 ansatte ved avdelingen, derav 3 overordnede, 2 sekretærer og 15 betjenter. Hvordan sammensetningen var etter dette er noe usikkert, men basert på tidligere kilder var det ingen konstabler ansatt ved avdelingen. Ved ordenspolitiet var det derimot ansatt mange konstabler. Uavhengig av rapporttypene, kan alle rapportene skrevet av konstablene komme fra ordenspolitiet. Det ville i så fall bety at Oppdagelsespolitiet mottok informasjon fra ordenspolitiet, noe som er interessant i den forstand at det tydet på en smart utnyttelse av ressurser og et steg mot en profesjonalisering. Samtidig vet vi at Oppdagelsespolitiet fikk mer ressurser på 1930-tallet på grunn av den mye omtalte bombesaken i 1930. Det var derfor ikke helt utenkelig at konstablene faktisk var ansatte i Oppdagelsespolitiet.

Hvem var de overvåkede? De overvåkede var kommunistene, og fordi de ble overvåket er det nærliggende å hevde at det var de politiet så på som den største bekymringen innenfor arbeiderbevegelsen. NKP hadde en god oppslutning i Bergen og på Vestlandet. Det kom klart frem av rapportene at NKP og organisasjoner tilknyttet NKP hadde politiets oppmerksomhet i overvåkningen, og var hovedfokuset.

Brevet fra oppdagelsessjefen i Bergen sendt til JPD, ga inntrykk av en svært profesjonell etat knyttet til arbeidet med overvåkningen.²⁶⁶ Brevet hevdet at det var utelukkende en betjent som hadde hovedansvaret for den politiske overvåkningen. Utfra alle rapportene var det dog vanskelig å si noe om hvilken betjent ved oppdagelsesavdelingen som egentlig var den politiske betjenten. Basert på antall rapporter fra Nøkleby og Sellevold, kunne det være nærliggende å tro at det var en av disse to som innehadde denne stillingen. Det fremkom heller ikke informasjon i måten rapportene var skrevet på som tilsa hvem som hadde hovedansvaret. Utfra rapportene virket det ikke som det var laget en formell standard for skriving av rapporter.

Rapportene fra 1930-tallet ga i de fleste tilfellene tydelig informasjon om hvor de hadde fått informasjonen sin fra. De fleste rapportene var skrevet av betjenter og konstabler som selv bevitnet hendelsene, og gjerne samme dag som hendelsene fant sted. Dette var en styrke for rapportene, ettersom det var klarhet i hvor informasjonen kom fra. Rapportene var skrevet på en objektiv måte, der politiet var opptatt av å referere innholdet i taler og agitasjon de bevitnet. Måten rapportene var skrevet på var på ingen måte dømmende eller lignende. Kun de faktiske forhold som hadde funnet sted var hovedfokuset i rapportene. I flere rapporter ble det også foretatt en vurdering om noe straffbart hadde funnet sted.

Politiets informasjonsinnhenting kom fra åpne kilder. Demonstrasjoner, medlemsmøter og lignende ble annonsert i avisa, og arrangert i det offentlige rom som var lett tilgjengelig for politiet. Politiet brukte til en viss grad aviser til å innhente informasjon. Dokumentet vedrørende etterretningssentralen ga inntrykk av at politiet også benyttet seg av andre metoder som postlesning, tilstedeværelse på mer lukkede møter og andre metoder, som talte for en mer profesjonell etat. Allikevel fremkom det ikke informasjon i rapportene om at disse metodene ble brukt, men en må kunne anta at de ble brukt siden det var beskrevet i dokumentet om etterretningssentralen. Det betydde simpelt hen at ingen av rapportene i arkivet ga noe innsikt i når, hvordan og hvor ofte disse metodene ble anvendt.

Det at det var så mange rapporter med intetsigende og uinteressant informasjon kunne forklares på to måter. Enten ble rapportene skrevet som et bevis på en utført jobb, og kun det. En annen forklaring var at politiet ikke visste hvor de burde overvåke for å få resultater. Allikevel blir det feil å påstå at arbeidet til politiet var dårlig fordi rapportene inneholdt lite

²⁶⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningssentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934»

interessant informasjon. Det at de fant lite interessant informasjon var et funn i seg selv på at de overvåkede ikke utgjorde en trussel.

Politiets beskrivelse av et fullstendig kartotek med informasjon om personer, organisasjoner, eiendommer og utlendinger tilknyttet kommunistene, ga tydelig inntrykk av en etat som ønsket å profesjonalisere seg. Likevel viste noen av rapportene mangel på kunnskap, som satte spørsmålsteget til i hvilken grad kartoteket ble benyttet som et hjelpemiddel for politiet. Et annet spørsmål til grad av profesjonalitet, var ressursbruken. Utplasseringen av flere betjenter ved demonstrasjoner som viste seg å ikke være annet enn intetsigende, var en noe merkelig ressursbruk. Den mangelfulle rapporteringen i etterkant av demonstrasjoner med så stor ressursbruk, kunne tyde på at rapportenes betydning til senere bruk var begrenset.

Fokuset politiet hadde på å skaffe seg penger, slik at de kunne aktivere og betale informanter, var noe kritikkverdig. En slik bruk og kjøp av informasjon kunne i verste fall gjøre at informanter fortalte hva som helst kun for å profitere på det. Det var allikevel usikkert i hvilken grad politiet faktisk benyttet seg av denne metoden. Det kan derfor tenkes at det ble med tanken, men det var uansett en skummel og lite pålitelig måte å innhente informasjon.

Den overvåkede arbeiderbevegelsens hovedfokus var kampen mot fascismen og kampen for bedre levevilkår for arbeiderne. En stor del av rapportene omhandlet demonstrasjoner av diverse kommunistgrupperinger der de satt fokus på fascismen i Europa og Norge.

Flere rapporter fra før 1935 beskrev en skarp tone under taler i forbindelse med demonstrasjoner, og flere personer i NKP kom med skarpe beskyldninger mot DNA og andre sosialister. Beskyldningene gikk blant annet ut på at NKP sammenlignet DNA med fascistene. Dette hadde blant annet bidratt til at NKP isolerte seg selv, og ble en mer og mer marginalisert del av arbeiderbevegelsen.²⁶⁷

NKP hadde foreslått ovenfor DNA en fellesfront mot fascismen allerede i 1933. Denne ble ikke noe av fordi DNA ønsket konsolidering, noe NKP ikke ønsket.²⁶⁸ Etter hvert mente Komintern at valget sto mellom det borgerlige demokratiet og fascismen. Derfor innførte Komintern i 1935 en felles enhetsfront sammen med sosialdemokratene mot fascismen, blant annet på grunn av Hitlers maktovertagelse i Tyskland og forfølgelsen av den tyske

²⁶⁷ Pryser. *Klassen og nasjonen – Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind IV*. 81.

²⁶⁸ Lippe, Just. *Norges kommunistiske partis historie. 1 : Forhistorien, partiets stiftelse, tiden fram til den annenverdenskrig*. (Oslo: Falken forlag, 1963), 280-282.

arbeiderbevegelsen.²⁶⁹ Dermed forsvant også de store visjonene om en revolusjon. På bakgrunn av dette endret NKP sitt syn seg. Fokuset til NKP var ikke på revolusjonen, men en felles front i kampen mot fascismen. Funn fra overvåkningsrapporter etter denne innføringen, viste en mildere og mer konfliktsky tone fra NKP, der fokuset lå på en samlet kamp mot fascismen.

Hva vurderte politiet som den største trusselen knyttet til arbeiderbevegelsen? Basert på rapportene fra 1930-tallet var det lite som pekte seg ut som spesielt urovekkende eller bekymringsfullt. Likevel vet vi at politimesteren i Bergen og Riksadvokaten så på et potensielt revolusjonsforsøk som en mulighet, dog en begrenset mulighet. Altså var inntrykket fra politimesteren at det var mye å frykte, mens realiteten fra rapportene ga svært få holdepunkter for hans frykt. Allikevel kan man ikke neglisjere politimestrenes revolusjonsfrykt. En annen frykt politimesteren hadde var de svært begrensede ressursene som politiet hadde til rådighet til fremmedkontrollen, da en fryktet at utenlandske spioner kunne slippe inn uten å bli oppdaget. Basert på funnene i rapportene kunne man påstå at overvåkingen i seg selv ikke kunne forsvares med tanke på ressursbruken. Overvåkingen fant sted på bakgrunn av antagelser knyttet til arbeiderbevegelsen. Samtidig var det vanskelig å bedrive overvåking uten å også overvåke personer det egentlig ikke var grunnlag for. Overvåkingen var heller ikke særlig inngripende i den forstand at den stort sett foregikk i det åpne rom.

²⁶⁹ Pryser. *Klassen og nasjonen – Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind IV*. 80-81.

V. Sammenligning mellom 1920-tallet og 1930-tallet

I dette kapitlet skal jeg foreta en komparativ analyse av de to periodene. Jeg vil sette rapportene opp mot hverandre for å vurdere forskjellene og likhetene i organiseringen av overvåkingen, hva som er nytt og hva som representerer kontinuitet.

Jeg vil belyse politietatsens prioriteringer i gjennomføring, organisering, fokus og metodiske fremgang i arbeidet med overvåkingen av arbeiderbevegelsen. Ved hjelp av denne analysen vil jeg også peke på endringer i arbeiderbevegelsen og tilhørende politiske miljøer, politiet og bevegelsens forholdsmessighet samt motiv for overvåkingen.

For det første vil denne analysen være knyttet til det overnevnte med politiets arbeid og metodikk. For det andre vil det foreligge vurderinger knyttet til arbeiderbevegelsens ideologiske fundament og radikale tendenser. Spesielt viktig blir dette i vurderingen av om det finnes noen konkrete endringer i arbeiderbevegelsens revolusjonære og radikale holdninger.

Til slutt vil jeg forsøke å sette denne analysen inn i et større historiografisk perspektiv, hvor målet er å belyse overvåkingen i Bergen vurdert opp mot overvåkingen av og responsen mot radikale miljøer i tidsperioden, politiets arbeid og den generelle oppfattelsen av arbeiderbevegelsens radikale tendenser i slike miljøer fra 1920-1935.

Fokuset til Oppdagelsespolitiet har hele tiden vært den revolusjonære arbeiderbevegelsen, først DNA på 1920-tallet, og deretter NKP på 1930-tallet. På 1930-tallet viste Oppdagelsespolitiet knapt interesse for DNA, noe som må ha betydd at Oppdagelsespolitiet ikke lengre så på dem som en revolusjonær trussel.

Rapportenes oppbygning

I dette delkapitlet vil jeg vurdere rapportenes oppbygning. Jeg vil se på hva som var likt og ulikt, hva som endret seg og hva rapportene ble bygd på.

Rapportene på 1920-tallet kunne deles inn i to grupper; offentlige begivenheter og informasjon om rykter fra informanter. Det eksisterte også en hel del interne dokumenter fra arbeiderbevegelsen, som politiet hadde fått tilgang til eller anskaffet. Da det gjaldt rapporter

skrevet utfra hendelser i det åpne rom, som demonstrasjoner på offentlig sted, eller møtene på folkets hus, kom det ikke alltid helt klart fram om politiet hadde observert/deltatt i demonstrasjonen selv, eller fått informasjonen fra noen som deltok. I rapportene som refererte til informanter, kom det tydelig fram at informasjonen stammet fra en informant.

Fra rapportene på 1930-tallet kom det som regel klart fram hvor informasjonen kom fra. Ofte sto det i rapportene «undertegnede var tilstede på demonstrasjon ...» eller «undertegnede var tilstede på møte i folkets hus». Det at det kom klart fram at det var politifolkenes egne observasjoner, var en fordel. Hvis rapportene var forfattet basert på referat fra en kilde, økte sjansen for at informasjon ble feiltolket under videreformidlingen.

Informasjon fra informanter kunne være en god kilde til informasjon og etterretning, så sant informantene hadde rene motiver. Et stort problem med noe av informasjonen som informantene kom med på 1920-tallet, var at den ofte viste seg å ikke stemme. Tidvis var politiet opptatt av å betale informanter som kan ha ført til at de kom med overdrevne rykter for å få betaling. Det kunne også være problematisk om informantene var politiske motstandere med uedle motiv. Tilsynelatende virket det ikke som politiet vurderte den mest oppsiktsvekkende informasjonen fra informantene som troverdig.

Hvor troverdig informasjonen egentlig var fra de mest oppsiktsvekkende revolusjonære rapportene er vanskelig å vurdere. Flere av rapportene bar tidvis preg av at politiet hadde svært dårlig oversikt over hva som faktisk foregikk på 1920-tallet. For eksempel virket det som at politiet ikke visste hvem Bukharin var da navnet hans kom opp i en rapport fra tidlig 1920-tallet. Det ble iallfall ikke gjort noe poeng ut av hans tilstedeværelse. Det ble feil å si at rapportene fra politiets egne opplevelser var de mest korrekte og beste kildene bare i ånd av å være politiets førstehåndsberetninger. Rykter og informanter supplerte i alle fall førstehåndsrapporter med annen informasjon, og kunne i prinsippet være vel så bra som førstehåndsrapporter. Uansett var ikke informasjonen rett eller feil bare på bakgrunn av å komme fra en politimann eller informant. Det essensielle var vurderingen av informasjonen, men uansett ga rapportene fra politimennene og informantene et bilde av hvilken informasjon politiet hadde opparbeidet seg.

En del av rapportene fra 1920-tallet kom med relativt oppsiktsvekkende informasjon om revolusjonære trusler. Et eksempel var rapporten fra 1921 knyttet til revolusjonær virksomhet fra havnearbeidernes forening. Kilden til informasjonen var en svigersønnen til en havnearbeider som visstnok var bolsjevik. Ingen navn eller noe som helst annet ble oppgitt for

å spore opp informanten. Dermed var det vanskelig å vurdere troverdigheten til kilden. Det kunne tenkes at informanten ble anonymisert i rapporten av hensyn til egen sikkerhet. Likevel framkom det ikke noe annen informasjon i arkivet om denne potensielt revolusjonære handlingen. Dermed tydet det på at politiet verken tok informasjonen særlig alvorlig, eller så på det som en reel trussel. Det eksisterte andre lignende rapporter om potensiell alvorlig revolusjonær virksomhet på 1920-tallet.

Det var ingen slike rapporter om revolusjonære trusler fra 1930-tallet. Hvorfor ikke? Var det på grunn av arbeidet til politiet, som for eksempel at politiet ikke hadde fått det med seg? Basert på funn tidligere i oppgaven var det legitimt å stille spørsmål til politiets arbeid. Allikevel handlet nok ikke dette om politiets arbeid, da utviklingen må kunne kalles en trend.

Det var selvfølgelig en mulighet for at disse dokumentene hadde forsvunnet fra arkivet, men at det gjaldt alle slike rapporter fra 1930-tallet var mindre sannsynlig. Dermed ble spørsmålet om det hendte noe med de overvåkede. Ble de mindre revolusjonære, og var det av den grunn ingen rapporter fra 1930-tallet vedrørende revolusjonære hendelser eller forløp til det. Dette kommer jeg tilbake til under delkapittelet om *de overvåkede*.

Mellomrommet 1925-1929

En interessant observasjon var at fra 1930 eksisterte det igjen rapporter fra overvåkningen. Sannsynligheten for at det ikke fant sted overvåkning mellom 1925 og 1929 var svinnende liten. Noe som var mer sannsynlig var at rapportene fra overvåkningen i denne perioden ble borte. I stortingsvalget i 1924 hadde NKP fått mer enn ti ganger så mange stemmer som DNA i Bergen.²⁷⁰ Generelt engasjerte den revolusjonære arbeiderbevegelse mange tilhengere innen arbeiderbevegelsen i byen, noe som burde talt for fortsatt overvåkning i perioden. Begge arbeiderpartiene var også uttalt revolusjonære. Hvis det var tilfelle at det ikke fant sted overvåkning mellom 1925 og 1929, kan grunnen til at den startet opp igjen i 1930 ha vært at harde økonomiske tider igjen hadde gitt grobunn for revolusjonære løsninger. Dette forklarte likevel ikke hvorfor det ikke eksisterte overvåkningsmateriale fra perioden. Per Ole Johansen omtalte en nedgang i overvåkningen i perioden 1925 til 1930, men ikke en stans i

²⁷⁰ Statisk Sentralbyrå. *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 176. STORTINGSVALGET 1924.*

overvåkningsarbeidet.²⁷¹ I 1930 hadde NKP tapt stilling i forhold til DNA i Bergen.²⁷² Ved stortingsvalget dette året hadde DNA oppnådd over dobbelt så mange stemmer som NKP. DNA hadde riktignok et program i 1930 som sto mer venstrerettet enn foregående valg, men det eneste som eksisterte av rapporter knyttet til overvåkning av DNA på 1930-tallet var fra 1934.²⁷³ Det var mest sannsynlig ikke en stopp i overvåkingen i det aktuelle tidsrommet, men heller at overvåkingsmaterialet forsvant.

Gjennomføring av overvåkingen

I dette delkapittelet vil jeg undersøke selve gjennomføringen av overvåkingen, hvem som var involvert og hyppigheten av overvåkingen.

Overvåkingen som fant sted på 1920-tallet var preget av noe usikkerhet i det utførte arbeidet. Basert på alle rapportene fra 1920-tallet, var overvåkingen noe vilkårlig, og både folk som drev med legal politisk virksomhet, samt mer revolusjonære personer/grupper, ble overvåket. Selve overvåkingen var ingen god pekepinn i seg selv på om de overvåkede bedrev noe som faktisk forsvarte overvåkingen. På en annen side var overvåkingens funksjon å fange opp potensialet for revolusjonær virksomhet og vurdere hva som faktisk utgjorde en trussel. 1920-tallet var en periode preget av stor revolusjonsfrykt. Dermed hadde det blitt vanskelig å bedrive overvåking, uten å overvåke noen som det egentlig ikke var behov for.

Rapportene fra 1920-tallet var alle skrevet av politibetjent Johan Grimseth, mens rapportene på 1930-tallet var forfattet av 16 forskjellige konstabler og betjenter. Dermed var det en helt klar trend at arbeidet med overvåkingen av den revolusjonære bevegelse hadde fått større ressurser fra politietaten utover mellomkrigstiden. Selv om det var flere ansatte som jobbet med den revolusjonære bevegelse på 1930-tallet, vet vi ikke hvor mye av arbeidstiden de enkelte ansatte brukte på å jobbe med det. Med tanke på at Oppdagelsespolitiet hadde andre oppgaver, som å etterforske sedelighetsforbrytelser og annen kriminalitet, ble det vanskelig å forestille seg at en avdeling med 20-30 ansatte brukte halvparten av staben til å utelukkende overvåke arbeiderbevegelsen.

²⁷¹ Johansen. *Da Generalstabten var overvåkningspoliti*. 45-46.

²⁷² Statisk Sentralbyrå. *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 156. STORTINGSVALGET 1930*

²⁷³ KILDE

Det var to betjenter som hadde skrevet en større andel av rapportene på 1930-tallet. Det ble derfor nærliggende å tro at det var disse to betjentene som mer eller mindre arbeidet utelukkende med overvåkingen, og fikk hjelp av andre ansatte i oppdagelsesavdelingen ved behov. Det var også mange flere rapporter knyttet til overvåking på 1930-tallet enn 1920-tallet. Alt i alt kan en konkludere med at overvåkingen økte i omfang fra 1920-tallet til 1930-tallet. Betydde denne økte tilstedeværelsen at de revolusjonære hadde blitt enda farligere og dermed trengte å bli overvåket enda tettere? Eller lå politiet på etterskudd, slik at det økte fokuset på arbeiderbevegelsen fikk større ressurser da bevegelsen faktisk hadde blitt mindre radikal og revolusjonær?

Johan Grimseth var tilsynelatende den ene personen som bedrev overvåkingen på 1920-tallet. Arbeidet til Grimseth viste at politiet hadde lest mye aviser, som hadde blitt brukt som en kilde for informasjon. På flere rapporter var det avisutklipp lagt ved rapportene. Det betydde helt klart at aviser, og spesielt Arbeidet, var en viktig kilde til informasjon for politiet. På mange måter var dette en fornuftig bruk av de ressursene Grimseth hadde tilgjengelig, og det må ha spart han for noe arbeid om han skulle innhentet informasjonen på annen måte. Samtidig viste bare Arbeidet det arbeiderbevegelsen ville at den skulle vise, og dermed økte muligheten for feilaktig fremstilling av informasjon. Dog skulle Grimseth reist mer rundt, deltatt på flere møter og innhentet enda mer informasjon, hadde det mest sannsynlig blitt altfor mye for en mann å gjøre.

Uansett om politiet hadde flere ansatte engasjert i overvåkningsarbeidet på 1930-tallet, kunne en spørre seg om arbeidet egentlig var så mye bedre. Med flere ansatte kunne det bli vanskeligere med en god helhetsoppfattelse av den revolusjonære arbeiderbevegelsen. «Jo flere kokker, desto mer søl»? Et annet aspekt ved arbeidet til politiet var vedrørende hvor godt egnet de egentlig var til å bedrive overvåkningsarbeid. Kunne mangel på interessante funn skyldes at politiet ikke hadde spesielt gode forutsetninger til å bedrive overvåking?

Fokus og metodisk fremgang

I dette delkapittelet vil jeg se på hvilke forutsetninger politiet hadde for å bedrive overvåking og sammenligne metodene brukt av politiet.

Statens politiskole ble etablert i 1920 og var lokalisert i Kristiania, men hadde hele landet som opptaksgrunnlag. Fram til 1928 var det et kull i året bestående av mellom 18 og 22 studenter

som deltok på et grunnleggende konstabelkurs med varighet på to til fire måneder. Det ble på tidlig 1920-tallet foreslått etterforskningskurs fra Politiforbundet, men på grunn av dårlig økonomi og politiske uenigheter ble dette ingen realitet.²⁷⁴ Skolen ga rekruttene opplæring i en militarisert og autoritær politirolle.²⁷⁵ I utdanningen ble det spesielt lagt vekt på massetjeneste, som ville si hvordan manøvrere store menneskemasser.²⁷⁶ Fra 1928 ble det etablert et seks måneders konstabelkurs, men kun med ett til to kull per år med samme størrelsesorden som tidligere. Det ble også etablert korte etterforskningskurs.²⁷⁷ Dermed eksisterte det et svært begrenset utdanningstilbud for politiet i mellomkrigstiden, der hovedtyngden lå på konstabelvirksomhet og grunnutdanning.

Av de polititjenestemennene som deltok i overvåkningsarbeidet var det kun en konstabel som var ung nok til å være student ved Statens politiskole, August Skjelvaag, født i 1897.²⁷⁸ Med tanke på hvor få studenter skolen tok opp, var det usikkert om Skjelvaag hadde vært student der. Poenget ble dermed at politiskolen ikke hadde spilt noen vesentlig rolle for hvordan overvåkningsarbeidet foregikk. På bakgrunn av dette hadde ikke polititjenestemennene noe spesifikk utdanningsbakgrunn innen overvåkningsarbeid, og gjorde at dette arbeidet hovedsakelig var erfaringsbasert. Erfaringene politiet hadde opparbeidet seg med overvåkningsarbeid på 1920-tallet, førte til at de fikk et bedre grunnlag for overvåkningsarbeid på 1930-tallet.

I flere rapporter ble det beskrevet arrangementer som det tilsynelatende ikke var nødvendig med flere betjenter til å overvåke. Det var en mulighet for at politiet hadde forventinger om at det ville finne sted hendelser som krevde flere betjenter på samme arrangement. Det kan på den andre siden tyde på at det ble mindre å overvåke, men at man måtte bruke ressursene en hadde fått tildelt til overvåkning av det faktiske formål. Da det ble forfattet en kort rapport per arrangement av flere betjenter, satt det spørsmåltegn ved betydningen av rapportene som en faktisk redegjørelse for hva som fant sted, og ikke bare et bevis for tilstedeværelse. Dermed kunne en også hevde at det vel så mye dreide seg om en tilstedeværelse fra politiet sin side, der det handlet mindre om de faktiske resultatene. I noen tilfeller ble de nedskrevne rapportene mer et bevis for en tilstedeværelse og utført jobb fra betjentens side.

²⁷⁴ Ellefsen, Hjørdis Birgitte. Sørli, Vanja Lundgren. Egge, Marit. *Kunnskap for et tryggere samfunn? Norsk politiutdanning 1920-2020*. (Oslo: Cappelen Damm Forlag, 2021), 62-76.

²⁷⁵ Ellefsen. Sørli. Egge. *Kunnskap for et tryggere samfunn? Norsk politiutdanning 1920-2020*. 78.

²⁷⁶ Ellefsen. Sørli. Egge. *Kunnskap for et tryggere samfunn? Norsk politiutdanning 1920-2020*. 78-79.

²⁷⁷ Ellefsen. Sørli. Egge. *Kunnskap for et tryggere samfunn? Norsk politiutdanning 1920-2020*. 76.

²⁷⁸ Gravplassmyndigheten i Bergen. *August Hermann Skjelvagg*. (26/10-2022)

På 1930-tallet var det mindre bruk av åpne kilder i form av aviser i motsetning til 1920-tallet. På den ene siden kunne dette bety at de overvåkede hadde blitt klare over at politiet brukte dette som en kilde og dermed forsøkte å skjule hva de drev med. På den andre siden var kanskje ikke behovet like stort for å bruke aviser så mye, da man hadde flere tilgjengelige ansatte som kunne samle inn informasjon. Allikevel fantes det dokumenter fra politiet som antydte at bruk av aviser fortsatt var en viktig metode for innsamling av informasjon på 1930-tallet. Dette betydde med andre ord at politiet fortsatt brukte denne metoden, men at de ikke var like avhengig av aviser for å samle inn informasjon som på 1920-tallet. Dette talte for at politiet benyttet seg av flere metoder, som igjen pekte mot en profesjonalisering.

Et annet viktig aspekt som talte for at overvåkningsarbeidet ble profesjonalisert på 1930-tallet, var opprettelsen av etterretningskontoret og deres kartoteket. Dette ga politiet oversikt over alle personer, organisasjoner og steder tilknyttet det politiet anså som revolusjonære kommunister. På den måten fikk politiet en mye bedre oversikt over hvem som faktisk var en del av bevegelsen. Det ble også beskrevet hvor flittig kartoteket ble brukt som en kryssjekk ved arrestasjoner, og hvordan det hele tiden ble oppdatert. Utviklingen av kartoteket var også svært viktig fordi det forenklet arbeidet med overvåkingen av arbeiderbevegelsen ved at politiet hadde mer kontroll over personer involvert sammenlignet med 1920-tallet.

Rapportene viste ingen tegn til arbeid med revolusjonære planer på 1930-tallet. Samtidig mente politimesteren at det fortsatt var en så betydelig fare for revolusjon at han ønsket mer penger til politiets arbeid. Rapportene vi har sett på i denne oppgaven underbygde ikke politimesteren sin bekymring. Allikevel var denne informasjonen viktig da politimesteren vurderte forholdet dit hen. Politimesteren var den øverst rangerte innen politikammeret og mottok etterretning fra egne rekker, andre politikamre, departementet, Forsvaret og andre relevante myndighetsinstanser, som ikke har blitt vurdert innenfor mandatet til denne oppgaven. På bakgrunn av dette kunne man ikke neglisjere politimestrenes bekymring. Dette betydde med andre ord at politimesteren hadde mottatt annen informasjon, som han mente var mer troverdig enn rapportene fra hans egne tjenestemenn i oppdagelsesavdelingen, noe som igjen svekket betydningen av oppdagelsesavdelingens rapporter.

Ifølge rapportene var det ingen revolusjonær trussel fra arbeiderbevegelsen på 1930-tallet, men politimesteren oppfattet fortsatt denne trusselen, og ba om økte statlige bidrag. Siden vi ikke kjente kildene til politimesteren, kunne ikke opphavet til informasjonen vurderes. Noe rart var det da at hans egne tjenestemenn ikke fanget opp trusselen, gitt det omfattende

overvåkingsarbeidet de utførte. Det kunne ha vært en mulighet for at politimesteren brukte trusselen i et forsøk på å skaffe økte bevilgninger til politikammeret.

Organisering

I dette delkapittelet vil jeg sammenligne organiseringen fra politiets side knyttet til overvåkningen.

På det kommunale budsjettet i Bergen hadde politivesenet i 1914 et budsjett på 283 300 kroner.²⁷⁹ I 1930 hadde budsjettet økt til 1 095 582 kroner.²⁸⁰ Budsjettet i 1934 var på 1 026 124 kroner.²⁸¹ Justert for inflasjon hadde politibudsjettet mer enn dobbelt seg fra 1914 til 1930.²⁸² Selv om det tilsynelatende kunne se ut som budsjettet hadde sunket fra 1930 til 1934, hadde det på grunn av deflasjonen nesten nøyaktig samme verdi.²⁸³ Altså hadde budsjettene økt kraftig, og det hadde også antall rapporter. Dermed kunne det være en korrelasjon mellom økte budsjetter og større antall rapporter. Resultatet av et høyere budsjett var flere rapporter. Antall skrevne rapporter per tjenestemann som hadde deltatt i overvåkningen, hadde derimot sunket fra 1920 til 1930-tallet.

Som tidligere nevnt i oppgaven var det usikkert hvor mye av den totale arbeidstiden hver enkelt tjenestemann brukte på overvåkingsarbeidet. Dermed var det vanskelig å sammenligne tallene, men de ga en indikasjon. Det var en økt ressurstildeling, men den økte ressurstildelingen gjenspeilte seg ikke helt i arbeidet, da en måtte kunne forventet et noe mer omfattende arbeid og bedre kvalitet med økningen av tjenestemenn involvert. Så man dog dette i sammenheng med nedgangen i oppslutningen til NKP, som utgjorde overvåkede, ble kritikken kanskje noe hard. For om det var færre å overvåke ville det vært en naturlig forklaring på hvorfor det noen ganger var til stede mange tjenestemenn på arrangementer av

²⁷⁹ Fossen, Anders Bjarne. Ertesvaag, Egil. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer*. Bergen, 1992. 241.

²⁸⁰ Statisk sentralbyrå. *Norges kommunale finanser i regnskapsåret 1930-31 med Tillegg: Sammendrag av kommunenes og statens utgifter og inntekter i budgettårene 1930-31*. 41.

²⁸¹ Statisk sentralbyrå. *Norges kommunale finanser i regnskapsåret 1930-31 med Tillegg: Sammendrag av kommunenes og statens utgifter og inntekter i budgettårene 1933-34*. 43.

²⁸² Statisk sentralbyrå, priskalkulator utregning. 283 300 kroner i 1914verdi tilsvarer 447 315 kroner i 1930. $1095582/114315 = 2,449$. Dermed er budsjettet økt med cirka 2,5ganger fra 1914 til 1930.

²⁸³ Statisk sentralbyrå, priskalkulator utregning. 1095582 kroner i 1930 tilsvarer i 1934 1022543. Når budsjettet i 1934 var på 1026124 har dermed budsjettet økt med 3581 kroner. Altså cirka samme budsjett i 1930 og 1934 når det er prisjustert.

tilsynelatende lite interessant art. Dermed forklarte det også noe av kritikken rettet mot kvaliteten og omfanget av arbeidet.

Allikevel har det vært en utvikling i arbeidet til politiet fra 1920-tallet. Det var blitt flere involverte betjenter, politiet hadde deltatt på flere tilstelninger og skrevet flere rapporter. Dermed hadde også politiet større ressurser å sette inn, om behovene hadde oppstått. Så man periodene opp mot hverandre, talte det for en for profesjonalisering av etaten.

De overvåkede

Fokuset til Oppdagelsespolitiet var på starten av 1920-tallet rettet mot DNA, som på denne tiden var et differensiert parti preget av intern maktkamp. Et flertall av partiet var uttalt revolusjonære og sto nærme internasjonal kommunisme og Moskva. Mange fra arbeiderbevegelsen i Bergen tilhørte denne nye retningen. I Bergen hadde de revolusjonære en særstilling sammenlignet med resten av landet. Dette kunne forklare rapportene som var knyttet til ulovlig revolusjonær virksomhet. De revolusjonære som ble overvåket var en del av DNA.

Det var et opphold i rapporter fra 1925 til 1929. Rapportene etter dette var fra 1930 og fremover. Med disse rapportene kom det også et fokusskifte i politiet. Det var ikke lenger DNA som var interessante å overvåke, men NKP og organisasjoner knyttet til dem. Selv om det var et skifte fra DNA til NKP, var det likevel et begrenset skifte i fokus. Dette var fordi et stort flertall av arbeiderbevegelsen i Bergen tilhørte ytre venstre og kommunismen. Etter at kommunistene brøt ut av DNA i 1923 og etablerte NKP, mistet DNA Bergen over 70 % av medlemmene sine. De fleste ble deretter en del av NKP. Dermed var det mange av de samme personene som politiet fortsatt overvåket, selv om de hadde byttet parti og organisasjon. Funnene fra rapportene tydet på at arbeiderbevegelsen på 1920-tallet i større grad var preget av en revolusjonær gnist enn senere.

Utviklingen ved avgitte stemmer i stortingsvalg i Bergen kommune kunne fortelle noe om NKP sin oppslutning. Første gang NKP stilte til stortingsvalg var i 1924, under ett år etter partiet ble etablert. Da oppnådde de 54 176 stemmer, mens DNA og NSA fikk henholdsvis 4 145, og 22 796 stemmer.²⁸⁴ Sammenlignet man med stortingsvalget i 1921 fikk DNA og

²⁸⁴ SSB. *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 176. STORTINGSVALGET 1924* (26/10-2022)

NSA henholdsvis 49 141 og 24 649 stemmer.²⁸⁵ Stortingsvalget i 1924 bekreftet det samme som medlemstallene nevnt tidligere i oppgaven, at etter splittelsen i 1923 fulgte en stor andel av arbeiderbevegelsen i Bergen NKP. NKP fikk nesten alle stemmene som DNA hadde fått i foregående valg, mens NSA holdt seg på cirka samme antall stemmer. NKP og DNA som representerte den revolusjonære arbeiderbevegelsen, fikk over dobbelt så mange stemmer som NSA. Dermed tydet resultatet på at de revolusjonære partiene sto desidert sterkest i Bergen, og at den revolusjonære arbeiderbevegelsen foretrakk NKP.

Ved neste valg i 1927 fikk NKP 46 310 stemmer, mens DNA, som da hadde konsolidert med NSA, oppnådde 51 493 stemmer.²⁸⁶ Dette betydde med andre ord at NKP hadde mistet noen stemmer, og at mange nye stemmer hadde kommet til innen arbeiderklassen og støttet DNA. Det var ikke før valget i 1930 at NKP virkelig mistet grepet om å være partiet i Bergen for arbeiderne. NKP fikk 27 989 stemmer og DNA 59 785 stemmer, altså var DNA over dobbelt så stort som NKP.²⁸⁷ I de to påfølgende valgene mistet NKP noen få tusen stemmer, mens DNA oppnådde 90 695 stemmer ved valget i 1936.²⁸⁸ Dermed mistet NKP særstillingen de hadde hatt, men allikevel var NKP fortsatt en aktør i Bergen sammenlignet med resten av landet. Bergen var faktisk det eneste stedet NKP stilte til stortingsvalg i 1936.²⁸⁹ Medlemstallene til NKP sank også utover 1930-tallet.²⁹⁰

NKP ble utover 1930-tallet marginalisert, ettersom de mistet tilhengere. Selv om oppslutningen til NKP sank, kunne det fortsatt være personer igjen som utgjorde en revolusjonær trussel. Dermed kunne en si det stadig var et grunnlag for politiet å fortsette overvåkingen. Dog viste nedgangen i tilhengere en tendens til at ønsket om revolusjonær politikk og handlinger minsket. Dermed minsket mest sannsynlig også legitimiteten en revolusjon ville hatt i samfunnet, noe som ville vært essensielt for at den skulle lykkes. Altså svant sjansen hen for en revolusjon.

Utover 1930-tallet slet NKP som parti. Mange av problemene kom som følge av NKP sin plikt ovenfor Komintern. NKP var medlem av Komintern og hadde ikke noe annet valg enn å følge den offisielle linjen. Fram til 1935 markerte NKP seg som en sterk motstander av DNA, og som funn tidligere i oppgaven har vist, sammenlignet de DNA med fascistene. I 1935

²⁸⁵ SSB. *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 066. STORTINGSVALGET 1921 (26/10-2022)*

²⁸⁶ SSB. *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 069. STORTINGSVALGET 1927 (26/10-2022)*

²⁸⁷ SSB. *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 157. STORTINGSVALGET 1930 (26/10-2022)*

²⁸⁸ SSB. *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 107. STORTINGSVALGET 1936 (26/10-2022)*

²⁸⁹ SSB. *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 107. STORTINGSVALGET 1936 (26/10-2022)*

²⁹⁰ Pryser. *Klassen og nasjonen – Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind IV. 80-81.*

oppgå de sin sosialfascistiske teori, og ville ha en felles folkefront mot fascismen sammen med DNA. Dette gjorde også at NKP måtte nedprioritere revolusjonen som mål. Dette skyldtes føringer fra Komintern. Rapportene fra 1930-tallet kunne ikke på samme måte som på 1920-tallet avdekke planlegging knyttet til revolusjonære handlinger.

Politiets paradoks

Politiet reagerte på arbeiderbevegelsens fremvekst og radikaliserings fra 1920-tallet, men det tok tid, og politiet oppnådde dermed ikke et mer omfattende og profesjonelt overvåkningsarbeid før på 1930-tallet. Det paradoksale var at NKP opplevde en svekkelse i oppslutning i perioden politiet bygde opp overvåkningsarbeidet. På den andre siden økte oppslutningen til DNA, som var mindre radikale, selv om de helt frem til 1933 vekslet på hvor radikale deres holdning utad var. Da politiet hadde bygd opp og fått mer ressurser til å overvåke den revolusjonære arbeiderbevegelsen, var aktiviteten til bevegelsen blitt mindre revolusjonær og den omfavnet færre tilhengere enn tidligere.

Arbeiderbevegelsen ble mindre radikal, mens overvåkingen av den økte. Dette sa noe om utviklingen i overvåkingen. Om politiet forsto dette i samtiden, ble det avgjørende spørsmålet. Det var ikke opp til de enkelte tjenestemenn å bestemme over ressursbruken. Det var politimesteren som var den øverste tjenestemannen, og som styrte ressursene. Det at politimesteren fortsatt mente at det var en revolusjonsfare i Bergen i 1934, var sannsynligvis forklaringen på at overvåkingen fortsatte selv om alt tydet på en mindre slagkraftig og revolusjonær arbeiderbevegelse. En annen mulighet var at politimesteren i stor grad lot seg påvirke av ryktene utsatt av personer med tilknytning langt til høyre i norsk politikk. Det var en enorm ryktespredning om hemmelige avtaler mellom deler av arbeiderbevegelsen og Sovjetunionen. Arbeiderbevegelsen ble beskyldt for å ha våpenlagre, revolusjonsplaner og bedrive andre ulovlige aktiviteter tilknyttet revolusjonær virksomhet. Disse ryktene kan også ha vært noe av bakgrunnen for den storstilte overvåkingen politiet utførte på 1930-tallet.

Historiografi

Her vil jeg sammenligne eksiterende forskning knyttet til overvåkning av arbeiderbevegelsen med egne funn fra oppgaven.

I boka *Det norske demokratiet og dets fiender*, skrevet av Øystein Sørensen og Nik Brandal, ble arbeidet til Oppdagelsespolitiet på starten av mellomkrigsårene beskrevet som amatørmessig.²⁹¹ Boka tok hovedsakelig for seg sentrale myndigheter og Oppdagelsespolitiet i Kristiania/Oslo sitt arbeid. Boka beskrev det mest slående trekket ved arbeidet til Oppdagelsespolitiet, som var at svært mye av overvåkningsmaterialet var av heller dårlig kvalitet. De beskrev materialet som en salig blanding av løse rykter, ideologisk motiverte påstander, revolusjonært skryt og overdrivelser.²⁹² Boka beskrev også at politiet opererte med en ikke-konfronterende linje.²⁹³

Videre pekte forfatterne på at den største frykten for politiet ikke var mot norske revolusjonære, men mot utlendinger.²⁹⁴ Faren for utenlandsk agitasjon knyttet opp mot soldater og Forsvaret, var en bekymring som myndighetene tok alvorlig på starten av 1920-tallet. Spesielt gjaldt dette utenlandsk påvirkning, anskaffelse av våpen og våpentrening.²⁹⁵ Den umiddelbare revolusjonsfrykten forsvant utover 1920-tallet, og det som opptok arbeidet med den revolusjonære bevegelse i denne perioden handlet hovedsakelig om kommunikasjon. Dette gjaldt hvem som skulle betale for kommunikasjonslinjer mellom politi, forsvar og andre offentlige etater.²⁹⁶

Mine funn fra Bergen pekte også i retning av at arbeidet til Oppdagelsespolitiet tidlig på 1920-tallet kunne kalles amatørmessig. Arbeidet bar i stor grad preg av å være av ymse kvalitet, og at mange rykter viste seg å ikke stemme. Det fremkom ikke noe fra arbeidet til politiet i Bergen som tydet på en konfronterende linje, tvert imot. Mitt inntrykk var at politiet stort sett opererte i bakgrunnen med informasjonsinnsamling, og ikke hadde noen innvendinger mot legalt politisk arbeid. Politiet i Bergen økte sin innsats i arbeidet med overvåkning av potensielt revolusjonære, og utover 1930-tallet hadde arbeidet blitt kraftig profesjonalisert sammenlignet med det foregående tiåret.

²⁹¹ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 40.

²⁹² Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 43.

²⁹³ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 43.

²⁹⁴ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 47.

²⁹⁵ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 47-48.

²⁹⁶ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 48-49.

Tidlig på 1920-tallet i Bergen var det også en frykt for utenlandske statsborgere og deres potensielle arbeid knyttet til soldatagitasjon. Politiet fryktet agitasjon rettet mot soldater da de hadde tilgang på våpen. Hadde arbeidet til agitatorene vært vellykket kunne det skapt en farlig sikkerhetspolitisk situasjon.

Min analyse pekte i retning av at faren for en revolusjon midt på 1930-tallet stadig ble vurdert som sannsynlig og som en pågående potensiell trussel av politimesteren i Bergen. Selv om det ikke var noen rapporter som pekte i denne retningen, var dette fortsatt politimesterens vurdering av situasjonen i Bergen. Dette kunne igjen skyldtes at Bergen var det eneste stedet NKP fortsatt hadde fotfeste utover 1930-tallet. Selv om de hadde opplevd en marginalisering, utgjorde de stadig en viss trussel.

Boka *Den hemmelige krigen – Overvåkning i Norge -Overvåkningssystemet bygges opp 1914-1955*, skrevet av Trond Bergh og Knut Einar Eriksen, omhandler den politiske overvåkingen fra første verdenskrig og fremover. Boka beskrev at politiets interesse klart ble forskjøvet fra den ytre fiende til den indre fiende – i form av den voksende og stadig mer revolusjonære arbeiderbevegelsen mot slutten av første verdenskrig.²⁹⁷ Det ble iverksatt en storstilt politisk overvåkning av de som ble sett på som potensielt revolusjonære.²⁹⁸ Boka var opptatt av å forklare bakgrunnen for det tverrfaglige samarbeidet mellom forskjellige myndighetsgrener, politi, forsvar, departementene og andre. Overvåkingsarbeidet var egentlig en oppgave politiet burde ha, men forfatterne forklarte det militære engasjementet med at politiet verken var utrustet for denne oppgaven, eller vurderte arbeiderbevegelsen som en like stor sikkerhetsrisiko som Forsvaret tidlig på 1920-tallet.²⁹⁹ En stor trussel var kontakten mellom norske revolusjonære og russiske representanter knyttet til russisk hjelp ved en potensiell revolusjon i Norge. Innsmugling av propaganda var et spesifikt hjelpetiltak forfatterne nevnte, samt frykten for radikaliserings av soldater.

Med tanke på den varierende kvaliteten på arbeidet og hvor lite ressurser det var til overvåkning av arbeiderbevegelsen på 1920-tallet i Bergen, kunne en stille spørsmål ved hvor seriøst politiet egentlig vurderte den revolusjonære arbeiderbevegelsen. Et fellestrekk med funnene i boka, var frykten i Bergen tilknyttet påvirkning fra utenlandsk kommunistagitasjon.

²⁹⁷ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen, Overvåkningssystemet bygges opp 1914 – 1955*. 29.

²⁹⁸ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen, Overvåkningssystemet bygges opp 1914 – 1955*. 31-33.

²⁹⁹ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen, Overvåkningssystemet bygges opp 1914 – 1955*. 35-36.

Funn fra arkivet viste at det ble smuglet inn propaganda og instruksjoner vedrørende agitasjon fra Sovjet.

Forfatterne mente at det politiske etterretningskontoret ved oppdagelsesavdelingen i Bergen arbeidet profesjonelt, i den forstand at det var det eneste kontoret som beviselig fulgte opp og korresponderte med det nasjonale Sentralkontoret i Oslo. Likevel ble dette tiltaket beskrevet som usikkert knyttet til overvåkningsarbeidet sett på et nasjonalt nivå. Forfatterne beskrev en liste over kommunister som hadde sin opprinnelse fra Bergen Politikammer. Listen ble omtalt som unik og svært omfattende, men forfatterne var usikre på hvor fullstendig den var.³⁰⁰

Listen over kommunister var mest sannsynlig kartoteket til Oppdagelsespolitiet i Bergen, som har blitt beskrevet tidligere i denne oppgaven. Dermed kan arkivfunnene fra oppdagelsesavdelingen bidra med litt mer kunnskap om denne listen. Som nevnt tidligere besto listen av mange tusen personer, navn, eiendommer, organisasjoner og utenlandske statsborgere knyttet til den kommunistiske bevegelse. Fra samme dokument kom det fram at listen hele tiden var under oppdatering. Ergo bekreftet overnevnte funn at listen var svært omfattende og fullstendig.

Et annet aspekt som forfatterne pekte på var mistenkeliggjøringen av tyske flyktninger på 1930-tallet, og da spesielt etter riksdagsbrannen i 1933.³⁰¹ Dokumenter fra arkivet tydet også på at politiet i Bergen var oppmerksomme og mistenksomme ovenfor tyske flyktninger. Her pekte politiet internt på svakheter ved fremmedkontrollen, og en underdimensjonering av den var en svakhet som gjorde dette arbeidet vanskeligere.

Da generalstaben var overvåkningspoliti – perioden 1918 – 1932, av Per Ole Johansen, hadde hovedsakelig generalstabens overvåkning av arbeiderbevegelsen som tema. Likevel ga den en del informasjon om hva som ble gjennomført av tiltak, og hvordan arbeiderbevegelsen ble vurdert. Derfor kan det være hensiktsmessig å sammenligne Johansen sine funn med mine egne. Slik som Johansen selv skrev, «Overvåkningen var ikke et isolert militært utspill».³⁰² Spesielt interessant var det Johansen skrev om politiet sine metoder. Johansen brukte eksempler fra hele landet, og det ga et interessant sammenligningsgrunnlag.

³⁰⁰ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen, Overvåkningssystemet bygges opp 1914 – 1955*. 43.

³⁰¹ Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen, Overvåkningssystemet bygges opp 1914 – 1955*. 43.

³⁰² Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 11.

Johansen beskrev hvordan politiet aktiv fulgte med i arbeiderpressen.³⁰³ Dette var en også en tidvis viktig metode for politiet i Bergen. Johansen beskrev også postavlesning og telefonavlytting som metoder politiet benyttet seg av.³⁰⁴ I min oppgave var det ikke direkte funn av bruk av disse metodene, men av instruks vedrørende etterretningskontoret ble det beskrevet hvordan politiet hadde etablert et nært samarbeid med postvesenet, og hadde et laboratorium under oppbygning, nettopp til dette formålet. Det ville derfor vært nærliggende å tro at politiet i Bergen også kan ha benyttet seg av disse metodene.

Videre beskrev Johansen en diskre tilstedeværelse av politiet ved streiker, møter og andre arrangementer i regi av arbeiderbevegelsen. Dette var den mest brukte metoden i Bergen for hvordan politiet tilegnet seg kunnskap om arbeiderbevegelsen.

En annen metode som Johansen omtalte var bruken av infiltratører og tystere. Johansen skilte mellom faste tystere og engangstystere, og beskrev bruken av informanter og infiltratører som en hyppig brukt metode i Norge. Motivene til tysterne varierte, noen ønsket penger, mens andre håpet at samarbeid med politiet ville føre til lavere straffer i uoppgjorte saker.³⁰⁵ Det var ingenting fra mine funn som tydet på at politiet i Bergen benyttet seg av infiltratører. Tystere derimot, benyttet politiet i Bergen seg av ved flere anledninger. På 1920-tallet kom informantene med de mest oppsiktsvekkende ryktene knyttet til potensielt revolusjonære hendelser. I ettertid kunne man se at disse ryktene var nettopp det, rykter som viste seg å være ukorrekte.

Politiet i Bergens sitt fokus på å betale informantene kan ha vært uheldig i denne sammenhengen, selv om det ikke fremkom noe informasjon i rapportene vedrørende informantene om deres motiv for informantvirksomheten. Basert på rapportene fra 1920-tallets Bergen ble informanter brukt i noe grad. På 1930-tallet var det ingen rapporter knyttet til informasjon mottatt fra informanter, selv om informantvirksomhet ble beskrevet som et viktig virkemiddel for politiet i rapporten om etterretningskontoret i Bergen. Dermed kan allikevel informanter ha blitt brukt mer hyppig enn funnene mine tilsier.

Et annet punkt som ble drøftet var forholdene i Forsvaret angående pålitelige soldater og offiserer, antimilitaristisk agitasjon, samt anslag og sikring av våpenlagre. Alle disse temaene

³⁰³ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 15.

³⁰⁴ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 15-16.

³⁰⁵ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 17.

opptok og skapte bekymring for politiet i Bergen med tanke på trusselen de potensielt kunne utgjort.

Johansen skrev om den bolsjevikiske propaganda, der Moskva ble omtalt som kommandosentralen for propagandakrigen. «Bak norske publikasjoner knitret russiske rubler mente etterretningsfolkene».³⁰⁶ Johansen mente at dette var en overdreven problematisering fra offiserens side. Denne propagandaen fant også veien til Bergen, slik som funn i arkivet til oppdagelsesavdelingen viste.

Avslutningsvis delte Johansen perioden i tre faser; 1918 – 1925, 1925 – 1929, og 1929 – 1932. Første fase (1918-1925) var preget av revolusjonsfrykt, noe som også var tilfellet i Bergen. Andre fase (1925-1929) beskrev Johansen som en fase der antallet rapporter sank atskillig, og overvåkingen stagnerte betraktelig.³⁰⁷ Dette kan ha vært med på å forklare hvorfor det ikke eksisterte noen rapporter fra denne perioden i arkivet til Oppdagelsespolitiet i Bergen.

Fra 1930, fase tre, forandret ryktene seg og ble mer fantastiske og ukritiske enn tidligere. Her var det dog viktig å huske på at Johansen sitt hovedfokus var rapportene knyttet til den militære overvåkingen. Johansen forklarte dette med at de militære kanskje trengte mer revolusjonære rykter for å kunne forsvare sin egen stilling i overvåkningsarbeidet.³⁰⁸ Generelt var Forsvaret som institusjon truet av en økt antimilitarisering i deler av arbeiderbevegelsen som stadig vokste i oppslutning. Den samme perioden i Bergen var lite dramatisk og rapportene inneholdt ikke det samme innholdet som Johansen beskrev. En grunn til dette, kan ha vært som tidligere beskrevet i oppgaven, at politiet hadde et mindre motsetningsforhold ovenfor arbeiderbevegelsen enn de militære. Politiet var heller ikke på samme måte som Forsvaret avhengig av å bygge opp et fiendebilde for å forsvare egen virksomhet.

³⁰⁶ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 29.

³⁰⁷ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 45-46.

³⁰⁸ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 46.

Bergen sammenlignet med landet forøvrig

I dette delkapittelet vil jeg sammenfatte en kronologisk sammenstilling av funnene mine fra Bergen, og se dem i lys av den eksisterende forskningen knyttet til landet forøvrig, særlig Oslo.

Tidlig på 1920-tallet var frykten for en revolusjon høyest reel for mange i Norge. DNA var erklært revolusjonært og medlem av Komintern, som var en organisasjon som hadde et uttalt mål om å spre revolusjonen. DNA sin tid i Komintern var preget av interne stridigheter, og spørsmålet om hvorvidt man skulle tilslutte seg Kominterns sentralisme var betent. Etter splittelsen i 1923, hadde man en situasjon i Norge med to revolusjonære arbeiderpartier. Dette var allikevel to svært forskjellige partier. Gjennom medlemskapet i Komintern var NKP tett knyttet til Moskva, mens DNA var et selvstendig revolusjonært parti. Som funnene fra arkivet til Oppdagelsespolitiet i Bergen har vist, ble arbeiderbevegelsen i Bergen ansett som en bevegelse som kunne utgjøre en revolusjonær trussel. Den sikkerhetspolitiske trusselen og frykten for en revolusjon i Norge, var på lik linje til stede i Bergen.

På 1930-tallet var situasjonen en helt annen i Norge enn i Bergen. Etter splittelsen med NKP i 1923 ble DNA gradvis mer moderate. De hadde blitt konsolidert med de sosialdemokratiske utbryterne fra NSA i 1927, og hadde i 1928 regjeringskontorene for en kort periode. Allikevel tok det enda noen år før DNA helt forlot de radikale tendensene. Sosialdemokratene som igjen ble en del av partiet i 1927, slet til tider med å få gjennomslag for politikken sin. Spesielt det at DNA hadde vist seg som et styringsdyktig regjeringsalternativ i 1928, beroliget mange i at DNA hadde tatt et markert skritt vekk fra radikale ideer og planer.

Allikevel hadde DNA en klar venstresving ved valget i 1930.³⁰⁹ Beskyldningene fortsatte å hagle mot DNA i flere år utover 1930-tallet. Spesielt ytre høyre rettet revolusjonære beskyldninger mot DNA. Da Vidkun Quisling var forsvarsminister i 1932 hevdet han å ha bevis for at DNA hadde en hemmelig væpnet hær i Bergen, som var klare til å utføre en revolusjon med støtte fra Sovjet. Som med mange andre rykter viste det seg å være grunnløse anklager. Til tross for disse ryktene var det ikke en uttalt revolusjonsfrykt på et overordnet nivå i Norge på 1930-tallet, slik det var på 1920-tallet.³¹⁰ DNA sitt prinsippprogram vedtatt på

³⁰⁹ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 532-535.

³¹⁰ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 48.

landsmøtet i 1933, representerte den avgjørende omleggingen av partiets politikk, og DNA erklærte seg som et demokratisk og parlamentarisk parti.³¹¹

I historiografien for 1930-tallet overskygget den senere frykten for spionasje den revolusjonære trusselen, og spesielt i Nord-Norge var dette en stor bekymring.³¹² Fra funnene mine i Bergen var det så vidt omtalt en bekymring knyttet til fremmedkontrollen. Et annet aspekt ved spionkontrollen var at det politiske kartoteket til Oppdagelsespolitiet, også registrerte alle sovjetiske borgere. På denne måten hadde politiet en viss oversikt over sovjetiske statsborgere, der noen helt sikkert kunne gått under kategorien spion. Dog var ikke det politiske kartoteket et tiltak rettet mot spiontrusselen, men et tiltak mot den revolusjonære trusselen politiet mente deler av arbeiderbevegelsen kunne utgjøre.

NKP, som var styrt fra Moskva, møtte raskt motgang etter sine første år. Det var i praksis umulig for NKP å føre en politikk som tok hensyn til lokale norske forhold, på grunn av deres forpliktelser til å følge politikken som de ble pålagt av Moskva. På 1930-tallet hadde NKP for lengst utspilt sin posisjon på landsbasis, men holdt fortsatt stand i Bergen og hadde relativt stor oppslutning. De var stadig preget av å være et uttalt revolusjonært parti som hadde revolusjonen som mål. Det var som nevnt tidligere ikke før i 1935 at NKP nedprioriterte revolusjonen som mål, etter direktiv fra Komintern. Selv om NKP hadde god oppslutning i Bergen, mistet de makt og innflytelse utover mellomkrigstiden.

Det var den sikkerhetspolitiske trusselvurderingen på 1930-tallet som skilte Bergen fra resten av landet. Tendensen i Norge var at man ikke fryktet en revolusjon, mens i Bergen var frykten for en revolusjon stadig til stede midt på 1930-tallet.³¹³

Det var på dette punktet mine funn fra Bergen klart skilte Bergen fra resten av landet. Om revolusjonsfrykten i Norge skrev Per Ole Johansen: «Den utalte revolusjonsfrykten som i fullt monn var til stede i slutfasen av krigen og fram til begynnelsen av 30årene, synes å ha minsket.»³¹⁴ Altså hevdet Johansen at revolusjonsfaren i Norge var til stede fram til starten av 1930-årene. Øystein Sørensen og Nik Brandal omtalte revolusjonstrusselen arbeiderbevegelsen i Norge utgjorde slik:

³¹¹ Maurseth. *Gjennom kriser til makt*. 559.

³¹² Bergh. Eriksen. *Den hemmelige krigen*. 36-40.

³¹³ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender 1918-2018*. 47-48.

³¹⁴ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 88.

Den revolusjonære trusselen forsvant ganske tidlig på 1920-tallet. Men forestillingen om en revolusjonær trussel forsvant naturligvis ikke. Quislingsaken og Herman Harris Aalls argumentasjon for forbud mot revolusjonære partier i 1932 er tydelige tegn på det. I noen grad ble forestillingene næret av at DNA så sent som i 1932 ikke helt hadde lagt vekk sin revolusjonære retorikk. Samtidig må disse utspillene i 1932 betraktes som forsøk på å fastholde fiendebildet om revolusjonstrusselen lenge etter at den faktiske trusselen var over.³¹⁵

Altså hevdet Sørensen og Brandal at revolusjonsfaren i Norge forsvant ganske tidlig på 1920-tallet, og at det ikke var en revolusjonstrussel fra arbeiderbevegelsen i Norge i 1932. Felles for begge verkene var at begge hevdet at arbeiderbevegelsen ikke utgjorde en revolusjonsfare midt på 1930-tallet, men mine funn fra Bergen tilsa at politimesteren fortsatt vurderte revolusjonsfaren som tilstedeværende i 1934.³¹⁶ Dermed skilte den sikkerhetspolitiske trusselen i Bergen seg fra resten av landet på 1930-tallet.

Den mest åpenbare grunnen til dette kunne forklares med NKP sin markante posisjon i Bergen. Allikevel var det svært påfallende at det ikke var noen rapporter fra Oppdagelsespolitiet som hadde fanget opp denne revolusjonstrusselen som politimesteren fryktet. Rapportene viste helt tydelig at NKP var engasjert i mye legalt politisk arbeid. Det virket som de mange demonstrasjonene og møtene NKP arrangerte, ikke ble ansett som bekymringsverdig av politiet. Det var altså ikke mangel på oppmerksomhet NKP fikk av politiet på 1930-tallet.

Det at Oppdagelsespolitiet ikke hadde fanget opp denne trusselen var rart og lite sannsynlig, ettersom de hadde utført en storstilt overvåkning, og dermed burde fanget opp dette. I motsetning arbeidet det kun en betjent med overvåkning av den revolusjonære arbeiderbevegelse på 1920-tallet, og han klarte å fange opp mange revolusjonære tendenser.

Et siste alternativ var at politimesteren selv deltok i ryktespredningen som Per Ole Johansen omtalte som «svært fantastisk».³¹⁷ Om politimesterens påstand knyttet til revolusjonstrusselen var overdrivelser, kunne det være et forsøk på å få økte bevilgninger til egen etat. Utgjorde arbeiderbevegelsen i Bergen stadig en revolusjonær trussel på midten av 1930-tallet, ville det

³¹⁵ Sørensen. Brandal. *Det norske demokratiet og dets fiender: 1918 – 2018*. 129.

³¹⁶ SAB/A-60401/Y/Yc - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen – Thulandarkivet, merket med «PROTOKOLL for møte på Riksadvokatens kontor den 10. desember 1934 ang. revolusjonær propaganda.»

³¹⁷ Johansen. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. 20.

helt klart vært en grunn til å enten opprettholde finansieringen av overvåkingsarbeidet, eller få økte bevilgninger. Det fremkom av andre dokumenter omtalt tidligere i oppgaven at politiet i Bergen var opptatt av å få penger. De ønsket, og så på det som svært essensielt, å få statlige midler for å betale tystere for rykter. Penger som eventuelt ville bli brukt til betaling av tystere, ville blitt svært vanskelig å spore av hensyn til anonymiteten til kilden. Det kan også tenkes at slike penger kunne havne på avveie. Det var uansett svært påfallende at politimesteren hadde dette synet, da hans egne tjenestemenn ikke hadde klart å fange opp revolusjonstrusselen. Slike rykter hadde tidligere ført til økte bevilgninger. Etter ryktene som ble utsatt av General Lunde i 1930, fikk oppdagelsesavdelingen økte midler. Dette var også rykter som ikke hadde rot i virkeligheten.

Uansett om motivet til politimesteren var økte bevilgninger, eller om han hadde reelle bekymringer, utgjorde dette den største forskjellen sammenlignet med den eksisterende forskningen om landet forøvrig. Kort oppsummert var det ikke en uttalt frykt for en revolusjon i Norge i perioden 1930-1935, mens i Bergen var man fortsatt bekymret for revolusjonstrusselen deler av arbeiderbevegelsen utgjorde.

VI. Konklusjon

Denne oppgaven har hatt som mål å undersøke utviklingen i politiets overvåkning av den revolusjonære arbeiderbevegelsen i mellomkrigstidens Bergen.

Det var Oppdagelsespolitiet som sto for overvåkingen av arbeiderbevegelsen. På 1920-tallet var det politibetjent Johan Grimseth som utførte dette arbeidet. Han benyttet seg av flere forskjellige metoder. Flere av rapportene hans stammet fra demonstrasjoner og møter i det offentlige rom. Det kom sjeldent fram i rapportene om det var Grimseth selv som hadde observert disse begivenhetene, eller om han hadde fått informasjonen av andre. Det var også rapporter i arkivet med etterretning fra informanter. Etterretningen mottatt fra informanter inneholdt flere ganger svært oppsiktsvekkende informasjon knyttet til antatt revolusjonær virksomhet. Av mangel på oppfølging fra politiets side knyttet til disse rapportene, var det lite trolig at politiet vurderte informasjonen som pålitelig. En annen viktig kilde til informasjon var gjennomlesning av arbeiderpressen.

Politiet i Bergen vurderte arbeiderbevegelsen i Bergen på 1920-tallet din hen at den utgjorde en sikkerhetstrussel, og det de var mest bekymret for var revolusjonstrusselen. Funn fra rapporter og andre dokumenter i arkivet tydet på at kontakten mellom norsk og russisk arbeiderbevegelse ble sett på som bekymringsfullt. Spesielt instruksjoner om hvordan man på best mulig måte skulle bedrive soldatagitasjon, og lister med hvor medlemmer av norsk arbeiderbevegelse skulle bedrive agitasjon, ble vurdert som kritisk. Soldater med våpen som sympatiserte med arbeiderbevegelsen, og var villige til å bruke våpen for en rask maktovertagelse, ville utgjort en stor sikkerhetsrisiko. Det ville sådan også vært en viktig forutsetning for at en revolusjon skulle bli vellykket.

Av konkrete planer for revolusjonær virksomhet på 1920-tallet tydet informasjon oppdrevet fra en informant om at havnearbeidernes bolsjevikavdeling hadde planlagt okkupasjon av flere viktige offentlige instanser og foreningen hadde blitt satt i alarmberedskap.

Informasjonen kunne tyde på et forsøk på en maktovertagelse. Dette var informasjon som var alarmerende, men den viste seg allikevel ikke å være særlig troverdig. På bakgrunn av funnene i denne oppgaven, kunne en si at deler av arbeiderbevegelsen ble sett på som en reel revolusjonær trussel i Bergen på 1920-tallet. Funnene for 1920-tallet i Bergen samsvarte med den revolusjonstrusselen som var til stede og ble opplevd som høyest reel andre steder i landet.

På 1930-tallet hadde overvåkingsarbeidet et større omfang. Det arbeidet flere betjenter med overvåkingsarbeidet. Større ressurser førte til at politiet i større grad var til stede ved arrangementer i regi av arbeiderbevegelsen. Måten rapportene ble skrevet på, ga tydeligere uttrykk for hvor og hvordan politiet hadde oppdrevet informasjon. Til tider kunne det virke som politiet hadde litt for mye ressurser de ikke klarte å bruke hensiktsmessig, ettersom det ved noen anledninger var flere betjenter til stede på begivenheter enn det tilsynelatende var behov for. Informanter ble ikke beviselig brukt på 1930-tallet, og bruken av åpne kilder som aviser hadde tilsynelatende også blitt redusert. Instruksene vedrørende etterretningssentralen ga derimot inntrykket av at politiet stadig benyttet begge disse metodene.

Etableringen av et politisk kartotek var en ny metode politiet tok i bruk på 1930-tallet. Kartoteket inneholdt informasjon om personer, organisasjoner, virksomheter og annen relevant informasjon tilknyttet den revolusjonære arbeiderbevegelsen. Kartoteket var hele tiden under oppdatering da en egen politisk betjent hadde ansvaret for arbeidet med kartoteket. På bakgrunn av det overnevnte kan vi si at det fant sted en utvikling og profesjonalisering i arbeidet til Oppdagelsespolitiet fra 1920-tallet til 1930-tallet.

På 1930-tallet var det ingen rapporter som tilsa at arbeiderbevegelsen drev med noe som helst annet enn politisk arbeid, som Oppdagelsespolitiet ikke så på som en trussel. Det var ofte en skarp og vond tone i demonstrasjonene rettet mot det etablerte samfunn og fascistene fra NKP sin side, men dette var ikke mer enn harde ord. Det var ingen funn som tydet på at det var noe soldatagitasjon eller annen revolusjonær virksomhet under planlegging. På tross av dette vurderte politimesteren i Bergen at arbeiderbevegelsen fortsatt utgjorde en såpass stor revolusjonær trussel at det ikke ble ansett som usannsynlig med et revolusjonsforsøk. Siden ingen av rapportene til Oppdagelsespolitiet avslørte noe knyttet til dette, kunne det vært en mulighet at revolusjonstrusselen ble brukt som et påskudd for å sikre penger til politiets arbeid. Uansett motivet til politimesteren, utgjorde dette funnet det største bruddet med eksisterende forskningen. Dette fordi arbeiderbevegelsen ikke ble ansett til å utgjøre noe revolusjonær trussel i Norge på 1930-tallet, men i Bergen utgjorde altså arbeiderbevegelsen stadig en revolusjonær trussel midt på 1930-tallet.

Det var et begrenset skifte for hvem politiet interesserte seg for i overvåkingsarbeidet. I perioden 1920 til 1924 var det medlemmer av arbeiderbevegelsen tilknyttet DNA og organisasjonen DNA, som beviselig utgjorde de overvåkede. DNA besto i denne perioden av personer med forskjellige politiske ideer, både sosialdemokrater og kommunister. I Bergen tilhørte overvekten av partimedlemmene den ytre venstresiden i partiet, noe som ble bekreftet

ved partisplittelsen i 1923, der over 60% av medlemmene i DNA ble med i overgangen til NKP. Bergen var preget av å være byen for de mest radikale og revolusjonære medlemmene av arbeiderbevegelsen. Det var et opphold i rapporter i perioden 1925 til 1930, og bakgrunnen for dette var usikker. I rapportene fra 1930 til 1935 var interessen for DNA borte, og i denne perioden interesserte politiet seg utelukkende for NKP.

Grunnen til at både DNA og NKP ble overvåket skyldtes partienes revolusjonære holdninger. DNAs flørt med Komintern tidlig på 1920-tallet, og det faktum at partiet var uttalt revolusjonært, ga en utrygghet som utløste grunnlaget for overvåkningen av dem. NKP var medlem av Komintern og var forpliktet til å følge Kominterns politikk, og partiet var uttalt revolusjonært. NKP var også svært kritiske til andre arbeiderpartier. DNA modererte seg noe etter splittelsen, før de igjen tok en venstresving i sitt program før valget i 1930. Etter valgnederlaget i 1930 endret de taktikk, og på landsmøtet i 1933 erklærte de at de søkte makt ved en demokratisk parlamentarisk maktovertagelse. Dette, sammen med at NKP ble sett på som den største trusselen, kunne forklare hvorfor politiet ikke hadde interesse for DNA på 1930-tallet. Da ressursene var begrenset og NKP fortsatt sto sterkt i Bergen på 1930-tallet, ble ikke overvåkning av DNA prioritert.

Ut fra rapportene var det vanskelig å si noe om politiets tilstedeværelse på arrangementer i regi av arbeiderbevegelsen var gruppe- eller personbasert. I enkelte rapporter fremkom det en større interesse for enkeltpersoner enn gruppen, som for eksempel da samme navn hadde blitt streket under flere ganger i en og samme rapport. Noen rapporter ga helt klart uttrykk for at det var gruppen som var av interesse, mens en del rapporter ikke virket særlig interessert i noen av delene. Flere rapporter fremsto tilsynelatende kun som et bevis på en utført jobb fra tjenestemennenes side. Det er derfor nærliggende å tro at fokuset til politiet var en blanding av både person- og gruppeinteresse. Det samme gjaldt for begge periodene behandlet og representerer en slags kontinuitet.

Politiets mandat var å beskytte mot en indre fiende, og deler arbeiderbevegelsen ble tidvis ansett som en indre fiende. En hel del rapporter bar preg av at den rapporterende tjenestemannen var opptatt av å vurdere om det hadde funnet sted noe lovbrudd. Dette ble gjerne kommentert i rapporten, og for eksempel kunne det stå: «Der forekom ikke noen opfordringer til straffbare handlinger».

I denne oppgaven har vi tydelig sett at det var en klar utvikling i måten Oppdagelsespolitiet overvåket arbeiderbevegelsen i mellomkrigstiden. Politiet hadde økte ressurser, nye metoder og generelt et bedre grunnlag for å bedrive overvåkning i perioden 1930-1935, enn perioden 1920-1924. Politiet brukte tid på å bygge opp en bedre og mer omfattende overvåkning. Samtidig som politiet bygde opp sitt apparat hadde den revolusjonære bevegelsen mistet oppslutning og rapportene tydet på at de ikke lengre utgjorde en revolusjonær trussel. Det paradoksale ble at politiet var såpass på etterskudd at deres reaksjon på den revolusjonære trusselen først var på plass etter at det største trusselnivået i realiteten var over.

VII. Kilde og litteraturliste

Kilder

Arkiver og utrykte kilder

Riksarkivet i Oslo

RA/S-2220/O/Ob/L0074-L0079 - Den revolusjonære bevegelse i Norge I-VI

RA/RAFA-3020-3257-3021-325-3259 - Generalstaben I-V

L0078 - Den revolusjonære bevegelse i Norge V, merket med «*Fra det kongelige Forsvarsdepartement, Hæren, Oslo den 7. januar 1931. Gjenpart J.P.D.*»

Statsarkivet i Bergen

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Til Det kgl. Justis- og Politidepartement - Oslo 21/12*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket «*Ekstrarapport Sovjetregjeringens hemmelige instruks for s.s.s.r*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*instruks undertegnet av n. Bukharin.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Front mot høiresocialistene, avisutklipp Arbeidet*» merk som er vedlegg til «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet avgitt av Politibetjent Johan Grimseth, datert 5/12-1920*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet avgitt av Politibetjent Johan Grimseth, datert 5/12-1920*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 26/01-1921*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 10/3-1921*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 10/3-1921. Merk: navnet Melby er understreket i rapporten*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 10/3-1921. Merk: navnet Engelsen er understreket i rapporten*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 13/02-1921*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 13/02-1921*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 14/02-1921*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Strengt Konfidensielt. Kamerater. Kristiania Politikammer opd.avd 15 JUN 1921*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Hemmelig övergnag till de röda. Kristiania Politikammer opd.avd 17.sep 1921. Signert Søhr.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*...med foredrag av redaktør Martin Tranmæl*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Fra Distriktskommando Bergenhus 28.april 1922 Til Hr. Politimesteren i Bergen*
«*Hemmelig*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Generalstabens efterretningskontor. Til Chefen for 4de Distriktskommando. Kristiania datert 26/1-1923*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Hvilket man herved tillater sig aa meddels. Signert W. Steffens*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer. Oppdagelsespolitiet avgitt av politibetjent Grimseth, datert 13/02-1921*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Fra det kongelige Justis- og Politi-departement. «Hemmelig» datert Oslo 13.november 1930*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politikonstabel Solberg. Datert 30/7-1931*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Selbu, datert 29/1-1932*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Jens Sjørebø, datert 3. april 1933*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Konrad Nøkleby, datert 2. September 1933.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politikonstabel August Skjelvaag, datert 17. September 1933.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjentene Kvamme, Nøkleby og Årseth, datert 13. februar 1934.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjentene Kvamme, Nøkleby og Årseth, datert 13. februar 1934.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens politikammer, opdagelsespolitiet, avgiott av betjent Sellevold, datert 21/5-1935*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 8/11-1932*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 31/3-1933*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Helland og Kleppe, datert 13/10-1933*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politibetjent Nøkleby, datert 28/4-1934*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport avgitt til politimesteren i Bergen, av politi konstabel Grunnfö, datert 25/6-1934*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Fra det kongelige justis- og politidepartement. Centralpasskontoret. Oslo, den 3.mars 1933. Asbjørn Lindboe*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Oppmerksomhet henledes på følgende kommunister som efterlyses av Deutsches Kriminalpolizeiblatt for høiforrederi. Oslo Politikammer, oppdagelsesavdelingen den 4. mars 1933. Chefen for Oppdagelsespolitiet*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport avgitt til politimesteren i Bergen, av politibetjent Kristian Hasle og konstabel Skjelvåg, datert 11/4-1934*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Rapport til Bergens Politikammer, Oppdagelsespolitiet, avgitt av politikonstabel A. Hammer, datert 1/5-1934*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Fra Riksadvokaten - FORTROLIG – HERR POLITIMESTER SELMER, BERGEN, datert 17/11-1934*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*PROGRAM for diskusjon på møtet den 10. desember 1934*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*PROTOKOLL for møte på Riksadvokatens kontor den 10. desember 1934 ang. revolusjonær propaganda.*»

A-60401 - Bergen Politikammer / politidistrikt: 1.1 – 13.13 Oppdagelsesavdelingen, merket med «*Fra Chefen for Oppdagelsespolitiet – Angående etterretningscentralen til bekjempelse av revolusjonære virksomheter, datert Bergen 20. november 1934.*»

Trykte kilder

Aviser

Aftenposten. Egede-Nissen ny formann i kommunistpartiet. (23/02-1934)

<https://www.nb.no/items/a8bf13f6c63a5fc1b818a4c4ea2064da?page=3&searchText=nissen>

De arbeidsløse organiserer sig. Arbeidet. 15/01-1921.

<https://www.nb.no/items/228b845e4083b4afe27d562ef0d4b1d6?page=0&searchText=de%20arbeidsl%C3%B8se>

Tjønneland, S. *En overraskelse*, Arbeidet. (21/2-1921)

<https://www.nb.no/items/2bf6701919fb24e1236c9de7c358cbf6?page=0>

Aase. Svar til: *En overraskelse*, Arbeidet. (21/2-1921)

<https://www.nb.no/items/2bf6701919fb24e1236c9de7c358cbf6?page=0>

Arbeidet. Moskvatesene. (12/2-1921)

<https://www.nb.no/items/eb54b68facb03c7e54ee0ed9e66990ed?page=0>

Arbeidet. Medlemsmøte Moskvatesene. (09/2-1921)

<https://www.nb.no/items/3f8a5b7853423698d52d8894fb527fe5?page=0>

Arbeidet. Til enhetlig kamp mot den fascistiske blokk i Bergen, (15/09-1933)

<https://www.nb.no/items/490e763f355fa1fbaac8457d87ce4769?page=0>

Lover

«Midlertidig lov om forbud mot å bære uniform m. v., datert 6 juli

1933.» [https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1933&paid=8&wid=a&psid=DIVL697)

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1933&paid=8&wid=a&psid=DIVL697](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1933&paid=8&wid=a&psid=DIVL697)
&pgid=a_1318 (05/10-2022)

Almindelig borgerlig Straffelov 1905 (Straffeloven).

https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2 (13/11-2022)

Nettbasert kildemateriale

Arbeidernes arkiv og bibliotek. *Bergens kommunistiske ungdomslag. Sittende i midten på første rad; lagets stifter Henrik Martin Olofsson. 7 januar 1929.*

<https://digitaltmuseum.no/021018887636/bergens-kommunistiske-ungdomslag-sittende-i-midten-pa-forste-rad-lagets> (28/09-2022)

Gravplassmyndigheten i Bergen. *August Hermann Skjelvagg.*

<https://gravplass.no/gravsok/?firstName=august&lastName=skjelvaag&yearOfDeath=&cemetery=&search=search> (26/10-2022)

Partiprogrammer

Det Norske Arbeiderparti. Partiprogram 1887.

https://res.cloudinary.com/arbeiderpartiet/image/upload/v1/ievv_filestore/1c842db3fb4e4aa2a488ec800d7660ccc84dd35b5a1747ef8e346de0cfcba77 (31/8-2022)

Det Norske Arbeiderparti. Partiprogram 1891.

https://res.cloudinary.com/arbeiderpartiet/image/upload/v1/ievv_filestore/e87995886ae446c39c3731559dff9b1b03f689e36174fcab0b893ba97ccfd92 (30/8-2022)

Proposisjoner

ST. PRP. NR. 50. OM HÆRORDNINGEN . (1909)

Statistikk

Statisk sentralbyrå. Norges kommunale finanser i regnskapsåret 1930-31 med Tillegg: Sammendrag av kommunenes og statens utgifter og inntekter i budgettårene 1930-31. 41.

https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_007.pdf

Statisk sentralbyrå. Norges kommunale finanser i regnskapsåret 1930-31 med Tillegg: Sammendrag av kommunenes og statens utgifter og inntekter i budgettårene 1933-34. 43.

https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_081.pdf

Statisk sentralbyrå, priskalkulator utregning. 283 300 kroner i 1914verdi tilsvarer 447 315kroner i 1930. $1095582/114315= 2,449$. Dermed er budsjettet økt med cirka 2,5ganger fra 1914 til 1930. <https://www.ssb.no/kalkulatorer/priskalkulator>

Statisk sentralbyrå, priskalkulator utregning. 1095582kroner i 1930 tilsvarer i 1934 1022543. Når budsjettet i 1934 var på 1026124 har dermed budsjettet økt med 3581kroner. Altså cirka samme budsjett i 1930 og 1934 når det er prisjustert.

<https://www.ssb.no/kalkulatorer/priskalkulator>

Valgresultater

Statisk sentralbyrå. NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 066. STORTINGSVALGET 1921. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_066.pdf (26/10-2022)

Statisk Sentralbyrå. NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 176. STORTINGSVALGET 1924. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_176.pdf (26/10-2022)

Statisk sentralbyrå. NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 069. STORTINGSVALGET 1927 https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_069.pdf (26/10-2022)

Statisk Sentralbyrå. NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 157. STORTINGSVALGET 1930 https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_157.pdf (26/10-2022)

Statisk sentralbyrå. NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII 107. STORTINGSVALGET 1936 https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_107.pdf (26/10-2022)

Litteratur

- Ayer, A. J. Thomas Paine. Chicago: Univeristy of Chicago Press. 1990.
- Bergh, Trond. Eriksen, Knut Einar. *Den hemmelige krigen, Overvåkningssystemet bygges opp 1914 – 1955*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 1998.
- Bjørgum, Jorunn. *Fagopposisjonen av 1911*. Oslo: Pax Forlag, 1976.
- Bull, Edvard. *Arbeiderklassen blir til*. Oslo: Tiden Forlag, 1985.
- Bull, Edvard. *Det norske arbeiderparti 1887-1927*. Oslo: DET TYVENDE ÅRHUNDREDE – DET NORSKE ARBEIDERPARTIETS FORLAG, 1927.
- Bull, Edvard. *Renhårig slusk*. Oslo: Tiden forlag as, 1961.
- Bjørnson, Øyvind. *På klassekampens grunn, Arbeiderbevegelsens historie bind II*. Oslo: Tiden forlag, 1990.
- Dahl, Hans-Fredrik. *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 4: Norske aviser fra A til Å*. Oslo: Universitetsforlaget, 2010.
- Ellefsen, Hjørdis Birgitte. Sørli, Vanja Lundgren. Egge, Marit. *Kunnskap for et tryggere samfunn? Norsk politiutdanning 1920-2020*. Oslo: Cappelen Damm Forlag, 2021.
- Engels, Friedrich. Marx, Karl. *Det kommunistiske manifest*. Riga: Livonia Print, 2016.
- Fostervold, Kaare. *Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti: 1921-1927*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1969.
- Fossen, Anders Bjarne. Ertesvaag, Egil. *Til Indvohnernes større Sikkerhed : Bergen Politikammer*. Bergen: Centraltrykkeriet Bergen, 1992.
- Hartvedt. Gunnar Hagen. *Bergen Byleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1999.
- Johansen, Per Ole. *Da Generalstaben var overvåkningspoliti*. Oslo: Pax Forlag as, 1982.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortiden er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Lenin, Vladimir. *Staten og revolusjonen*. Oslo: Norsk forlag, 1952.
- Lie, Haakon. *Martin Tranmæl: Et bål av vilje*. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1988.

- Lippe, Just. *Norges kommunistiske partis historie. 1 : Forhistorien, partiets stiftelse, tiden fram til den annenverdenskrig*. Oslo: Falken forlag, 1963.
- Lorenz, Einhart. *Det er ingen sak å få partiet lite*. Oslo: Pax Forlag, 1983.
- Lysetøl, Peder Martin. *Arbeiderklassen – Visjoner om en annen verden*. Riga: Solum forlag, 2021.
- Maurseth, Per. *Arbeidskonflikter i Norge*. Oslo: Pax Forlag, 1977.
- Maurseth, Per. *Gjennom kriser til makt, Arbeiderbevegelsens historie bind III*. Oslo: Tiden forlag, 1987.
- Nag, Martin. *Bukharin og Norge*. Oslo: Universitet i Oslo, 1988.
- Titlestad, Torgrim. *Peder Furubotn 1890-1938*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1975.
- Pettersen, Marie Westreng. *Generalstaben og de revolusjonære, Revolusjonsfrykt i generalstaben under radikaliseringsperioden av den norske arbeiderbevegelsen i perioden 1917 – 1921*. Oslo: Universitet i Oslo, 2010.
- Pryser, Tore. *Klassen og nasjonen – Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind IV*. Oslo: Pax Forlag, 1990.
- Rognes, Åke Trond. *Ungdomsforbundets gjennombrudd*. Oslo: Pax Forlag, 1976.
- Rødde, Sverre. *Her lukter messing*. Bergen: Bergen Politilag 1973.
- Rønning, Ole Martin. *Stalins elever: Kominterns kaderskoler og Norges kommunistiske parti 1926-1949*. Oslo: Universitet i Oslo, 2010.
- Selliaas, Arnt-Erik. *Politisk politi i Norge 1914 – 1937*. Oslo: Pax forlag, 1982.
- Sørensen, Øystein. Brandal, Nik. *Det norske demokrati og dets fiender 1918-2018*. Oslo: Dreyer, 2018.
- Sørensen, Øystein. *Fra Marx til Quisling: fem sosialisters vei til NS*. Oslo: Dreyer Forlag, 2012.

Nettbasert litteratur

Nasjonal Sikkerhetsmyndighet. *Veileder i verdivurdering av informasjon – Sikkerhetsgradering*. <https://nsm.no/regelverk-og-hjelp/veiledere-og-handboker-til-sikkerhetsloven/veileder-i-verdivurdering-av-informasjon/sikkerhetsgradert-informasjon/sikkerhetsgradering/> (19/09-2022)

Norske Akademikers ordbok. *Definisjon av Revolusjon*. <https://naob.no/ordbok/revolusjon> (28.08.2022)

Norsk Bibliografisk leksikon. *Otto Luihn*. https://nbl.snl.no/Otto_Luihn (06/09-2022)

Stortinget.no. Randulf Dalland. <https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representant/?perid=RADL&tab=Biography> (03/10-2022)

Store Norske Leksikon. *Definisjon av arbeiderbevegelse*. <https://snl.no/arbeiderbevegelse> (29.08.2022)

Store Norske leksikon. *Definisjon av Fagbevegelsen*. <https://snl.no/fagbevegelsen> (30.08.2022)

Store Norske Leksikon. *Definisjon av radikal*. <https://snl.no/radikal> (28.08.2022)